

Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ

εις τὰ διάφορα Κράτη τοῦ Κόσμου καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ
τὰ ἐντεῦθεν πορίσματα περὶ τῆς οικονομικῆς
καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Δὲν ἀφίσταται ἀφ' ἡμῶν κατὰ πολὺ ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν, τὰ εἰς τὴν κοινωνικὴν οικονομίαν ἀναφερόμενα θέματα, ἦσαν ὅλως ἀγνωστα τοῖς πολλοῖς. Τὸ ἀναβιώσαν ἔθνος περὶ ἄλλων ἐξηναγκάζετο ν' ἀσχολῆται, οὐδ' ἠσκαίρει νὰ προκόψῃ εἰς ζητήσεις, περὶ ὧν οὐδόλως ἐπίστευεν ὅτι ἔμελλεν ἐν προσεχεῖ καιρῷ ἐνάγωνίως νὰ ἐνδιαφέρηται. Αἱ Κυβερνήσεις ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἐμπειρικὴν τῶν οικονομικῶν τοῦ Τόπου διαχείρισιν, ἡ δὲ κοινωνία, χαλαρώτερον ἔχουσα πρὸς τὰ μεγάλα τοῦ πολιτισμοῦ κέντρα, καὶ τὰ ἦθη ἀγνότερα ἔτι διαφυλάττουσα, ἤρκειτο εἰς αὐτοματικὴν πρὸς πορισμὸν τῶν ἐαυτῇ χρησίμων ἐργασίαν, ἐπ' ὀλίγοις ἀναπαυομένη. Ἀλλ' ἡ νηπιώδης αὕτη κοινωνιολογικὴ κατάστασις, ἦτον ἀδύνατον νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον. Ἡ τεραστία τῆς συγκοινωνίας κινήσις, τιθεῖσα τάχιστα τὴν ἐλευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν πολυτελῶν τῆς Εὐρώπης πόλεων ἐπαφὴν, διήνοιξε βαθμηδὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐκπλαγέντων πρὸ τοῦ μεγαλείου τῆς ἐν αὐταῖς καταβαλλομένης πυρετώδους ἐργασίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ὅσον ἐνεστι μείζονος προαγωγῆς τῆς εὐζωίας, αἱ δ' ἐν τοῖς κέντροις ἐκείνοις ἐκ τῆς δίψης τῶν ἀπολαύσεων τεχθεῖσαι ἰδέαι, δὲν ἦτον ἄλλως δυνατόν, ἢ βαθεῖαν νὰ ἐμποιήσωσιν ἐντύπωσιν τῇ φύσει εὐεξάπτω φαντασίᾳ τοῦ Ἑλληνοῦ. Ἡ ἐντύπωσις δ' αὕτη, παραλλήλως πρὸς τὴν παγίωσιν τῆς εὐνομίας αὐτοῦ, τὴν καλλιέργειαν τῶν δημοσίων ἠθῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνικῶν καὶ εἰρηνικῶν ἔξεων παραχθεῖσα ἔδει, κατ' ἀνάγκην, τέλεον τὴν διάνοιαν τοῦ Ἑλληνοῦ πρὸς τὰς νεωτέρας ἰδέας νὰ διαπλάσῃ. Ἐντεῦθεν ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία ἤρξατο σύντονον προσηλοῦσα τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς ἀντικείμενα τέως ἀγνωστα καὶ ἀδιάφορα αὐτῇ, ὧν τοσοῦτω μᾶλλον ὠρέχθη, ὅσα αἱ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς ὑπεγερθεῖσαι μεγαλομανεῖς τῆς Δύσεως ἰδέαι, προσελάμβανον σάρκα ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς εἰκόνας, ἣν πρὸ τῶν ἐκπεπληγ-

μένων αὐτῆς ὁμμάτων, ἐξετύλισσον οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐγκαταστάντες ζάπλουτοι ὁμογενεῖς, οἵτινες ἐν τοῖς κέντροις τοῦ πολιτισμοῦ πολυτελῶς διαβίωσαντες, συναπέφερον μεθ' ἑαυτῶν τὰς τῶν κέντρων ἐκείνων ἰδέας καὶ τὰ ἤθη. Ἑλλοιώθησαν οὕτως ἄρδην αἱ οἰκονομικαὶ συνθήκαι ὑφ' ἃς, μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, διεβίου ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία.

Δυστυχῶς κατὰ τὴν μεταβατικὴν ταύτην καὶ κρίσιμον περιόδον τοῦ Ἑθνικοῦ βίου, περίοδον ἣτις ἀλλοιοῦσα ὅλως τὰς προτέρας συνθήκας, ἀνυπολόγιστον ἐμελλε νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐγκατελείφθη αὕτη εἰς τὰς ἑαυτῆς φυσικὰς δυνάμεις, διότι οὐδεμία ἐλήφθη πρόνοια περὶ διαπαιδαγωγήσεως αὐτῆς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἵνα οὕτως ἐκμάθῃ νὰ ἐξερευνᾷ τὰ αἷτια ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, τοὺς νόμους τοὺς παράγοντας ὠρισμένα φαινόμενα ἐν τῇ ἐπαλλήλῳ τῆς παραγωγῆς, τῆς κυκλοφορίας, τῆς διανομῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ πλοῦτου ἐργασίας, καὶ δυνηθῇ φρονιμώτερον καὶ ἐπωφελέστερον νὰ διαρρυθμίζῃ τὰ καθ' αὐτήν. Αἱ ἀπὸ τῆς δημοσιογραφίας διδασκαλίαι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀβασανίστως μεταδιδόμεναι, ἀπεδεικνύοντο ἀνεπαρκεῖς νὰ διαμορφώσωσι τὴν κοινωνίαν ἐν ζητήμασι δυσκόλοις καὶ περιπλόκοις, βαθεῖαν ἀξιοῦσι γνῶσιν, ἦν μόνοι οἱ εἰς ταῦτα ἐνδελεχῶς σπουδάζοντες δύνανται νὰ προσκτήσωσιν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς καθέδρας βοῶσα διαπρεπῆς φωνὴ τοῦ δυσαναπλήρωτον καταλιπόντος κενὸν πολυκλαύστου Καθηγητοῦ, διὰ τὸ ἀπαράσκευον ἐπὶ τῆς σπουδαζούσης νεότητος πρὸς τὰς τοιαύτας μελέτας, εὐαριθμούς εἴλκεν ἀκροατάς. Τοιοῦτοτρόπῳ, ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς ἑαυτῆς ἐντυπώσεις, δὲν διεβλεπεν ἡ τὰ ἀποτελέσματα, πρὸς ταῦτα μόνον ἠτένισε καὶ προσηλώθη, τούτων μόνον ἐπόθησεν, οὐδὲ ὅλως φροντίσασα νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον, οὐδὲ ὅλως δεῖξασα ἐνδιαφέρον νὰ γίνῃ κάτοχος τῶν ἀναγκαίων πλουτολογικῶν γνώσεων, ἐξ ὧν μόνον ἤθελε πορισθῇ τὰς δυνάμεις, δι' ὧν τὴν ἑαυτῆς ἐλευθέραν ἐνεργειαν, ἐν ἐπιγνώσει ἐκάστοτε διαρρυθμίζουσα, ἤθελε παρακάμψῃ τὴν ὑφαλον τῆς δυσπραγίας. καθ' ἧς μοιραίως ἐμελλε νὰ προσκρούσῃ. Καὶ νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπερβάλλομεν, ἐὰν εἴπωμεν ὅτι, καὶ σήμερον ἔτι, οὐχὶ οἱ πλεῖστοι εἰσιν οἱ τὰ οἰκονομικὰ καθόλου κατανοοῦντες ζητήματα, πλανῶντες δὲ καὶ πλανώμενοι ἐκ τῆς δαιδαλώδους τούτων φύσεως, κατατρομάζουσιν οὗτοι πρὸ τῶν συνεπειῶν, διότι ἀδυνατοῦσι νὰ διαγνώσωσιν ἀσφαλῶς τὰς αἰτίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ διδῶσι τὴν δυνατὴν θεραπείαν. Μηδέποτε ἐγκύψαντες εἰς τὰς οἰκονομικὰς μελέτας, ἀγνοοῦσι φυσικῶς οἱ πλεῖστοι παρ' ἡμῖν, ὅποια παρ' ἄλλοις Ἑθνεσιν, ὑπὸ τὰς αὐτάς τῶν ἡμετέρων εὐρεθεῖσι συνθήκας, παρήχθη-

σαν ἐπίφοβα ἀποτελέσματα, ἀγνοοῦσι πῶς καὶ ὑπὸ τίνος περιστάσεις αἱ δυσμενεῖς ἐκείναι συνθήκαι ἤρθησαν καὶ σὺν αὐταῖς ἐξηφανίσθησαν αἱ προσγεγόμεναι εἰς τε τὸ Κράτος καὶ τὴν κοινωνίαν βαρεῖαι ζημίαι καὶ αἱ ταπεινώσεις. Ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἡ ἀφορῶσα ἰδίως εἰς τὸ ὄργανον τῶν ἀνταλλαγῶν τῆς κοινωνίας, δηλονότι τὸ νόμισμα, εἶναι εἰς ἡμᾶς γενικῶς ἀγνωστος, ἐλλείπει ἐπομένως ἀφ' ἡμῶν ἡ θετικὴ βᾶσις, ὁ ἀσφαλὴς ὁδηγός, ὅστις δύναται νὰ διαπεράνῃ ἡμᾶς διὰ τοῦ σκοτούς τῆς ἀγνοίας, προσπορίζων τ' ἀπαραίτητα πρὸς ἀποτροπὴν μειζόνων ἐν τῷ μέλλοντι συμφορῶν διδάγματα.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων καταστενοχωρούμενος, ἐπεχείρησα ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους συγγραφὴν, ἐν ἣ ἡ πρό πάντων ἡσυχολήθην εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ παραδοξοτάτου τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, τῆς εὐφυοῦς ταύτης ἐφευρέσεως τῶν νεωτέρων ἰδεῶν, τῆς ἀναγκαστικῆς δηλονότι τοῦ πιστωτικοῦ νομίσματος κυκλοφορίας, διότι ὁ ἐνίοτε μὲν χρήσιμος ἀλλὰ συνήθως καταστρεπτικὸς οὗτος θεσμὸς μαστίζει ἤδη τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν καὶ προκαλεῖ τὴν ἐνεστώσαν ἀφῆρητον κατάστασιν, ὡς ἐμάστισε καὶ φοβεράς ἐπήνεγκε καταστροφὰς ἐν ἄλλαις χώραις. Οὕτως, ἵνα, κατὰ τὰς δυνάμεις μου, φανῶ χρήσιμος εἰς τὸ πολὺ Ἑλληνικὸν κοινόν, παρέχων αὐτῷ ἀσφαλῆ τὰ μέσα, δι' ὧν δύναται νὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ παρ' ἡμῖν παθήματα καὶ προνοήσῃ περὶ τῆς ἄρσεως αὐτῶν, ἐκ τῆς γνώσεως τῶν παθημάτων καὶ τῶν συνεπειῶν ἐνεργειῶν τῶν ἄλλων, προέταξα πιστὴν ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας εἰς τὰ ξένα Κράτη, ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων ἀρξάμενος ἐποχῶν καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καταλήξας, ἀφηγήθην εἶτα ἐν πλεοναζούσῃ λεπτομερείᾳ τὴν ἱστορίαν τῶν τεσσάρων ἐν Ἑλλάδι ἀναγκαστικῶν καὶ συνεπέρανα δι' ἐπιμελημένης μελέτης, περὶ τῆς ἐντεῦθεν οἰκονομικῆς ἡμῶν καταστάσεως, ἐν ἣ ἐπειράθην νὰ συναγάγῃ τὰ ἐκ τῶν πραγμάτων πορίσματα. Τὴν συγγραφὴν ταύτην, ἐδημοσίευσεν ἐν συνεχείῃ φύλλοις ὁ «Οἰκονομολόγος» Ἀθηνῶν, ἤθελον δ' ἄρκεσθῆ εἰς τὴν ἐν τῷ ἐγκρίτῳ ἐκείνῳ περιοδικῷ δημοσίευσιν, ἐὰν δὲν ἤθελον τύχει πολλαχόθεν παρακινήσεως, μείζονα νὰ προσδώσω εἰς τὸ ἔργον διάδοσιν, τὸ ὅποιον εὐμενῶς ἐθεωρήθη ὡς περιέχον χρήσιμα κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις διδάγματα, μεταβιβάζον δὲ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινόν γνώσεις ἐπιτακτικῶς ἀναγκαίας καὶ ἱκανὰς νὰ διαχειραγωγῆσωσιν αὐτὸ ἐν τῇ ἐφεξῆς οἰκονομικῇ αὐτοῦ πορείᾳ. Οὕτω, τυχῶν εὐγενοῦς δεξιώσεως ἐν ταῖς στήλαις ταύταις, ἀπεφάσισα νὰ προβῶ εἰς τὴν νέαν ταύτην δημοσίευσιν, ἐν ἣ ἐκρίνα ἀναγκαῖον νὰ προτάξω τὸ βραχὺ τοῦτο ἐπέξη-

γνηματικόν προοίμιον μὴ ἐν τῷ «Οἰκονομολόγῳ» δημοσιευθέν, προσθέσω δ' ἐν τέλει ἐπίλογον ὃν προκαλοῦσι τὰ ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ τελευταίου μέρους τῆς περὶ ἧς πρόκειται συγγραφῆς ἐπελθόντα σπουδαῖα ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἡμῶν καταστάσει γεγονότα.

Εἰς μόνην τοῦ ἔργου τὴν χρησιμότητα ἀποβλέψας πρὸς διαμόρφωσιν ἀσφαλοῦς γνώμης παρὰ τῷ ἑλληνικῷ κοινῷ, ἐπὶ ζητήματος ζωτικωτάτου καὶ ὑπερτάτου ἐνδιαφέροντος, λογισθήσομαι εὐτυχῆς, ἐὰν κατ' ἐλάχιστον τύχῳ τοῦ σκοποῦ, διότι τοιουτοτρόπῳ ἐξω τὴν πολύτιμον ἱκανοποίησιν, ἣν μόνον ποθῶ, ὅτι μοὶ παρεσχέθη αὐθις ἡ εὐκαιρία νὰ προσκομίσω λιθάριον εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκοδομήν.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 16 Μαΐου 1895.

Σ. Π. Σκιαδάς.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ Εἰς ΤΑ ΞΕΝΑ ΚΡΑΤΗ

ΑΓΓΛΙΑ

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας (Bank of England), τὸ μέγιστόν τῶν Πιστωτικῶν Καταστημάτων τοῦ Κόσμου, ἐτέθη ἐκ τῆς ὑπερτάτης ἀνάγκης χρημάτων, εἰς ἣν ἐν ἔτει 1694 περιῆλθε τὸ Κράτος πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας πολέμου. Ἐν ἑκατομύριον καὶ διακόσμιαι χιλιάδες λίραι, συλλεχθεῖσαι ἐντὸς δέκα ἡμερῶν διὰ δημοσίας ἐγγραφῆς, ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Τραπεζῆς τὸ ὅποιον ὀλόκληρον παρέλαβεν εἰς δάνειον ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ ἐτησίῳ τόκῳ 8%. Κατὰ συνέπειαν νεωτέρων τοῦ Κράτους ἀναγκῶν ἐπετρέπη εἰς τὴν Τράπεζαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἡ ἔκδοσις νέων ὁμολογιῶν πρὸς αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου αὐτῆς. Οὕτω διὰ τῶν διαδοχικῶν τούτων προσαυξήσεων εὐρίσκομεν τὸ κεφάλαιον τῆς Τραπεζῆς συνιστάμενον τῷ 1709 εἰς λ. 5,068,547, τῷ 1710 εἰς λ. 5,559,996, τῷ 1722 εἰς λ. 8,959,995, τῷ 1742 εἰς λ. 9,800,000, τῷ 1746 εἰς λ. 10,680,000 καὶ τῷ 1781 εἰς λ. 11,742,400. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ Τράπεζα εἶχε δανείσει εἰς τὸ Κράτος σχεδὸν ὀλόκληρον τὸ κεφάλαιον αὐτῆς, διότι τοῦτο ὤφειλεν εἰς τὴν Τράπεζαν λ. 11,686,800. Κατὰ τὸ 1797 τὸ πρὸς τὴν Τράπεζαν χρέος τοῦ Κράτους ἠῤῥξησε κατὰ λ. 8,000,000, τὸ δὲ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα τῆς Τραπεζῆς συνίστατο εἰς μόνον λ. 1,280,000. Τὸ κοινὸν θορυβηθὲν ἐξώρμησε πρὸς τὰς θυρίδας τῆς Τραπεζῆς, ἵνα ἐξαργυρώσῃ τὰ εἰς χεῖρας αὐτοῦ γραμμάτια καὶ ἐπομένως ἡ πτώσις τῆς Τραπεζῆς ἐπήρξατο ἄμεσος, καθ' ὅσον τάχιστα ἐξηγνέτο τὸ ἰσχνὸν αὐτῆς ἀποταμίευμα, τὴν καταστροφὴν

ὅμως προέλαβεν ἡ φρόνησις τοῦ Ἔθνους. Τὸ κοινοβούλιον διὰ τοῦ Νόμου τῆς 3 Μαΐου 1797 ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τράπεζαν ν' ἀναστείλῃ τὴν ἐξαργυρώσιν τῶν γραμματίων αὐτῆς ἐπὶ 52 ἡμέρας, ὑπεχρέωσεν ὅμως αὐτὴν νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς μέταλλον τὰς παρακαταθήκας, αἵτινες δὲν ὑπερέβαινον τὰς λ. 500 μέχρι τῶν $\frac{3}{4}$ ἐκάστης· δύο ἡμέρας ὅμως πρὸ τῆς παρελεύσεως τῆς ταχθείσης προθεσμίας παρετάθη αὕτη δι' ἄλλου Νόμου μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς συγκλήσεως τοῦ κοινοβουλίου. Κατόπιν διὰ νεωτέρων νόμων ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐξαργυρώσεως παρετάθη μέχρι τοῦ 1803, εἶτα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμου καὶ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης, ἡ ἀναστολὴ παρετάθη διαδοχικῶς μέχρι τοῦ 1816, 1818, 1819 καὶ τέλος μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1820 καὶ μόνον τὴν 1 Μαΐου 1821 ἐπανελήφθησαν αἱ εἰς μεταλλικὰ νομίσματα πληρωμαί.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι, ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν γραμματίων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας, θεσπισθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἐπὶ 52 μόνον ἡμέρας, διήρκετεν ὑπὲρ τὰ 24 ἔτη ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ καὶ ἰσχυροτάτῃ τῆς Ἀγγλίας χώρᾳ. Τὰ πρὸ τῆς ἀναγκαστικῆς ἐν κυκλοφορίᾳ γραμμάτια τῆς Τραπεζῆς ἀνῆρχοντο εἰς μόνον λ. 10,800,000, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν τὸ ποσὸν τῶν κυκλοφορούντων γραμματίων ὑπερεδιπλασιάσθη, διότι ἐν ἔτει 1817 εὐρίσκομεν αὐτὸ συμποσούμενον εἰς λ. 28,480,000· δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ ὅτι καὶ ἄλλαι Τράπεζαι, ἐκτὸς τῆς τῆς Ἀγγλίας, εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκδίδειν γραμμάτια, τούτων δὲ τὸ ποσὸν ὑπολογίζεται ὅτι ἦτο ἴσον τῷ ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας κυκλοφορουμένῳ, ὥστε τὸ ὅλον ποσὸν τῶν κυκλοφορούντων ἐν Ἀγγλίᾳ γραμματίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξίκετο μέχρις ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων λιρῶν, καὶ σημειώτιον ὅτι τότε ἡ Ἀγγλία πόρρω ἀφίστατο τοῦ ἐνεστῶτος μεγαλείου καὶ πλούτου!

Ὑπὸ τοιαύτας οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς συνθήκας δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν τὸ πιστωτικὸν νόμισμα νὰ διατηρηθῇ ἐν ἰσοτιμίᾳ. Οὕτως εὐρίσκομεν αὐτὸ διαδοχικῶς ὑποτιμώμενον μέχρις οὗ τὸ 1813 τὰ γραμμάτια τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας εὐρίσκομεν ὑποτιμημένα κατὰ τὸ $\frac{1}{8}$ τῆς ἀξίας αὐτῶν, ὑπερτιμηθέντος τοῦ χρυσοῦ κατὰ 29 $\frac{1}{4}$ %. Ἡ κυβέρνησις, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγκαστικῆς, διάφορα συνῆψε πρὸς τὴν Τράπεζαν δάνεια, ὧν τὸ ποσὸν διεκυμαίνετο ἐτησίως ἀπὸ 10 μέχρις 28 ἑκατομμυρίων λιρῶν, ἐπειδὴ δὲ τὰ δάνεια ταῦτα συναμολογοῦντο ἐπ' ἀνοικτῶν λογαριασμῶν διὰ τραπεζικῶν γραμματίων, ταῦτα δὲ, ὡς εἴρηται, ἦσαν ὑποτιμημένα κατὰ τὸ τρίτον τῆς ἀξίας αὐτῶν,

είναι εύχερες νά έννοηθῆ ὀπόσση βαρυτάτην ζημίαν ὑπέστησαν έντεῦθεν τό τε Κράτος καί ἡ κοινωνία.

Διδακτικώτατος εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἤρθη ἡ ἀναγκαστική αὐτῆ τῶν γραμματίων τῆς Ἀγγλικῆς Τραπεζῆς κυκλοφορία. Ἐν ἔτει 1819 τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν ἄρσιν τῆς ἀναγκαστικῆς ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1820 τὰ παρουσιαζόμενα πρὸς ἐξαργύρωσιν γραμμάτια ἔπρεπε νά ἐξαργυρῶνται μὲν, ἀλλ' ἐπὶ ὑποτιμήσει 4 % τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1821 2 1/2 % καὶ τέλος ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1821 μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1823, ὅτε ὑστάτην ἐποιήσατο προθεσίαν πρὸς ἐπανάληψιν τῶν εἰς μέταλλον πληρωμῶν, 1/2 % μόνον, αἱ πληρωμαὶ ὅμως, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἐπανελήφθησαν τὴν 1 Μαΐου 1821, διότι ἡ Τράπεζα δὲν ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν παραχωρηθεισῶν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ νόμου προθεσιμῶν. Τοιοῦτω τρόπῳ μετὰ 24 ὅλα ἔτη κατωρθώθη ἡ ἄρσις τῆς ἀναγκαστικῆς τῶν γραμματίων κυκλοφορίας ἐν Ἀγγλίᾳ, διὰ τρόπου ὅστις εἶναι ἀναντιρρήτως γνήσιον προῖόν τῆς πρακτικότητος τοῦ νοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ. Αὕτη ὅμως, ἡ τοῦ 1797 — 1821 ἀναγκαστικὴ δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐν Ἀγγλίᾳ.

Τὴν 25 Ὀκτωβρίου 1847 τὸ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα τῆς Τραπεζῆς ἀνῆρχετο μόλις εἰς λ. 1,600,000, ὅθεν ἐδέησε νά παύσωσιν αἱ προεξοφλήσεις καὶ ν' ἀνασταλῆ ἡ ἰσχὺς τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Τραπεζῆς τῆς 19 Ἰουλίου 1844, καθ' ὃν ὁ ἀνώτατος ὄρος τῆς ἐκδόσεως τῶν γραμματίων ὠρίσθη εἰς λ. 14,000,000, ἐπετρέπη δηλαδὴ εἰς τὴν Τράπεζαν νά ἐκδώσῃ γραμμάτια καὶ πέραν τοῦ ὄρου τούτου. Ἐν ἔτει 1857 ἡ Τράπεζα εὐρέθη αὖθις εἰς τὴν ἀνάγκην νά ζητήσῃ τὴν ἀναστολὴν τῆς ἰσχύος τοῦ Καταστατικοῦ αὐτῆς Νόμου, ἐπιτρεπομένου αὐτῇ νά ἐκδώσῃ τοιαῦτα πέραν τοῦ ὀρισθέντος ὄρου ἐκ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν. Ἐν ἔτει 1866, ὑπὸ τὰς αὐτὰς εὐρεθείσα περιστάσεις, ἡ Τράπεζα ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ὁμοίαν ἀναστολὴν τοῦ Καταστατικοῦ αὐτῆς Νόμου. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1889, ἐὰν οἱ Τραπεζίται τῆς Νέας Ὑόρκης δὲν ἀπέστελλον εἰς τὴν Τράπεζαν λίρας 1,200,000 εἰς χρυσόν, αὕτη ἤθελεν εὐρεθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ τετάρτην τοῦ Καταστατικοῦ αὐτῆς Νόμου ἀναστολὴν νά ζητήσῃ.

Αἱ περιοδικαὶ αὐταὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Καταστατικοῦ νόμου τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας ἀναστολαὶ ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ὥστε δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἡ Μεγάλη Βρεττανία πεντάκις ἐθέσπισεν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς τὴν ἀναγκαστικὴν. Εἶναι δὲ ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ὅτι τὰ γραμ-

μάτια τῆς μεγίστης τῶν Τραπεζῶν τοῦ Κόσμου ὑπετιμήθησαν μέχρι 30 %!

ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία κρατεῖ ἐν Αὐστρίᾳ ἀπὸ ὄλου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκυκλοφορεῖ ἀναγκαστικῶς ἐν Αὐστρίᾳ ποσὸν ὑπέρμετρον γραμματίων ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκδιδόμενων. Ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ὑποτίμησις τῶν γραμματίων τούτων ἐπήρχετο ῥαγδαία, ἐξιχθεῖσα ἐν ἔτει 1810 μέχρις ἀπωλείας τῶν 2/3 τῆς ὀνομαστικῆς αὐτῶν ἀξίας, διότι ἀντὶ 100 ἀργυρῶν φιορινίων κατεβάλλοντο 500 εἰς γραμμάτια. Βραδύτερον ἡ ὑποτίμησις ἀνῆλθεν 1,400 %, διότι 100 ἀργυρᾶ φιορ. ἀντηλλάσσοντο πρὸς 1,200 εἰς γραμμάτια. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀναγκαστικῶς κυκλοφορούμενον ποσὸν γραμματίων, ἀνῆρχετο εἰς 1,080,000 φιορίνια. Ἡ ἀξία τῶν γραμματίων τούτων γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Banco-Zettel, διεκυμαίνεται τοσοῦτον ἀποτόμως, ὥστε μετεβάλλετο ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν κατὰ 20 καὶ μέχρι 30 %. Τὴν τοιαύτην οἰκτρὰν οικονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας ἐσκέφθη τότε τὸ Κράτος νά θεραπεύσῃ, ἀλλ' ἡ θεραπεία ἦν ἐπενόησεν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἐπίσημον χρεωκοπίαν ἢ ὀρθότερον πρὸς τὴν λήστευσιν τοῦ Κοινοῦ, διότι διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος τῆς 20 Φεβρουαρίου 1811 ἐθεσπίσθη ὅτι τὰ Banco-Zettel ἔδει νά ἀνταλλαχθῶσιν ἀπὸ τῆς 1 Φεβρουαρίου 1813 καὶ ἐφεξῆς διὰ γραμματίων νέων καλουμένων γραμματίων ἄρσεως (Einlösungsscheine) ἐπὶ τιμῇ κατὰ 1/5 ἐλάσσονι τῆς ὀνομαστικῆς αὐτῶν ἀξίας, δηλαδὴ τὸ Κράτος ἀντὶ 500 φιορινίων ἐπλήρωνεν εἰς τὸν κάτοχον αὐτῶν μόνον 100, καὶ ταῦτα εἰς χαρτί! Δὲν ἠρέσθη ὅμως εἰς τοῦτο τὸ Κράτος, ἀλλὰ διὰ νεωτέρου Διατάγματος ἠλάττωσε τοὺς τόκους ὄλων τῶν ὀμολογιῶν τοῦ Δημοσίου κατὰ τὸ ἥμισυ, κηρύξαν τοιοῦτοτρόπως τὴν χρεωκοπίαν. Τὰ νέα γραμμάτια δὲν ἐβράδυνον, ὡς εἰκός, ῥαγδαίως νά ὑποτιμηθῶσι, τὴν δ' ὑποτίμησιν εὐρίσκομεν ἐν ἔτει 1816 ἀνελθούσαν εἰς 150 %, ὀρισθεῖσαν δὲ δι' Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος εἰς 60 %. Τότε συνεστήθη ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Αὐστρίας, πρὸς ἣν ἐχορηγήθη τὸ προνόμιον τῆς ἐκδόσεως γραμματίων ἐξαργυρωτέων ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει, διὰ συμβάσεως δὲ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς νέας Τραπεζῆς, τὰ εἰς κυκλοφορίαν γραμμάτια τοῦ Κράτους ἀντηλλάγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς ἐκδοθέντα. Ἐν ἔτει 1839 ὑπῆρχον μόνον ἐκ τῶν παλαιῶν γραμματίων τοῦ Κράτους ἐν ἀναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ 13,500,000 φιορίνια, τῶν λοιπῶν ἀντικατασταθέντων διὰ γραμματίων

της Τραπεζης· οὕτω μέχρι τοῦ 1848 ἐκυκλοφόρου ἐν Αὐστρίᾳ, παραλλήλως δύο εἰδῶν γραμματία, τὰ τοῦ Κράτους ἔχοντα ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν καὶ τὰ τῆς Τραπεζης ὄντα ἐξαργυρώσιμα. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1848 καὶ ἐντεῦθεν ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Αὐτοκρατορίας ἐδεινώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδέησε νὰ χορηγηθῇ τὸ προνόμιον τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τράπεζαν.

Ἡ Κυβέρνησις ἐπανειλημμένα συνωμολόγησε πρὸς τὴν Τράπεζαν δάνεια ἐπὶ τῷ μεγάλῳ τόκῳ 2 καὶ μέχρι 3 %, τὸ δὲ χρέος αὐτῆς τὸ ὁποῖον ἐν ἔτει 1848 ἀνήρχετο εἰς 135,900,000 ἐξίχθη ἐν ἔτει 1854 μέχρι 294,000,000 φιορινίων. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου τὸ πρὸς τὴν Τράπεζαν χρέος τοῦ Κράτους ἤρξατο ἐλαττούμενον, συμποσούμενον τὸ 1874 εἰς 80 μόνον ἑκατομμύρια φιορίνια. Ἄλλ' ἐὰν ἠλαττώθη τὸ ἐπ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας χρέος τοῦ Κράτους πρὸς τὴν Τράπεζαν, ἠύξανεν ὅμως παραλλήλως τὸ ἕτερον πρὸς τὴν χώραν ἐπ' ἀναγκαστικῆς χρέος αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκδόσεως νέων γραμματίων, τὰ ὁποῖα ἐν ἔτει 1873 ἀνήρχοντο εἰς 373,000,000.

Ἐξετάζοντες ἤδη ὁποῖα ἦτο ἡ κατάστασις τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τῶν γραμματίων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζης τῆς Αὐστρίας εὐρίσκομεν ὅτι, ἐν ἔτει 1848 τὸ ποσὸν αὐτὸ ἀνήρχετο εἰς 218,971,000 φιορίνια, ὅτι δὲ μετὰ 10 ἔτη τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνεδιβάζετο εἰς 370,022,000, καὶ ὅτι βραδύτερον ἀνήλθεν εἰς 452,249,000, ὅτι δὲ τέλος τὸ 1874 κατῆλθεν εἰς 293,000,000 φιορίνια, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως δέον νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκδοθέντα ἐπ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας γραμματία, ὥστε τὸ σύνολον τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας κατὰ τὸ εἰρημένον ἔτος συνεποσώθη εἰς 700,000,000 φιορίνια. Σήμερον κυκλοφοροῦσιν ἀναγκαστικῶς ἐν Αὐστρίᾳ 312,000,000 φιορίνια, ἐξ ὧν τὰ 218 ἑκατομμύρια εἰσι γραμματία τοῦ Κράτους. Ἡ ἀναλογία τῶν ὡς ἀντισηκώμα τῶν κυκλοφορούντων γραμματίων, τῶν ἐν τοῖς ταμείοις τῆς Τραπεζης ἀξιών, ἤτοι μεταλλικῶν νομισμάτων, συναλλαγματικῶν καὶ δανείων πρὸς ἰδιώτας, διεκυμαίνεται καθ' ὅλην τὴν μνησθεῖσαν περίοδον ἀπὸ 56 μέχρι τοῦ κατωτάτου σημείου (1861) 43 %. Ἐν ἔτει 1874 αἱ τραπεζικαὶ ἀξίαι ἦσαν ἴσαι τῷ ποσῷ τῶν ἀναγκαστικῶς κυκλοφορούντων γραμματίων τῆς Τραπεζης. Περιέργοι εἶναι αἱ διακυμάνσεις τῆς ὑποτιμήσεως τῶν γραμματίων τῆς Τραπεζης ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐν ἔτει 1848, πρὸ τῆς θεσπίσεως τῆς ἀναστολῆς τῆς ἐξαργυρώσεως τῶν γραμματίων τῆς Τραπεζης, ἡ ὑποτίμησις αὐτῶν ἦτο μόλις $\frac{1}{8}$ % εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναστολὴν ἀνήλθεν αὐτὴ εἰς 10 %, βραδύτερον ἢ ὑποτίμησις ἕβη προοδευτικῶς αὐξουσα, μέχρις οὐ ἐξίχθη

εἰς 52 %, μὴ ὑπερβάσα ἕκτοτε τὸ ὄριον τοῦτο. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ὑποτίμησις αὐτὴ ὑπολογίζεται σχετικῶς πρὸς τὸν ἄργυρον, ὅστις ἀποτελεῖ ἐν Αὐστρίᾳ τὴν νόμιμον νομισματικὴν μονάδα, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τινῶν ἐτῶν σπουδαίαν ὑπέστη ὁ ἄργυρος ὑποτίμησιν, ὥστε ἐὰν τὴν ὑποτίμησιν ταύτην λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ἡ τοῦ γραμματίου πρὸς τὸν χρυσὸν ὑποτίμησις ἀνέρχεται εἰς 15 ἢ 20 % ἔτι πλέον τῆς πρὸς τὸν ἄργυρον. Ἐν ἔτει 1877 ἡ ὑποτίμησις τῶν γραμματίων ἦτο πρὸς τὸν χρυσὸν μὲν ἴση πρὸς 23 %, ἐν ᾧ ἡ πρὸς τὸν ἄργυρον ἀνήρχετο μόλις εἰς 7 %.

Ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ συνάλλαγμα ἔβη σταθερῶς βελτιούμενον, οὕτως ὥστε ἐν ἔτει 1891 εὐρίσκομεν αὐτὸ εἰς τιμὴν μόλις κατὰ 12 % ὑστεροῦσαν τοῦ ἀρτίου. Τὰ φοβερά τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐλλείμματα, τὰ εἰς μίαν μόνην δωδεκαετίαν ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1859, εἰς 232,400,000 φιορίνια ἀνελθόντα, σχεδὸν ἐξέλιπον, τὸ συνάλλαγμα ἐν ἔτει 1892 μόλις ἐτιμάτο 3 %, σωφρονεστέρα δὲ τῶν Δημοσίων οἰκονομικῶν διαχειρίσεις καὶ ἡ σπουδαία τῶν παραγωγικῶν τοῦ τόπου δυνάμεων ἀνάπτυξις, παρέσχον εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν εὐκαιρίαν νὰ σκεφθῇ οὐ μόνον περὶ τῆς ἄρσεως τῆς ἀπ' αἰῶνος μαστιζούσης τὴν Αὐτοκρατορίαν ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἀλλὰ καὶ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ κρατοῦντος ἐν τῇ Μοναρχίᾳ νομισματικοῦ συστήματος διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ χρυσοῦ ὡς μονάδος νομισματικῆς (étalon d'or). Εἶνε τῷ ὄντι ἀξίαι μελέτης αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις στηρίζει τὴν σημαντικωτάτην ταύτην τῆς μεταρρυθμίσεως ἐργασίαν, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτάτων οἰκονομικῶν γεγονότων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ τῶν σκέψεων, ἐξ ὧν ὁρμάται ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἀγάγη εἰς πέρας τὴν δυσχερεστάτην αὐτῆς ἀποστολὴν, σοφὰ διδάγματα δύναται νὰ προσπορίσῃ.

Ἡ ἔκθεσις δι' ἧς ἡ Κυβέρνησις ὑπέβαλεν εἰς τὰς Αὐστρουγγρικὰς Βουλὰς τὰ ἀπὸ τῆς 8 Αὐγούστου π. ε. γενόμενα νόμοι νομοσχέδια, ἀρχεται λέγουσα, ατὰ ὑποβαλλόμενα νομοσχέδια εἰσι τὸ πρῶτον βῆμα, ἐν τῇ νομοθετικῇ ὁδῷ, πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ νομισματικοῦ ἡμῶν συστήματος, τοῦ ὁποῦ τὰ ἐλαττώματα, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκτυλισσομένην παρ' ἡμῖν οἰκονομικὴν πρόοδον, ζωρῶς συναισθάνονται πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις. Ἐν ἡμέτερον νομισματικὸν σύστημα στηριχθὲν κατ' ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ ἀργύρου, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὰς διακυμάνσεις τῆς ἀξίας τοῦ μετάλλου τούτου, ἀποσπασθέντες δ' ἀναγκαιῶς καὶ ἀπὸ τῆς μεταλλικῆς ταύτης βάσεως, ἤχθημεν εἰς τὴν παραδοχὴν νομισματικοῦ συστήματος βᾶσιν ἔχοντος τὸν χάρτην, οὐδένα ἔχοντος σὴν

δεσμον πρὸς τὰ νομισματικὰ συστήματα τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων κρατῶν καὶ ἐντεῦθεν, ἐν τε τῷ ἐμπορίῳ καὶ ταῖς ἐπιχειρήσεσιν ἡμῶν ἄπειροι παρεμβάλλονται δυσχέρειαι, ζημίαι σπουδαῖαι καὶ συνεχεῖς ἐπέρχονται καὶ ἐκτιθέμεθα εἰς ἀνυπολόγιστον κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον». Μετὰ τοῦτο ἡ ἔκθεσις ἀφηγεῖται διὰ μακρῶν τὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἡ Κυβέρνησις στηρίζει τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν, ὅπως ἡ περὶ τῆς πρόκειται μεταρρυθμισίς πραγματοποιηθῆ κατὰ τρόπον τοιοῦτον «ὥστε νὰ προστατευθῶσιν αἱ μετὰ τῶν ξένων σχέσεις, ἐνισχυθῆ δὲ ἡ ἐθνικὴ πίστις καὶ προστατευομένης τῆς παραγωγῆς ὠφεληθῆ πολλαχῶς ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία, ἐξασφαλισθῶσι τέλος αἱ νόμιμοι τοῦ ἐμπορίου ἀπαιτήσεις διὰ τῆς διευκολύνσεως τῆς χρησιμοποίησεως τῆς πιστεως», περιγράφεται εἶτα ὁ τρόπος καθ' ὃν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῆ ἡ μεταρρυθμίτις ἐν ταῖς τεχνικαῖς αὐτῆς λεπτομερείαις, ἐν σχέσει πρὸς τὸν κανονισμόν τῆς ἀξίας τοῦ φιορινίου (valuta). Ὡς πρὸς τὴν ἄρσιν τῆς ἀναγκαστικῆς, τοῦθ' ὅπερ ἀμεσώτερον ἐνδιαφέρει τὴν παρούσαν μελέτην, ἡ ἔκθεσις λέγει ἐπὶ λέξει : « Ἡ παγίωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ χρέους τοῦ Κράτους, δέον κατ' ἀνάγκην νὰ προηγηθῆ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς εἰς μεταλλικὰ νομίσματα πληρωμῆς, ἥτις γενήσεται ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ, ἔσται δ' ἐπίσης συμφέρον νὰ περιληφθῆ ἐν τῇ ὅλῃ ἐργασίᾳ (opération) καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ παγίου 5 % . Ἡ παγίωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ χρέους ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκκλήσεως πρὸς τοὺς πόρους τῆς Μοναρχίας, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις θέλει καταγγίνει νὰ ἐλαττώσῃ ὅσον ἐνεστί περισσότερον τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καταστάσεως, προστατεύουσα μὲν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, μὴ διακινδυνεύουσα ὅμως τὸν σκοπὸν ὃν προτίθεται. Τὰ ὑποβαλλόμενα νομοσχέδια δὲν παρέχουσι συνεπῶς ἢ μέτρα προπαρασκευαστικά, τὰ ὅποια προτείνονται ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ δυναθῶμεν, ἐν χρόνῳ εὐθέτῳ, νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἄρσιν τῶν γραμματίων τοῦ Κράτους ». Οἱ περὶ ὧν πρόκειται νόμοι εἰσὶν οἱ ἑξῆς : α') περὶ κανονισμοῦ τῆς ἀξίας τῆς κορώνας (αὕτη εἶναι ἡ νέα νομισματικὴ μονὰς ἥτις διετιμήθη 1,05 φράγκον κατὰ 1/2 ἀργυροῦν φιορίνιον), β') περὶ κυρώσεως τῆς μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας νομισματικῆς συμβάσεως, γ') περὶ μετατροπῆς τῶν εἰς χρυσὰ φιορίνια συνομολογηθέντων χρεῶν εἰς χρυσὰ νομίσματα τοῦ νέου συστήματος, δ') περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἄρθρ. 87 τῆς Αὐστρουγγρικῆς Τραπεζῆς, ε') περὶ συνομολογήσεως δανείου εἰς χρυσὸν ἀξίας 183,456,000 φιορινίων πρὸς κοπὴν τῶν νέων νομισμάτων καὶ ς') περὶ μετατροπῆς τοῦ δανείου 5 % καὶ τῶν σιδηροδρομικῶν ὁμολογιῶν 5 καὶ 4 5/8 % .

Πρώτην πράξιν, συμφώνως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω νόμους, ἐπετέλεσεν ἡ

Κυβέρνησις τὴν μετατροπὴν τῶν δανείων, ὧν τὸ ποσὸν ἀνήρχετο εἰς 800 ἑκατομμύρια φιορίνια εἰς δάνειον πάγιον ἐπὶ τόκῳ 4 % μόνον ἀντὶ 5 καὶ 4 5/8 % . Ἡ μετατροπὴ ἐγένετο εὐθὺς ἀποδεκτὴ προθύμως ὑπὸ τῶν κατόχων τῶν παλαιῶν ὁμολογιῶν καὶ μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπολείπονται 50 ἔτι ἑκατομμύρια νὰ μετατραπῶσι. Τὸ εἰς χρυσὸν δάνειον ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῆ τμηματικῶς ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀλλ' ἡ γενικὴ κατάστασις τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγορῶν ἠνάγκασε τὴν κυβέρνησιν ν' ἀναβάλῃ ἐπὶ καιρὸν τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ, ἐξεδόθη δὲ μόνον τὴν 15 Φεβρουαρίου παρελθόντος. Τὸ εἰς δημοσίαν ἐγγραφὴν ἐκδοθὲν ποσὸν ὠρίσθη εἰς 60 ἑκατομμύρια φιορίνια, τιμὴ δὲ ἐκδόσεως 98 1/2 καὶ τόκος 4 % . Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ δάνειον τοῦτο ἐκαλύφθη δεκάκις.

Τοιοιουτρόπως ἡ Αὐστριακὴ Μοναρχία, διὰ τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σώφρονος τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς διαχειρίσεως, εἶδεν ἀνατεῖλασαν τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν δύναται ἐν ἀνέσει, ἀνευ κλόνισμῶν, οὐ μόνον τὴν πείσασαν αὐτὴν ἐπὶ αἰῶνα ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν νὰ ἄρῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ νομισματικὸν αὐτῆς σύστημα ἐκ θεμελίων νὰ μεταρρυθμίσῃ. Εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ διπλοῦ τούτου σκοποῦ εἶνε ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφαλισμένη, διότι ἡ κυβέρνησις χωρεῖ βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς, πρυτανεύει δὲ τῶν πράξεων αὐτῆς τελείᾳ τῆς καταστάσεως γνῶσις, προῖον ἐπισταμένης καὶ μακρᾶς εἰδημόνων μελέτης καὶ βαθυτάτη περισκέψις.

ΡΩΣΣΙΑ

Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐν Ῥωσίᾳ εἰσῆχθη ἔτι πρωϊμώτερον ἢ ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐν ἔτει 1768 τὸ Κράτος ἤρξατο ἐκδίδον γραμμάτια ἐπ' ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ὧν τὸ ποσὸν μετὰ ἕξ ἔτη διὰ τοῦ οὐκαζίου τοῦ 1774 ὠρίσθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῆ τὰ 20 ἑκατομμύρια ρούβλια (1 ρούβλιον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 4 φράγκα). Ἀλλὰ μόλις μετὰ δώδεκα ἔτη τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ ταῦτα γραμμάτια τοῦ Κράτους ἀνήρχοντο εἰς 100 ἑκατομμύρια ρούβλια καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν ἔπαυσεν ἐξογκούμενον, μέχρις οὐ ἐν ἔτει 1796 ηῤῥήθη μέχρις 150 ἑκατομμυρίων. Ὑπὸ τοιαύτας διαδοχικὰς τοῦ πιστωτικοῦ νομίσματος αὐξήσεις ἦτον ἀδύνατον τὸ ρούβλιον νὰ διατηρηθῆ ἐν ἰσοτιμίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1796 ἡ ὑποτίμησις αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς 47 %, δηλαδὴ δι' ἐν ἀργυροῦν ρούβλιον ἐπληρώνοντο 1,47 εἰς γραμμάτια. Αἱ τῆ τοιαύτη νομισματικὴ καταστάσει παρομαρτοῦσαι συνέπειαι, δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ἄπαντα τὰ τοῦ βίου χρεῖώδη ὑπερετιμήθησαν καὶ ἡ κοινωνία στενοχωρηθεῖσα ἐπεκαλεῖτο θεραπείαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, αὕτη δὲ

προσῆλθεν επίκουρος εἰς τὴν κοινωσίαν κατὰ τρόπον ὅπως πρωτοφανῆ, μαρτυροῦντα τὴν τελείαν ἀνεπάρκειαν περὶ τὰ οἰκονομικὰ πράγματα τῆς τότε ἐποχῆς. Δι' οὐκαζίου ηὔξηθη ὁ κεφαλικὸς φόρος τῶν χωρικῶν, «διότι διὰ τῆς ὑπερτιμῆσεως τῶν προϊόντων αὐτῶν ἐκέρδιζον περισσοτέρα» τοιοῦτος ὁ λόγος τῆς αὐξήσεως κεφαλικοῦ φόρου ὁ ἐν τῷ οὐκαζίῳ τοῦ 1797 ἀναφερόμενος!

Ἐν ἔτει 1810 τὸ ἐπ' ἀναγκαστικῆ κυκλοφορίας ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Κράτους ποσὸν χαρτίνου νομίσματος ἀνήρχετο εἰς 577 ἑκατομμύρια ρούβλια. Εὐρέθη τότε εἰς τὴν ἀνάγκην τὸ Κράτος, πρῶτον μὲν νὰ υποθηκεύσῃ ἐπισήμως εἰς τὸ χρέος αὐτοῦ ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν τοῦ Δημοσίου, εἶτα δὲ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι οὐδὲως ἐφεξῆς θέλει αὐξήσει τὸ ποσὸν τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ γραμματίων, δὲν ἐτήρησεν ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, διότι ἀκριβῶς μετὰ 7 ἔτη τὸ ποσὸν τὸ εἰς ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν ἐκδεδομένον ἀνήρχετο εἰς 836 ἑκατομμύρια ρούβλια καί, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ὑποτίμησις τοῦ γραμματίου ἔβη καλπάζουσα μέχρι οὗ ἀνήλθεν εἰς 75 % . Ἡ στενοχωρία τῆς χώρας κατέστη ἀφόρητος, ἥς ἕνεκα ἐπεβάλλετο ἐπιτακτικῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ προνοήσῃ ἀμέσως περὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας. Ἡρξάτο τότε τὸ Κράτος δανειζόμενον, καὶ ἀπὸ τοῦ 1819 διὰ σειρᾶς δανείων δύο μὲν ἐσωτερικῶν δῆλα δὴ εἰς χαρτὶ ἐπὶ τόκῳ 6 % καὶ τιμῇ ἐκδόσεως 83 $\frac{1}{2}$ καὶ 85 καὶ ἄλλων ἐξωτερικῶν δῆλα δὴ εἰς χρυσὸν ἐπὶ τόκῳ 5 % καὶ τιμῇ ἐκδόσεως 72,77 καὶ 77 $\frac{1}{2}$, κατάρθωσε νὰ ἐλαττώσῃ σπουδαίως τὸ ποσὸν τῶν εἰς κυκλοφορίαν χαρτίνων ρουβλίων, οὕτως ὥστε μετὰ 5 ἔτη ἀνεβιβάζετο τοῦτο εἰς μόνον 595,750,000 ρούβλια. Ἐν τούτοις, μεθ' ὅλην τὴν ἐλάττωσιν ἢ ὑποτίμησιν τοῦ χαρτίνου ρουβλίου δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ἐξηκολούθησεν εἰς τὸ αὐτὸ διατηρουμένη σημεῖον τοῦ 75 %, δῆλα δὴ κατεβάλλοντο πάντοτε 1.75 χάρτινα ρούβλια ἀντὶ ἐνὸς ρουβλίου ἀργυροῦ. Ἡ στενοχωρία τῆς χώρας ἔβαινε μείζονας λαμβάνουσα διαστάσεις, ἐφ' ᾧ ἡ Κυβέρνησις, τὴν Αὐστρίαν μιμουμένη, δὲν ὤκνησε νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὴν χρεωκοπίαν τῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τοῦ ἱστορικοῦ οὐκαζίου τοῦ 1839. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν ἀργυροῦν ρούβλιον ἐτιμάτο 3 $\frac{1}{2}$ χάρτινα, ἦτο δηλαδὴ ὑποτετιμημένον τὸ χάρτινον ρούβλιον ἀπέναντι τοῦ ἀργυροῦ κατὰ 350 %, κατὰ 404 % δὲ ἀπέναντι τοῦ χρυσοῦ, τὴν βᾶσιν λοιπὸν ταύτην τῆς ἀξίας τοῦ χαρτίνου πρὸς τὸ ἀργυροῦν ρούβλιον λαβοῦσα ἡ Κυβέρνησις ἐθέσπισεν ὅτι ἐφεξῆς ἐν ἀργυροῦν ρούβλιον ἤθελε τιμᾶσθαι 3 $\frac{1}{2}$ χάρτινα ἐφ' ἣ τιμῇ ἔδει νὰ κανονίζονται πᾶσαι αἱ πρὸς τὸ Κράτος καὶ αἱ μεταξὺ ἰδιωτῶν σχέσεις! Ὁ τρόπος οὗτος οὐ μόνον πρὸς πεντηκονταετίας δύο μεγάλαι τῆς Ἡπει-

ρωτικῆς Εὐρώπης χῶραι ἐπελάβοντο, ὅπως σωθῶσιν ἀπὸ τῶν στενοχωριῶν αὐτῶν, οὐδὲως διαφέρει τοῦ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ οἰῶνος καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι κρατήσαντος συστήματος τῆς ἀλλοιώσεως ἢ ὀρθότερον τῆς καταδολιεύσεως τοῦ νομίσματος, διὰ τῆς κατὰ βούλησιν τοῦ τε βάρους καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας αὐτοῦ μεταβολῆς. Ἐν Γαλλίᾳ Φίλιππος ὁ Ὠραῖος ἐν διαστήματι δωδεκαετίας πεντάκις ἠλλάξε τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος ἀνυψῶν αὐτὴν ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ καὶ καταβιβάζων αὐτὴν ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ πληρῶσῃ. Ἐν Ῥώμῃ ἡ τοῦ νομίσματος ἀλλοίωσις ἐθεωρεῖτο ὡς πόρος τοῦ Κράτους! Ἐνταῦθα δὲν μοὶ εἶναι ἄκαιρον νὰ παρατηρήσω ὅτι αἱ Ἀθῆναι οὐδέποτε ἐσκέφθησαν ν' ἀλλοιώσωσι τὸ ἑαυτῶν νόμισμα, εἰς τὴν εὐθύτητα δὲ ταύτην τῆς πολιτείας ἐκείνης ἔχομεν ἀναντιρρήτως ἓνα ἐπιπλέον τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῆς μεγαλείου.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη ἦτοι τὸ 1843, τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ χάρτινα ρούβλια ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν λεγομένων πιστωτικῶν γραμματίων, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ὁποίων τὸ Κράτος μετεβίβασε τὴν ὑποθήκην τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου ἐκ τῶν γραμματίων τούτων ἐξεδόθη ποσὸν ἐξ 170 ἑκατομμυρίων ρουβλίων, ἦτοι κατὰ $\frac{1}{5}$ σχεδὸν ἔλασσαν τοῦ εἰς κυκλοφορίαν ποσοῦ τῶν χαρτίνων ρουβλίων, ἀλλὰ ἐκ τῶν γραμματίων τούτων τὸ ἀρχικὸν ποσὸν ταχέως μετεβλήθη, προδευτικῶς αὐξανόμενον, οὕτως ὥστε μετὰ ἐξ ἔτη ἀνήρχετο εἰς 300,000,000 τὸ 1854 εἰς 345,927,000 τὸ 1855 εἰς 509,000,000 τὸ 1856 εἰς 689,000,000 καὶ τέλος τὸ 1857 εἰς 735,000,000. Ἡ ὑποτίμησις ἔβαινε φυσικῶς καλπάζουσα κατὰ σχέσιν εὐθείαν πρὸς τὰς προσαυξήσεις τοῦ ποσοῦ τῶν πιστωτικῶν γραμματίων. Ἰδρύθη τότε ἡ Αὐτοκρατορικὴ Τράπεζα, ἀναλαβοῦσα τὴν ἐντολὴν νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἐκκαθαρίσῃ ὅλας τὰς τοῦ Κράτους ὑποχρεώσεις διὰ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ χρέους αὐτοῦ. Ἐν ἔτει 1861 τὰ ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς κυκλοφορούμενα γραμμάτια τοῦ Κράτους συνεποσούντο εἰς 714,000,000 ρούβλια, τὸ δὲ μεταλλικὸν αὐτῆς ἀποταμίευμα ἀνήρχετο εἰς μόνον 12 % ἦτοι εἰς 86 ἑκατομμύρια ρούβλια. Τότε ἀπεφασίσθη ἡ ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἄρσις τῶν πιστωτικῶν γραμματίων κατὰ τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐφαρμοσθὲν ἐν ἔτει 1821 σύστημα. Ἡ Κυβέρνησις συνωμολόγησε νέον εἰς χρυσὸν δάνειον ἐξ 93,750,000 ρουβλίων ἐπὶ τόκῳ 5 %, τὸ προῖον δ' αὐτοῦ παρεδόθη εἰς τὴν Τράπεζαν πρὸς αὐξήσιν τοῦ μεταλλικοῦ αὐτῆς ἀποταμιεύματος ὅπως, ἐξαργυροῦσα τὰ εἰς τὰς θύρας αὐτῆς παρουσιαζόμενα γραμμάτια, ἐξαφανίσῃ αὐτά. Κατὰ τὸ σχετικὸν οὐκαζίον τὰ γραμμάτια ταῦτα ἔδει νὰ ἐξαργυρῶνται, ὡς ἐρρήθη, κατὰ τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐφαρμοσθὲν σύστημα· ὠρίσθη λοι-

πὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1862 τὸ πρῶτον ἤθελον ἀνταλλάσσεσθαι κατὰ 10 $\frac{1}{2}$ % ὀλιγώτερον τῆς ἀξίας αὐτῶν, ὅτι δὲ βαθμηδὸν ὁ ὄρος οὗτος ἤθελε μειοῦσθαι μέχρι τοῦ 1864, καθ' ἣ ἐποχὴν ὠρίσθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξαργυρῶνται εἰς τὸ ἄρτιον. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη πρὸς ἐπανάληψιν τῶν εἰς χρυσὸν πληρωμῶν ἀπέτυχεν, ὡς εἰκός, διότι τὸ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα τῆς Τραπεζῆς ἦτο πᾶν δυσανάλογον πρὸς τὸ ἐξαργυρωτέον ποσὸν τῶν γραμματίων, ἐπομένως ἐδέησε, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1863, δηλαδὴ πρὸ τῆς ταχθείσης διὰ τοῦ οὐκαζίου ὑστάτης προθεσμίας τῆς εἰς τὸ ἄρτιον ἐξαργυρώσεως, ν' ἀνασταλῇ ἡ τῶν γραμματίων ἐξαργύρωσις.

Ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἀποπέρας ταύτης τῆς ἄρσεως τῆς ἀναγκαστικῆς, καίτοι ματαιωθείσης, προέκυψεν οὐ σμικρὰ ἀνακούφισις εἰς τὴν κοινωνίαν, διότι τὸ ποσὸν τῶν εἰς κυκλοφορίαν γραμματίων πάντως ἠλαττώθη κατελθὼν μέχρις 634,773,929 ρούβλιων. Δυστυχῶς νεώτεραι καὶ διαδοχικαὶ προσουζήσεις τοῦ ἐπ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας χαρτίου νομίσματος, ἔνεκα διαφόρων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν λόγων προκληθεῖσαι, ἐδυσχέραναν αὖθις τὴν οἰκονομικὴν τῆς Αὐτοκρατορίας κατάστασιν. Ἀπὸ τοῦ 1863 τὸ ποσὸν τῶν εἰς κυκλοφορίαν γραμματίων ἠῤῥησε καθ' ἄλλατα. Ἐν ἔτει 1874 ἀνήρχετο τοῦτο εἰς 800,000,000 ρούβλια ἀπέναντι μεταλλικοῦ ἀποταμιεύματος ἀναλογουῦντος πρὸς 25 % μόλις, τὸ 1878 τὸ ποσὸν τῶν εἰς κυκλοφορίαν γραμματίων ἀνῆλθεν εἰς 1,188,000,000 ρούβλια. Ἐκτοτε τὸ ποσὸν τοῦτο μικρὰς ὑπέστη παραλλαγὰς, τὴν δὲ 31 Δεκεμβρίου 1892 εὐρίσκωμεν αὐτὸ ἀνερχόμενον εἰς 1,013,500,000 ρούβλια, ἠῤῥησεν ὁμως τὸ μεταλλικὸν τῆς Τραπεζῆς ἀποταμίευμα, διότι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀνήρχετο τοῦτο δι' ἀμφοτέρως τὰς Τραπεζάς, τὴν τε Αὐτοκρατορικὴν καὶ τὴν τῆς Φιλανδίας εἰς 419,175,000 ρούβλια εἰς χρυσὸν καὶ εἰς 4,625,000 εἰς ἄργυρον, ἀναλογουῦντα πρὸς 47 $\frac{1}{2}$ % ἐπὶ τῆς ὅλης κυκλοφορίας. Τὸ συνάλλαγμα, τὸ ὁποῖον ἐν ἔτεσι 1875 καὶ 1876 διεκυμαίνεται μέχρις 20 %, ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἐδεινώθη, ἐξιχθείσης τῆς ὑπερτιμῆσεως μέχρις 44 %. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν ρούβλιον ἀξίζει φρ. 2,52 ἢτοι ἀπόλλυσι μόνον 37 %.

Εἶναι ἀναντίρητον ὅτι αἱ ἐνσκήψασαι εἰς τὴν χώραν τελευταῖον συμφοραί, ἡ φοβερά σιτοδεία τοῦ 1891 καὶ ἡ ἐπάρατος χολέρα ἀπομακρύνουσι τὴν στιγμὴν τῆς ἐπαναλήψεως τῶν εἰς χρυσὸν πληρωμῶν, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναντίρητον ὅτι ἀνυπολόγιστός ἐστιν ἡ εὐρωστία τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκδηλουμένη ἐν τε τῷ σθένει, μεθ' οὗ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν ἐνσκηψαῶν ἐπ' αὐτὴν συμφορῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι τὸ ὁποῖον

πρυτανεῦει ἐν τῇ διοικήσει τῶν οἰκονομικῶν, μαρτυρουμένῃ ὑπὸ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ δημοσίου χρέους δι' ἄλλεπαλλήλων μετατροπῶν, τῆς ἐλαττώσεως τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους καὶ τῆς παραλλήλως χωρούσης ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν τῆς χώρας δυνάμεων. Ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Ῥωσσίας Wytte ὑποβάλλων τῷ Αὐτοκράτορι τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1893, ἐκτίθησι διὰ μακρῶν τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐτοκρατορίας, πολιτικὴν σῶφρονα, μεμετρημένην καὶ ὅλως ἀποβλέπουσαν πρὸς τὴν εἰς τὸ ὀφειλόμενον ὕψος τήρησιν τῆς πίστεως τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας.

ΙΤΑΛΙΑ

Κατὰ τὸ ἔτος 1866, ἡ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν πίστιν τῶν Τραπεζῶν, δανεισθεῖσα παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς 250 ἑκατομμύρια λίρας¹ ἐπ' ἀνοικτῷ λ/σμῷ καὶ τόκῳ 60 ἑκατοστῶν τοῖς % . Μετὰ τοῦ δανείου τούτου τὸν Μαῖον 1866, παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Τραπεζὰς τὰς ἀπολαουούσας τοῦ προνομίου τῆς ἐκδόσεως γραμματίων ἡ ἀναγκαστικὴ τούτων κυκλοφορία. Ἠλπίζετο ὅτι ταχέως ἤθελεν ἀρθῆ ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη διὰ τῆς ἐπικλήσεως εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοῦτο ἐκδοθὲν πατριωτικὸν δάνειον ἀπέτυχεν, ὡς πάντοτε καὶ παντοῦ ἀποτυχάνουσι τὰ τοιούτου εἶδους δάνεια, καὶ τοιουτοτρόπῃ ἡ τῆς ἀναγκαστικῆς ἄρσις ἀνεβλήθη ἐπ' ἀορίστῳ, διήρκεσε δὲ 17 ὅλα ἔτη.

Ὡς ἦν ἐπόμενον, τὸ ποσὸν τῶν εἰς ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν γραμματίων τῶν Τραπεζῶν ἔβη προσδευτικῶς αὐξάνον, οὕτως ὥστε ἐν ἔτει 1874 εὐρίσκωμεν αὐτὸ ἀνερχόμενον εἰς 1,600,000,000 λίρας. Τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν γραμματίων οὐ μόνον τῆς Ἐθνικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων 5 Τραπεζῶν, αἵτινες πᾶσαι ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν τὸ διὰ τοῦ νόμου τῆς 30 Ἀπριλίου 1874 ὀνομασθὲν Consorzio degli Istituti di Emissione. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου τῶν εἰς κυκλοφορίαν γραμματίων 740,000,000 ὀφείλοντο ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ἐκυκλοφόρουν διὰ λογαριασμὸν αὐτοῦ καὶ 860,000,000 ἐκυκλοφόρουν διὰ λογαριασμὸν τῶν Τραπεζῶν. Ὑπὸ τοιαύτην κυκλοφορίαν πιστωτικοῦ νομίσματος ἡ ἀξία τῶν γραμματίων δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ διατηρηθῇ εἰς τὸ ἄρτιον. Πολλὰς ὑπέστη διακυμάνσεις, ὧν ὁ κατώτατος ὄρος ἀνῆλθεν εἰς 5 %, ὁ δ' ἀνώτατος εἰς 22 %.

Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ἔσχε πολὺ μακρὰν διάρκειαν, διότι ἤρθη μετὰ 17 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῆς. Ὑπουργουῦντος τοῦ

¹ Λίρα=φράγκον.

Magliani τὰ οικονομικά τῆς χώρας περιήλθον εἰς εὐρωστίαν ἰκανὴν ἵνα ἐπιτρέψωσιν εἰς τὸ Κράτος νὰ προβῆ εἰς συνομολόγησιν μεγάλου δανείου πρὸς ἄρσιν τῆς ἀναγκαστικῆς. Τότε ὁ ὑπουργὸς οὗτος ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς βουλῆς διὰ τῆς περιφήμου ἐκθέσεώς του τὸ σφόν ἐκεῖνο νομοσχέδιον (Dissegno di Legge), τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸν νόμον τῆς 7 Μαΐου 1881, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκανονίσθη ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔδει ν' ἀρθῆ ἡ ἀναγκαστικὴ τῶν γραμματίων κυκλοφορία. Θεωρῶ διδακτικὸν νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τῶν κυριωτέρων διατάξεων τοῦ νόμου τούτου.

Καταργεῖται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ ἔνωσις τῶν 6 Τραπεζῶν (Consortio) τὰ δ' ὑπ' αὐτῶν κυκλοφορούμενα γραμμάτια κηρύττονται ἀποτελοῦντα ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου 1881 χρέος τοῦ Κράτους. Τὰ γραμμάτια τῆς Ἐνώσεως ἐξακολουθοῦσι μὲν ἀπολαύοντα τοῦ προνομίου τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἀλλὰ μόνον μέχρι τῆς ἐκδόσεως Β. Δ., δι' ὃν θέλει κανονισθῆ ὁ τρόπος τῆς ἐξαργύρωσεως αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς διὰ τῶν Β. Δ. ὀρισθησομένης πρὸς ἐπανάληψιν τῶν εἰς μέταλλον πληρωμῶν τὰ γραμμάτια ἀξίας 50 ἑκατοστῶν καὶ 1 καὶ 2 λιρῶν, τὰ ὁποῖα ἤθελον εὐρεθῆ ἐν τοῖς Ταμείοις τοῦ Κράτους, δὲν δύνανται πλέον νὰ τεθῶσιν εἰς κυκλοφορίαν, τῶν δὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρουσιασθησομένων διατάσσεται μὲν ἡ ἐξαργύρωσις, ἀλλ' οὐχὶ ὑφ' ὄλων τῶν ταμείων τοῦ Κράτους, ἀλλ' ὑπὸ 13 μόνον τοιούτων, ἴτοι τοῦ κεντρικοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν τῆς Βάρης, Βολωνίας, Καλιάρης, Φλωρεντίας, Γένοβας, Λιβόρνου, Μεσσηνίας, Μιλάνου, Νεαπόλεως, Παλέμου, Τορίνου καὶ Βενετίας. Ὅριζεται δὲ ὅτι δι' ἄλλων Β. Δ. θέλει ἐπιτραπῆ ἡ ἐξαργύρωσις καὶ ὑπ' ἄλλων ταμείων. Διατάσσεται ἡ ἐξαφάνισις τῶν εἰσαχθέντων ἐν τοῖς ταμείοις γραμματίων ἀξίας 2 καὶ 1 λιρῶν, 50 ἑκατοστῶν ὡς καὶ τῶν λιρῶν 5 μέχρι ποσοῦ 105,400,180 καὶ πάντων τῶν γραμματίων τῆς Ἐνώσεως τῶν ἐχόντων ἀξίαν μείζονα τῶν 10 λιρῶν. Ἡ Κυβέρνησις ἐξουσιοδοτεῖται νὰ συνομολογήσῃ δάνειον 644 ἑκατομμυρίων λιρῶν ἐπὶ τόκῳ οὐχὶ ἀνωτέρω τῶν 5 % καὶ ἐπὶ τέλος πρὸς πολλὰς ἄλλας κανονιστικὰς διατάξεις, προστίθεται καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς λίαν σπουδαία διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 24, καθ' ἣν συνιστᾶται δωδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐδρεύουσα διαρκῶς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, ἀποτελουμένη δ' ἐκ τεσσάρων γερουσιαστῶν καὶ τεσσάρων βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν οἰκείων βουλῶν ὡς καὶ ἐκ τεσσάρων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἵνα «γνωμοδοτῆ ἐφ' ὄλων τῶν πάσης φύσεως μέτρων, ἅτινα θέλουσι ληφθῆ πρὸς ἐξαφάνισιν καὶ ἀνταλλαγὴν τῶν γραμματίων, πρὸς ἀντι-

κατάστασιν τῶν Ἐνωτικῶν διὰ νέων καὶ πρὸς ἐκπόνησιν τῶν ἐκδόσεων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν διὰ τὴν ἄρσιν ἀπαιτουμένων ἐνεργειῶν » κανονισμῶν.»

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνωτέρω νόμου, ἐξεδόθη διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1881 Β. Δ. κανονισμὸς διατάσων τὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ ἐν ὄλῃ τῇ λεπτομερείᾳ καὶ βραδύτερον ἐψηφίσθη ὁ ἀπὸ 1 Μαρτίου 1883 ἕτερος νόμος, καθ' ὃν ὠρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ἄρσεως ἡ 12 Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους. Τὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀναγκαστικῶς κυκλοφοροῦντα γραμμάτια συνεποσοῦντο εἰς 940 μὲν ἑκατομμύρια λίρας διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους καὶ 810 διὰ λῆσμον τῶν Τραπεζῶν. Τὸ Κράτος συνομολόγησεν εὐχερῶς τὸ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπιτραπέν δάνειον τῶν 644 ἑκατομμυρίων καὶ διὰ τοῦ προϊόντος αὐτοῦ ἐξηγόρασε καὶ ἐξηφάνισεν 600 ἑκατομμυρίων γραμμάτια ἀξίας 1 καὶ 2 λιρῶν καὶ 50 ἑκατοστῶν. Διέμειναν οὕτω ἐν κυκλοφορίᾳ τὰ διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους ὑπολειπόμενα 340 ἑκατομμύρια καὶ τὰ διὰ λογαριασμὸν τῶν Τραπεζῶν 810 ἐν ὄλῳ 1,150,000,000 λίραι, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀπολαύοντα νομίμου καὶ οὐχὶ ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἐξηργυροῦντο εὐθὺς ἅμα τῇ παρουσιάσει διὰ χρυσοῦ ἢ καὶ δι' ἀργύρου.

Τοιοῦτοτρόπῳ ἡ Ἰταλία δι' ἐνεργείας εἰς ἄκρον σῶφρονος καὶ περισκευμένης κατῶρθωσε νὰ ἀπαλλαχθῆ τῆς μάστιγος τῆς ἀναγκαστικῆς ἐν χρονικῷ διαστήματι σχετικῶς λίαν βραχεῖ καὶ κατὰ τρόπον ἐξασφαλίσαντα τὴν κοινωνίαν ἀπὸ βιαιῶν κλονισμῶν. Εὐχόμεθα δὲ τῇ γείτονι φίλῃ χώρᾳ νὰ ἐξέλθῃ ταχέως τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, καθ' ὃν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην παλαίει, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ αὐτὴ εἰς τὴν δεινοτέραν τῶν συμφορῶν, τὴν ἀναγκαστικὴν.

ΗΝΩΜΕΝΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Ἡ χώρα ἥτις κατέπληξε τὸν κόσμον διὰ τοῦ μεγαλείου, τῆς προόδου καὶ τοῦ πλοῦτος αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὴν μάστιγα τῆς ἀναγκαστικῆς. Εἰς δυσχερεῖς οἰκονομικὰς περιστάσεις περιελθοῦσα κατὰ συνέπειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐξηναγκάσθη κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1862 νὰ κηρύξῃ τὴν ἀναγκαστικὴν τῶν γραμματίων τοῦ Κράτους κυκλοφορίαν. Ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη διήρκεσε 17 ἔτη ἀρθεῖσα τῷ 1879. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπολείπονται ἐν κυκλοφορίᾳ 333,364,743 δολλάρια ἐκ τῶν ἀναγκαστικῶν Greenbacks. Τὰ ἐπ' ἀναγκαστικῇ κυκλοφορίᾳ γραμμάτια ἐξεδόθησαν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους, ταῦτα δέ, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω ὄνομα Greenbacks, ἀντικατέστησαν τὰ πρὸ τῆς ἀναγκαστικῆς, ἴτοι τὰ πρὸ τοῦ 1862 κυ-

κλοφοροῦντα ὑπὸ τὸ ὄνομα Demand-notes, γραμματία καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀπ' εὐθείας ἐκδιδόμενα. Κατ' ἀσφαλεῖς στατιστικὰς ὑπολογίζεται ὅτι ὁ ἀνώτατος ὅρος εἰς ὃν ἐφθασε τὸ ἐν κυκλοφορίᾳ ποσὸν τῶν Greenbacks ἀνῆλθεν εἰς 1,028,571,428 δολλάρια, ὅτι δὲ ὁ μέσος ὅρος τῆς κυκλοφορίας αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 600,000,000 δολλάρια. Ἡ τῶν ἀναγκαστικῶν τούτων γραμματίων ἀξία σχετικῶς πρὸς τὸν χρυσόν, διεκυμάνθη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγκαστικῆς λίαν ἀποτόμως, ἢ δ' ὑποτίμησις καθ' ἄλλατα χωρήσασα, ὠξύνθη μέχρι σημείου οὐχὶ μοναδικῷ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Ἐνα μῆνα εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἀναγκαστικῆς ὁ χρυσὸς ὑπερτιμῆθη κατὰ 20 % βραδύτερον μετὰ δέκα μῆνας εὐρίσκομεν αὐτὸν ὑπερτιμημένον κατὰ 60 %. Ἐκτοτε ἡ ὑπερτίμησις τοῦ πολυτίμου μετάλλου ἔβη, ὡς εἴπομεν ἤδη, καθ' ἄλλατα προϊούσα, μέχρις οὐ τὸ 1864, ἦτοι δύο μόνον ἔτη μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς ἀναγκαστικῆς, εὐρίσκομεν τὰ γραμματία τοῦ Κράτους ὑποτιμημένα ἀπέναντι τοῦ χρυσοῦ κατὰ 186 %, ἐδίδοντο δηλαδή 186 δολλάρια εἰς γραμματία ἀντὶ 100 δολλαρίων χρυσῶν. Ὁ ὅρος οὗτος τῆς ὑποτιμῆσεως εἶναι τὸ κατακόρυφον σημεῖον εἰς ἃ αὐτὴ ἐξίχθη, ἔκτοτε δὲ ἤρξατο ἐλαττωμένη, οὐχὶ ὅμως κατὰ σχέσιν εὐθείαν πρὸς τὴν πορείαν τῆς ὑποτιμῆσεως, ἀλλὰ βραδέως καὶ βαθμηδόν, ἐξέλιπε δὲ τέλεον μόνον τῷ 1879 μετὰ τὴν ἄρσιν, ἥτις χάρις εἰς τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῆς χώρας ἐτελέσθη πᾶν ἀκόπως. Φαίνεται καὶ εἶναι ἀληθῶς ἄξιον προσοχῆς, πῶς ἐν χώρᾳ τοσοῦτον πλουσίασαι αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ ἀναγκαστικὴ δὲν ἤρθη ἐνωρίτερον, ἀλλὰ διήρκεσεν ὅλα 17 ἔτη. Οἱ λόγοι οἵτινες παρέτειναν ἐν τῇ Ὀμοσπονδίᾳ τὴν ἀναγκαστικὴν μαρτυροῦσιν ἐτι ἀπαξ ὅτι ἡ ἀναγκαστικὴ τοῦ νομισματικοῦ χάρτου κυκλοφορία πολλὰς ἀλλοκότους δοξασίας γεννᾷ ὡς ἐκ τῶν παραδόξων φαινομένων, τὰ ὅποια ἐπακολουθοῦσιν εἰς αὐτήν, ὥστε νομίζω οὐχὶ ἄσκοπον νὰ εἶπω δύο λέξεις περὶ αὐτῶν.

Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις οἱ παραγωγοί, ἰδίως οἱ γαιοκτήμονες καὶ οἱ βιομήχανοι, εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ τιμὴ τῶν ὑπ' αὐτῶν παραγομένων προϊόντων, κανονιζομένη ὑπὸ τῶν ἀγορῶν τῆς καταναλώσεως καὶ καταβαλλομένη αὐτοῖς εἰς χαρτονομίσματα, κατέλιπεν ὑπὲρ αὐτῶν ἅπαν τὸ κέρδος τὸ προκῦπτον ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀξίας τοῦ χάρτου πρὸς τὸν χρυσόν. Μήπως καὶ παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχουσι τινες μεταξὺ τῶν παραγωγῶν τ' αὐτὰ φρονούντες! Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὡς καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ Inflationists ἀπατῶνται οἰκτρῶς, διότι δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι, ὅ,τι λαμβάνουσιν ὡς διαφορὰν μεταξὺ χρυσοῦ καὶ χάρτου, ἀποδίδουσι πολλαπλάσιον εἰς ἀγορὰν τῶν εἰδῶν, ὧν ἔχουσιν

ἀνάγκην διὰ τὴν ἑαυτῶν συντήρησιν, διότι ὁ παραγωγὸς εἶναι βεβαίως καὶ καταναλωτὴς. Οὗτοι λοιπὸν οἱ Inflationists κατῳρθώσαν νὰ παρατείνωσι τὴν ἀναγκαστικὴν δεκαεπτὰ ὅλα ἔτη. Ἡ ἐνεστῶσα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν νομισματικὴ κατάστασις εἶναι ἀξία πολλῆς προσοχῆς, νομίζω δὲ ὅτι προλαμβάνω τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπιχειρῶν, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ εὐκαιρίας, βραχεῖαν τῆς καταστάσεως ταύτης ἔκθεσιν, ἵνα ὁ παρακολουθῶν τὰς σελίδας ταύτας τελείαν ἀποκομίση γνώσιν τοῦ μεγάλου ζητήματος, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀπασχολεῖ τὴν χώραν ἐκείνην καὶ μετ' αὐτῆς τὸν κόσμον ὅμπαντα, διότι, ἐὰν ταχεῖα καὶ δεξιὰ δὲν ἐπέλθῃ λύσις, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προκύψῃ τεραστίᾳ νομισματικὴ κρίσις ἐν ταῖς πλουσίαις Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις, ἧς τὸν ἀντίκτυπον θέλει αἰσθανθῆ σύμπας ὁ ἐμπορικὸς κόσμος.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τῶν ἐτῶν 1890 καὶ 1891 τοῦ Νομισματοκοπέου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἡ μέση ἐτησίᾳ παραγωγή τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν τῷ κόσμῳ ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1831—1875 εἰς 147,168 χιλιόγραμμα χρυσοῦ καὶ εἰς 1,082,518 ἀργύρου· μετὰ δέκα ἔτη ἦτοι τῷ 1885 εἰς 155,972 χιλιόγραμμα χρυσοῦ καὶ εἰς 3,036,000 ἀργύρου· τῷ δὲ 1891 τοῦ μὲν χρυσοῦ ἡ παραγωγή ἀνῆλθεν εἰς 188,531 χιλιόγραμμα, τοῦ δὲ ἀργύρου εἰς 4,465,822, ὥστε ἡ ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1891 μεσαία ἐτησίᾳ παραγωγή ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ μὲν ἀργύρου ἀνῆλθεν εἰς 943,388 χιλιόγραμμα, τοῦ δὲ χρυσοῦ εἰς 60,489 χιλιόγραμμα. Αἱ παράγουσαι τὸν ἄργυρον χῶραι εἰσι κυρίως αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι, τὸ Μεξικόν καὶ ἡ Κεντρικὴ καὶ Νότιος Ἀμερικὴ ἡ ἀναλογία τῆς ἐτησίᾳ μεσαίας παραγωγῆς τοῦ ἀργύρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν πρὸς τὸ ὅλον τῆς παραγωγῆς ποσὸν κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη, εἶναι 52.9%, διότι ἀπὸ τοῦ 1851 μέχρι τοῦ 1891 ἀνέρχεται κατὰ μέσον ὄρον ἐτησίως εἰς 449,151 χιλιόγραμμα. Παράγουσι λοιπὸν αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τὸ ἥμισυ καὶ πλέον ποσὸν τοῦ ἀργύρου ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἐνῶ τεραστίως ἠῤῥησεν ἡ τοῦ ἀργύρου παραγωγή, ἐξαπλασιασθεῖσα σχεδόν, ἐν διαστήματι 60 ἐτῶν, διότι ἐνῶ τῷ 1851 ἡ ὅλη τοῦ κόσμου παραγωγή ἀνῆλθεν εἰς μόνον 886,115 χιλιόγραμμα, ἐν ἔτει 1891 ἀνῆλθεν αὐτὴ εἰς 4,465,000 χιλιόγραμμα, ἐξ ὧν 1,814,600 παρήχθησαν ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις, ἡ τοῦ χρυσοῦ παραγωγή ἔμεινεν ἀπολύτως στάσιμος ἢ μᾶλλον ἠλαττώθη, διότι, ἐξαιρέσει τῆς πενταετίας ἀπὸ τοῦ 1856—1860, καθ' ἣν ἀνῆλθεν ἐτησίως εἰς 201,750 χιλιό-

ἢ ἀπὸ τοῦ 1831—1850 παραγωγή εἶναι ἀσήμαντος.

γραμμά, ἐνῶ ἐν ἔτει 1851 ἀνῆλθεν εἰς 199,388 χιλιόγραμμά, ἐν ἔτει 1891 ἀνῆλθεν εἰς μόνον 188,531.

ὑπὸ τοιαύτας πρὸς ἀλλήλα ἀναλογίας παραγωγῆς τῶν πολυτίμων μετάλλων ἔπρεπεν ἀναγκαιῶς νὰ ἐπέλθῃ σχετικὴ τοῦ ἀργύρου πρὸς τὸν χρυσὸν ὑποτίμησις, τοιαύτη δ' ἐπῆλθεν ἀληθῶς ἐπιφοβός· ἐν ἔτει 1871 ὁ ἀργυρὸς ἐτίματο πρὸς τὸν χρυσὸν εἰς 1 : 15.97, ἐνῶ ἐν ἔτει 1891 ἐτίματο εἰς 1 : 20 70· σήμερον τιμᾶται εἰς 1 : 23 1/2, ὑπετιμήθη δηλαδὴ ὁ ἀργυρὸς ἐν διαστήματι 20 μόνον ἐτῶν κατὰ 43 καὶ ἐπέκεινα τοῖς %.

Ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ραγδαία αὕτη τοῦ ἀργύρου ὑποτίμησις ἐξεθροβήσε τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας αἵτινες, οὐ μόνον, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, παράγουσιν ἐκ τοῦ μετάλλου τούτου τὸ ἥμισυ καὶ πλεόν τῆς τοῦ κόσμου παραγωγῆς, ἀλλ' ἔχουσιν ὡς νομισματικὴν βᾶσιν πρὸς τὸν χρυσόν, καὶ τὸν ἀργυρον. Ἐφοβήθησαν λοιπὸν οἱ Ἀμερικανοὶ ὅτι ἕνεκα τῆς ὑποτιμήσεως ταύτης τοῦ ἀργύρου, ἣτις ἐφαίνετο ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, μείζονας ἤθελε προσλάβει διαστάσεις, ἐπικίνδυνος ἤθελεν ἐπέλθει διατάραξις ἐν ταῖς συναλλαγαῖς τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν καὶ εἰργάσθησαν ἵνα ἐξεύρωσι μέσα εἰς πρόληψιν τοῦ κακοῦ. (Ἀκολουθεῖ).

ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΛΣΤΟΗ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΖΟΦΟΥ*

* Ἡ ΠΙΑΣΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΝΥΧΙ — ΧΑΘΗΚΕ ΟΛΟ ΤΟ ΠΟΥΛΙ*

ΔΡΑΜΑ

Εἰς ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

Πέτρος. Πλούσιος μουζίκος (χωρικός), 42 ἐτῶν, νυμφευμένος εἰς δευτέρον γάμον, καχεκτικός.

Ἀνύσια. Σύζυγός του, 32 ἐτῶν, κομφεσομένη.

* Ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλία δὲν ἐπιτρέπεται ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ μεταφραστοῦ.

Ἀκουλίνα. Θυγάτηρ τοῦ Πέτρου ἐκ τοῦ πρώτου γάμου, 16 ἐτῶν, βαρῆκος, εὐήθης.

Ἀνιούτκα. Δευτέρα κόρη, 10 ἐτῶν.

Νικήτας. Ἐργάτης των, μισθωτός, 25 ἐτῶν, κομφεσομένος.

Ἀκείμ. Πατήρ τοῦ Νικήτα, 50 ἐτῶν, δύσμορφος, θεοφοβούμενος.

Ματρώνα. Σύζυγός του, 50 ἐτῶν.

Μαρίνα. Κόρη ὀρφανή, 22 ἐτῶν.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ἡ σκηνὴ παριστᾷ εὐρύχωρον καλύβην τοῦ Πέτρου ἐν τινι χωρίῳ κατὰ τὸ φθινόπωρον. Ὁ Πέτρος κάθηται ἐπὶ θρανίου, ἐπιδιορθῶν περιλαιμιον ἵππου (λαιμαριάν). Ἡ Ἀνύσια καὶ ἡ Ἀκουλίνα κλώθουσι.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Πέτρος, Ἀνύσια καὶ Ἀκουλίνα (αἱ τελευταῖαι ἄδουσιν ἐν διωδίῳ).

Πέτρος (παρατηρῶν ἐκ τοῦ παραθύρου). Ἐφυγαν πάλι τᾶλογα, καὶ νὰ ἰδῆς, ποῦ θὰ μοῦ σκοτώσουνε τὸ πουλάρι. Νικήτα, ἔ, Νικήτα! Κουφάθηκε! (Ἀκροᾶται πρὸς τὰς γυναῖκας). Φτάνει σας πιά τὸ τραγοῦδι· τίποτε δὲ μπορεῖ ν' ἀκούσῃ κανεὶς!

Φωνὴ Νικήτα (ἔξωθεν). Τί θέλεις;

Πέτρος. Νὰ συμμαζέψῃς τᾶλογα.

Φωνὴ Νικήτα. Καλά, τὰ συμμαζεύω, ἔχουμε καιρὸ.

Πέτρος (κινῶν τὴν κεφαλὴν του). Αἱ μωρὲ κι' αὐτοὶ ἀργάταις! Τί νὰ σοῦ κάμω, ποῦ εἶμαι σακάτης, εἰδεμὴ, γιὰ ὅλο τὸν κόσμον δὲ θὰ τονε κρατοῦσα στή δουλειά μου. Κολάζεται κανεὶς μὲ δαύτους... (Ἐγείρεται καὶ κάθηται πάλιν). Νικήτα!... Ποῦ νὰκούσῃ. Δὲν πηγαίνει καμμιὰ ἀπὸ τὰ σὰς; Ἀκουλίνα, πῆγαινε σὺ νὰ τὰ συμμαζέψῃς.

Ἀκουλίνα. Ποιὰ, τᾶλογα;

Πέτρος. Κιὰ μὲ ποιὰ;

Ἀκουλίνα. Τώρα. (Φεύγει).

ΣΚΗΝΗ Β'.

Πέτρος καὶ Ἀνύσια.

Πέτρος. Καὶ σοῦ εἶνε ἕνας ἀκαμάτης... βαρύνεται νὰ σαλέψῃ. Ἀκατάστατος!

Ἀνύσια. Δὲν εἶδες ἐσὺ πολὺ προκομμένος πούσαι... Ἀπὸ τῆ φουγοῦ

καί στο σκαμνί. Μόνο για νά ξεγυρεύης τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου εἶσαι.

Πέτρος. Καί για νά μὴ σὰς μιλήσῃ κανεῖς—εἴστε χαμένοι ἀθρῶποι. Αἱ μωρὲ ἀθρῶποι!

Ἄνύσια. Μὰς φορτόνευς μὲ ἓνα σωρὸ δουλειῆς κ' ὕστερα φωνάζεις κί' ὄλας. Εὐκόλο πρᾶμα εἶνε νά προστάζῃ κανεῖς ἀπὸ 'πάνω ἀπ' τῆ φουγοῦ.

Πέτρος (στενάζων). Αἱ μωρέ, κί' ἄ δὲ μὲ κόλλαγε αὐτὴ ἡ ἀρρώστια, οὔτε μιὰ μέρα θὰ τὸν ἐκρατοῦσα.

Φωνὴ τῆς Ἀκουλίνας (ἔπισθεν τῆς σκηνῆς). Ψέ, ψέ, ψέ! (Ἀκούεται ὁ χρεμετισμὸς τοῦ πώλου καί ὁ ποδοβολητὸς τῶν ἵππων, οἵτινες εἰσελαύνουσι διὰ τοῦ πυλῶνος. Ἡ πύλη τρίξει).

Πέτρος. Μόνο για νά διηγάται ἀνοησίαις εἶνε καλός. Ἀλήθεια, ποτές δὲ θὰ τὸν ἐκρατοῦσα.

Ἄνύσια (ἐξερεθίζουσα αὐτόν). Δὲ θὰ τὸν ἐκρατοῦσα... Ἄς ἐπήγαινε νά τὰ φέρῃς ὁ ἴδιος, τότες νά'χες νά πῆς.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Οἱ ἄνω καὶ Ἀκουλίνα.

Ἀκουλίνα (εἰσέρχεται). Εἶδα κ' ἔπαθα νά τὰ φέρω! Ἐκεῖνο τὸ φαρί...

Πέτρος. Κί' ὁ Νικήτας; ποῦ εἶνε;

Ἀκουλίνα. Για τὸ Νικήτα εἶπες; Μὲς στὴ μέση τοῦ δρόμου στέκει.

Πέτρος. Καί γιατί στέκει μὲς στὸ δρόμο;

Ἀκουλίνα. Γιατί στέκει; Νά, στέκει καὶ φαφλατίζει.

Πέτρος. Δὲ μπορεῖς νά καταλάβῃς τί θέλει νά σοῦ πῆ. Μὲ ποιόνη φαφλατίζει;

Ἀκουλίνα (μὴ ἀκούσασα). Τί λέει; (Ὁ Πέτρος ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἐν ἀγανακτήσει. Ἡ Ἀκουλίνα κάθηται καὶ κλώθει.)

ΣΚΗΝΗ Δ'.

Οἱ ἄνω καὶ Ἀνιούτκα.

Ἀνιούτκα (εἰσέρχεται. Πρὸς τὴν Ἀνύσιαν). Τοῦ Νικήτα ἡ μάνα καὶ ὁ πατέρας ἤρθανε νά τότε δοῦν. Θὰ τότε πάρουνε, λέει, στὸ σπῆτι τους, νά μὴ χαρῶ τὸ φῶς μου.

Ἀνύσια. Ψέματα λές.

Ἀνιούτκα. Ἀλήθεια! Νά μοῦ χυθοῦν τὰ μάτια! (Γελᾷ). Πέρασα ἀπὸ κοντὰ κί' ἄκουσα τὸ Νικήτα, ποῦλεγε: Ἐχε γειὰ λέει, τώρα,

Ἄνυκ Πετρόβνα, Σὲ προσκαλῶ, λέει στὸ γάμο μου νά 'ρθῆς νά ξεφαντώσης. Σὰς ἀφίνω γειὰ, λέει καὶ γελᾷ.

Ἄνύσια (πρὸς τὸν σύζυγόν της). Μεγάλη ἀνάγκη σ' ἔχουνε, βλέπεις. Μοῦ σηκώθηκε νά μοῦ πάῃ ὁ ἴδιος: «Τὰ φέρνω ἐγώ»!...

Πέτρος. Κί' ἂν φύγῃ τάχατες τί;—ὁ δρόμος ἀνοιχτός εἶνε. Τάχα μου—δὲ βρίσκω ἄλλους;

Ἄνύσια. Καὶ τοῦχεις κηλόας δοσμένα καὶ μπροστά. (Ἡ Ἀνιούτκα πλησιάζει πρὸς τὴν θύραν, ἀκούει τί λέγουν καὶ φεύγει).

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Πέτρος καὶ Ἀνύσια.

Πέτρος (σκυθρωπάζει). Κί' ἂν ἐπῆρε μπροστὰ χρήματα, τί τάχατες; Τὸ καλοκαῖρι τὰ ξεδουλεύει.

Ἀνύσια. Ἐσένα ἡ χαρὰ σου εἶνε νά τότε βγάλῃς, — ἓνα στόμα ὀλιγώτερο βλέπεις. Μὰ δὲν ἀρωτᾷς κ' ἐμένα τί ἔχω νά τραβήξω τὸ χειμῶνα μόνη μου, σὰν κανένα χτηνό. Ἡ γυναῖκά σου νά λυώνῃ στὴ δουλειὰ καὶ σὺ νάσαι ξαπλωμένος. Σὲ ξέρω 'γὼ ἐσένα!

Πέτρος. Χωρὶς ν' ἀκούσης τίποτε, κουράζεις ἄδικα τὴ γλώσσά σου.

Ἀνύσια. Ἐγέμωσε τὴν αὐλὴ μὲ ζᾶ. Ἐλυπηθῆκε νά πουλήσῃ τὴν ἀγελάδα κ' ἐκράτησε τὰ πρόβατα στὸ χειμάδι—δὲν τὰ προφαίνεις νερό καὶ θροφή καὶ θέλεις νά βγάλῃς τὸν ἀργάτη. Ἐγὼ—βαρειές δουλειῆς δὲ θὰ καταπιαστῶ καὶ ξέρε το. Θὰ τεντώσω κ' ἐγὼ τὸ κανί μου, καλὴ ὄρα σὰν κ' ἐσένα τώρα, καὶ στάχτη νά γίνουν οὔλα. Κάμε ὅπως θέλεις.

Πέτρος (τῇ Ἀκουλίνα). Πήγαινε σὺ νά ταγίσῃς τὰ ζᾶ—ὄρα εἶνε.

Ἀκουλίνα. Νά ταγίσω τὰ ζᾶ λές; Καλά, πάω. (Φορεῖ ἐπανάυτην καὶ λαμβάνει σχοινίον).

Ἀνύσια. Ὅχι, δὲ τὲ δουλεύω—φτάνει πιά. Δὲ δουλεύω, δὲ δουλεύω! Δούλεψε μοναχός σου.

Πέτρος. Αἱ, φτάνει πιά. Μπᾶς κ' ἐζουράθηκες; Εἶδές τὴν ἐκεῖ καλέ, ποῦ μοῦ γίνηκε σὰν προβατὶνα στοργουλή.

Ἀνύσια. Σὺ εἶσαι σκύλλος λυσασμένος! Μῆτε για δουλειὰ εἶσαι μῆτε για χαρὰ. Μόνο για τὸ φαί εἶσαι καλός. Σκυλλὶ δαιμονισμένο, ἀλήθεια κί' ἀπ' ἀλήθεια!

Πέτρος (πτύει ἐν ἀγανακτήσει καὶ ἐνδύεται). Τροῦ σου! Θεὲ μου σχώρεσέ μου! Ἄς πᾶ νά μάθῃ κανεῖς τί γίνεται ὄζω. (Φεύγει).

Ἀνύσια (κατόπιν του). Διάβολε ξυδάτε, μύταρε!

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

Ἄνύσια καὶ Ἀκουλίνα.

Ἀκουλίνα. Γιατί βρίζεις τὸν πατέρα ;

Ἄνύσια. Ἐλα καὶ σὺ ζεβζέκα, σῶπα !

Ἀκουλίνα (βαίνει πρὸς τὴν θύραν). Ἐέρω γὼ γιατί τόνε βρίζεις. Ἐσύ εἶσαι ζεβζέκα, σκύλλα ! Δὲ σὲ φοβοῦμαι.

Ἄνύσια. Μιλᾶς καὶ σὺ ; (Ἀναπηδᾷ καὶ ζητεῖ τι νὰ τὴν κτυπήσῃ). Κύτταξ' ἐδῶ, μ' αὐτὸ τὸ ξύλο θὰ τῆς φᾶς.

Ἀκουλίνα (ἀνοίγουσα τὴν θύραν). Εἶσαι σκύλλα τρισκατάρατη, σκύλλα, σκύλλα ! (Φεύγει).

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

Ἄνύσια (μόνη).

Ἄνύσια (σύννοος). Ἐλα, λείει, στὸ γάμο. Τί εἶνε πάλι αὐτά, ποῦ θένε νὰ μοῦ κάμουν ; Θένε τάχατες νὰ τόνε παντρεύουνε ; Ἄνοιξε καλὰ τὰ μάτια σου, Νικήτα : ἂν ἴσως αὐτά εἶνε ἰδέαις δικές σου, ἐγὼ ξέρω τί κάνω... Ἐγὼ χωρὶς αὐτόνα δὲ μπορῶ νὰ ζήσω. Δὲ θὰ τὸν ἀφήσω νὰ τὸ κάμῃ !

ΣΚΗΝΗ Η'.

Ἄνύσια καὶ Νικήτας.

Νικήτας, (εἰσέρχεται καὶ παρατηρεῖ περὶ αὐτόν. Βλέπων τὴν Ἄνύσιαν μόνην, τρέχει πρὸς αὐτήν. Ταπεινοφώνως). Βρὲ παιδί, κακὰ μαντάτα. Ἦρθ' ὁ πατέρας μου καὶ θέλει νὰ μ' ἐβγάλη ἀπὸ δῶ, θέλει νὰ μὲ πάρῃ μαζύ του. Καὶ καλὰ καὶ σώνει νὰ σὲ παντρεύω, λείει, καὶ ζήσε στὸ χωριό μας.

Ἄνύσια. Καὶ τί τάχατες, δὲν πᾶς νὰ παντρευτῆς ; τί μὲ κόφτει ἐμένα ;

Νικήτας. Μωρὲ μπράβο ! Ἐγὼ νὰ γυρεύω πῶς νὰ σιάξω τὴν δουλειὰ καλῆτερα, κι' αὐτή : — παντρεύου, λείει ! Τί πᾶ νὰ ποῦν αὐτά ; (Κάνει νεῦμα). Μήπως τὰ ξέχασες ;...

Ἄνύσια. Δὲν πᾶς νὰ παντρευτῆς ; Πολὺ ποῦ μὲ κόφτει . . .

Νικήτας. Τ' εἶνε πάλι αὐτὸς ὁ θυμός. Καλὲ εἰδές τὴν ἐκεῖ, οὔτε νὰ ἦνε χαδέψω δὲ μ' ἀφίνει... Τί ἔπαθες ;

Ἄνύσια. Νά, γιατί θέλεις νὰ μὲ παρατήσῃς. Κι' ἂν θέλῃς πάλι νὰ μὲ πρκατήσῃς, ἀνάγκη δὲ σ' ἔχω ! Αὐτὸ εἶνε οὔλο τὸ παρκαμῆθι.

Νικήτας. Ἐλα τώρα, Ἄνύσια. Μὴ δὰ ἐγὼ μπορῶ νὰ σὲ ξεχάσω ; Ποτὲ στὴ ζωὴ μου. Ὅπου λέγει ὁ λόγος, δὲ σὲ παρατῶ ὅλως διόλου καὶ στοχάζομαι, πῶς κι' ἂν μὲ παντρεύουνε, ἐγὼ θάρθω πίσω κοντὰ σου· ἐκεῖ ποτὲς δὲ θὰ μείνω.

Ἄνύσια. Καὶ τί νὰ σὲ κάμω γὼ παντρεμένονε ;

Νικήτας. Μὰ πῶς θέλεις πάλι, τ' ἀδέρφι, νὰ παρακούσω τοῦ πατέρα μου ; Αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γείνη.

Ἄνύσια. Αὐτὰ εἶνε δικὰ σου τερτίπια, καὶ τὰ βίχνεις οὔλα ἀπὰ στὸν πατέρα σου. Ἀπὸ πολὺν καιρὸ τάχεις ψημένα μὲ τὴν πατσαβούρα σου ἐκείνη, τὴ Μαρίνα. Ἐκείνη τὰ κάνει οὐλ' αὐτά. Ἄδικα δὲν ἦτανε προχτὲς ἐδῶ πέρα.

Νικήτας. Ποιὸς—ἡ Μαρίνα ; ! Ἀνάγκη ποῦ τὴν ἔχω, βλέπεις ! πόσαις σὰν κι' αὐτήν...

Ἄνύσια. Καὶ γιατί τὸ λοιπὸν τότες ἤρθε ὁ γονεῖός σου ; Σὺ τοῦ μήνυσεσ νάρθη ! Μ' ἐκοροῖδευες... (Κλαίει).

Νικήτας. Ἄνύσια, πιστεύεις τὸ Θεὸ ἢ ὄχι ; Σοῦ κάνω ὄρκο, πῶς οὔτε στὸν ὕπνο μου δὲν τῶδα τέτοιο πράμα. Μήτε εἶδα τίποτε μήτε ξέρω. Στοῦ πατέρα μου τὸ κεφάλι ἐκατέβηκεν οὐλ' αὐτά.

Ἄνύσια Ἄν ἐσύ δὲν ἤθελες, ποιὸς μπορούσε νὰ σὲ βιάσῃ ;

Νικήτας. Στοχάζομαι, πῶς καὶ ἐνάντια νὰ πάω στὸν πατέρα μου δὲν πάω, μὰ καὶ ὄρεξι πάλι γιὰ παντρεῖα δὲν ἔχω.

Ἄνύσια. Ἀντιστάσου καὶ πάει λέοντας.

Νικήτας. Ἀντιστάθηκε κ' ἕνας ἄλλος μιὰ φορά, μὰ τοῦ τῆς ἔβρεξαν τόσο καλὰ στὸ χωριό, ποῦ... Ἄμὲ τί θαρρεῖς ; Νὰ σοῦ πῶ δὲν τὸ θέλω. Λένε πῶς τὸ ξύλο τσοῦζει...

Ἄνύσια. Ἄς τὰ χωρατὰ, κι' ἄκουσέ μου δῶ, Νικήτα : ἂν τύχη καὶ πάρῃς τὴ Μαρίνα, δὲ ξέρω τί θὰ πάθω νὰ γείνω...θ' ἀποφασίσω τὴ ζωὴ μου ! Ἐκριμάτισα, ἀνόμησα, ἔγεινα ὅ,τι ἔγεινα—μὰ πίσω δὲ γυρίζω. Ἄνίσως μὲ παρατήσῃς καὶ σὺ καὶ φύγῃς, ἐγὼ θὰ κάμω....

Νικήτας. Καὶ γιατί θὰ φύγω ; Ἄν ἐγὼ ἤθελα νὰ φύγω—ἐφευγα τώρα τόσον καιρὸ. Δὲν εἶνε πολὺς καιρὸς ποῦ μ' ἐζήτησῃς γιὰ ἀμαξᾶ ὁ Ἰβάν Συμεώνιτς... Καὶ τί ζωὴ εἶνε κοντὰ του — ξέρεις. Καὶ ὅμως δὲν ἐπῆγα. Γιατί στοχάζομαι, πῶς κάθε ἕναν μπορῶ νὰ φχαριστήσω μὲ τὴν ἐργασία μου. Ἄν ἐσύ πρᾶ δὲ μ' ἀγαπούσεσ—ἐκεῖνο ἦταν ἄλλος λογαριασμός.

Ἄνύσια. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶς. Ὁ γέρος μου σήμερ'-αὔριο πεθαίνει, ἐσκέφθηκα, καὶ τότε σκεπάζοντα οὔλα τὰ κρίματά μας. Σὲ στεφανώνομαι—εἶπα μέσα μου καὶ γίνεσαι σὺ νοικοκύρης.

Νικίτας. Αυτό δε θέλει θεολογία. Τί με μέλει έμένα; Έγώ δουλεύω, πού λείει ο λόγος, σαν νάμαι στο χτήμά μου. Έμένα, γιατί πού λές, και τ' αφεντικό και ή κυρά μ' αγαπάνε. Κι' αν μ' αγαπάνε τάχατες ή γυναίκες—φταίω 'γώ; Έτσι δέν είνε;

'Ανύσια. Κ' έμένα θα μ' αγαπάς;

Νικίτας (περιπτύσσεται αυτήν). Νά έτσι δά! Πώς σ' είχα στην καρδιά μου...

ΣΚΗΝΗ Θ'.

Οι άνω και Ματρώνα (είσέρχεται διαρκώς σταυροκοπούμενη πρό των εικόνων.
'Ο Νικίτας και ή 'Ανύσια αποχωρίζονται).

Ματρώνα. "Ο,τι είδα—δέν τώδα κι' ό,τι κι' αν άκουσα—δέν τ' άκουσα. Έπαιζες με την κυρά—και τί τάχατες; Και τό μωσκάρι, ξέρεις—κ' εκείνο παίζει. Γιατί να μὴν παίζετε;—Αυτά έχει ή νεότη. Τ' αφεντικό σου σ' έγύρευε όζω, γούκα μου.

Νικίτας. Έμπήκα μέσα για να πάρω τό τσικοῦρι.

Ματρώνα. 'Αμ' ξέρω 'γώ, ξέρω, παιδί μου, για ποιο τσικοῦρι μπήκες. Αυτό τό τσικοῦρι πάντα κοντά στῆς γυναίκες βρίσκεται.

Νικίτας (κύπτει και λαμβάνει τον πέλεκυ). Με παντρεύετε, λείει, μάνα, αλήθεια είνε; Έγώ τό βρίσκω όλος διόλου περιττό, και να σου πώ και την αλήθεια, δέν έχω κάμμια διάθεσι.

Ματρώνα. Υ—ύ, παιδάκι μου, ποιά ή ανάγκη να παντρευτῆς; Αυτά είνε του γέρου δουλειές, καλά είσαι κῆτσι. Πήγαινε, παιδί μου, και 'μεις και χωρίς ελόγου σου θα σκεφτούμε τί θα κάμωμε.

Νικίτας. Παράξενο πράμα, αλήθεια. Πρώτα λένε να παντρευτώ κ' ύστερα λείει, δέν είν' ανάγκη. Τίποτε δε μπορώ να καταλάβω. (Φεύγει).

ΣΚΗΝΗ Γ'.

'Ανύσια και Ματρώνα.

'Ανύσια. Αί, καλέ θειά Ματρώνα, δε μου λές, αλήθεια θέλετε να τότε παντρέψετε;

Ματρώνα. Με ποιόνε θα τότε παντρέψωμε, κόρη μου; Τάχατες δε ξέρεις ελόγου σου την κατάστασηί μας; 'Ο γέρος μου έτσι κάθεται και σαλιαρίζει: τό λείει και τό ξαναλείει και καλά να τότε παντρέψωμε. Μά έννοια σου· κι' αυτή ή δουλειά δέν είνε για τα δόντια του. Τη γάτα τα ψάρια δέν τήνε στομαχιάζουνε· σαν κάνης τό καλό, καλό να μὴν περιμένῆς· έτσι είνε κι' αυτή ή δουλειά. Μή δά 'γώ δε βλέπω (νεύει διά των όφθαλμῶν) πού γέρνει ή δουλειά;

'Ανύσια. 'Από σένανε, θειά Ματρώνα, δε μπορώ να κρυφτώ. 'Ελόγου σου τα ξέρεις όλα. Έκμα τό κρέμα αυτό—αγάπησα τό γυό σου.

Ματρώνα. Αυτό είνε παληά δουλειά. Ηύρες την θειά Ματρώνα να μη τό ξέρη. Αί, κόρη μου, ή θειά Ματρώνα είνε τριμμένη, τριμμένη και ξανατριμμένη. Η θειά Ματρώνα, πού λές, κυρά μου, μπορεί να δη μια πῆχyu βαθειά με στη γῆ. Όυλα τα γνωρίζω, κόρη μου! Ξέρω, γιατί ή νειαις χρειάζονται τό ύπνωτικό... Σου τώφερα. (Λύει κόμβον τινά). "Ο,τι χρειάζεται τό βλέπω, κι' ό,τι δε χρειάζεται ουτε τό ξέρω ουτε τό καταλαβαίνω. Έτσι είνε. Κ' ή θειά Ματρώνα ήτανε μια φορά νειά. Και, καταλαβαίνεις, με τό ξεκουτιασμένο σου πρέπει να ξέρης να ζήσης. Έγώ ούλαις τῆς 77 διαβολιαίς τῆς ξέρω. Βλέπω 'γώ, κυρά μου, πώς σ' επάιδεψε, πώς σ' έβασάνισε ο γέρος σου. Με ποιόνε τό λοιπόν να περάσης τον καιρό σου; Αυτόνα με τό διχάλι να τότε τρυπάς—γαίμα δε βγάζει. Κύτταξε να δῆς πού θα τότε θάψης την άνοιξι. Και τότενες, ούλο πρέπει δά να πάρης και κανέναν άντρα στο σπητί σου. Δε βλέπω τί του λείπει του γυού μου νῆνε καλός δουλευτής, ουτε δά και χειρότερος είνε απ' άλλους. Δε βλέπω ποιά ή ώρέλεια να τότε βγάλω από μια τέτοια καλή δουλειά. Μή δά—'γώ θέλω τό κακό του παιδιοῦ μου;

'Ανύσια. Φτάνει μονάχα να μη φύγη από κοντά μας.

Ματρώνα. Δε θα φύγη, πουλάκι μου, κ' έννοια σου. Αυτά όλα είνε, ξέρεις, κουταμάρες του γέρου μου. Τάχει πια όλος διόλου χαμένα. Μά κάμμια φορά του καρφόνεται στο ξερό του κῆτι τι κ' ύστερα με χίλια ζόρια δέν του τό βγάζεις.

'Ανύσια. Μά πώς του κατέβηκε αυτό τό πράμα;

Ματρώνα. Νά σου πώ, κόρη μου—ο νειός—σύ δά τότε ξέρεις τί γυναίκας είνε—αί, είνε κι' ώμορφος δά, να πούμε και την αλήθεια, είχε τό λοιπόν, γιατί πού λές, δουλειά στο σιδερόδρομο. Εκεί ήτανε κ' ένα κορίτσι άρφανό, πού τους έκανε τη μαγέρισσα. Αυτό λοιπόν, πού λές, τό κορίτσι άρχισε να του φορτόνεται.

'Ανύσια. 'ΗΜαρίνα;

Ματρώνα. Αυτή—πού να μὴν την εῦρ' ο χρόνος. Τό λοιπόν,— ήτανε τίποτις—δέν ήτανε—τάμαθε ο γέρος μου. Ξένου πια του τάπανε—αυτή ή ίδια του τα σφύριξε... δε μπορώ να σου πώ...

'Ανύσια. Είδες τηνε καλέ θάρρος, ή ντροπιασμένη!

Ματρώνα. Κ' έτσι, πού λές, έφουσκότανε του παλαβού του δικού μου τα μυαλά, και καλά και σώνει να τότε παντρέψωμε, για να βγάλωμε, λείει, από πάνω του την άμαρτία. Να πάρωμε, λείει, τό

παλληκάρι στο χωριό και να το παντρέψωμε. Και τί δὲν τοῦ 'πα· μὰ κείνος ποῦ ν' ἀκούσῃ! Πάει καλά, εἶπα· ἄς τὸ γυρίσωμε κι' ἄλλοιῶς. Τέτοιους κουτομάγιδες ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς γελᾷ κανεῖς. Ὅλο και ναὶ νὰ τοὺς λέγῃ. Κι' ὅταν ἔρθῃ ὁ κόμπος στὸ χτένι, τότενες τοὺς φέρνει μὲ τὰ νερά του. Ἡ γυναῖκα, γιατί ποῦ λές, 77 διαολιαῖς σκαρφίζεται ἀπὸ τὸ πουρνό ποῦ θὰ σηκωθῇ. Τὸ λοιπόν, ποῦ νὰ τὸ καταλάβῃ αὐτός. Αἶ, τοῦ λέω, γέρο μου, καλὴ δουλειὰ εἶν' αὐτὴ ποῦ λές. Πρέπει ὅμως νὰ τήνε καλοσυλλογιστοῦμε. Πᾶμε, τοῦ λέω, νὰ βροῦμε τὸ γυό μας και νὰ συμβουλευτοῦμε και τὸν Πέτρ-Ἰγνάτις, νὰ ἰδοῦμε τί θὰ πῇ κ' ἐκεῖνος, και νὰ μας κ' ἤρθῃμε.

'Ανύσια. Ὡ-ὦχ, κυρὰ θειά, νὰ 'δοῦμε τί θὰ γίνῃ τώρα, τί θὰ προστάξῃ ὁ πατέρας του!

Ματρώνα. Τί θὰ προστάξῃ; Ἡ προσταγὴ του και τὰ σκυλλιά δεμένα. Σὺ, νὰ μὴν ἔχῃς καμμιά ἔννοια. Αὐτὸ τὸ πρᾶμα δὲ θὰ γίνῃ.

'Εγὼ μὲ τὸ γέρο σου θὰ τήνε κοσκινίσω οὐλῆ αὐτὴ τῆ δουλειὰ ἔτσι, ποῦ νὰ μὴ μείνῃ τίποτις. 'Εγὼ θὰ πάρω τὸ μέρος του και νὰ ἰδῆς. 'Ακούς ἐκεῖ! Ὁ γυός μου, καλέ, νᾶν' εὐχαριστημένος, νὰ περνᾷ καλά, νὰ περιμένῃ εὐτυχία, κ' ἐγὼ θὰ πᾶ νὰ τόνε παντρέψω μ' αὐτὴ τῆ γυρίστρα; Τί, μπὰς κ' εἶμαι καμμιά ἀνόητη;

'Ανύσια. Ἦρθε, βλέπεις κ' ἐδῶ νὰ τόνε 'δῇ—γιὰ τῆ Μαρίνα λέω. Καλὲ πιστεύεις, κυρὰ θειά, σὰ μοῦ τόπανε, θαρρεῖς και μοῦ πέρασαν μ' ἕνα μαχαῖρι τὴν καρδιά. Σνοχάζομαι πῶς ἐκεῖνος τὴν ἀγαπᾷ.

Ματρώνα. Τί λές, καλὲ κόρη μου! Γιὰ κανένα κουτὸ τόνε πέρνεις; Πάει αὐτός ν' ἀγαπήσῃ αὐτὴ τῆ γυρίστρα, τῆ ξεσπητωμένη; Ὁ Νικήτας μου, ποῦ λές, εἶνε γνωστικὸ παιδί. Ξέρει ποιόνα πρέπει ν' ἀγαπήσῃ. Σὺ, κόρη μου, νὰ μὴν ἔχῃς καμμιά ἔννοια. 'Εμεῖς γιὰ τὸν κόσμο οὐλο δὲ θὰ τόνε πάρωμε ἀπὸ 'δῶ, οὔτε θὰ τόνε παντρέψωμε. Λίγα λεπτοὺδάκια μονάχα νὰ μᾶς οικονομήσῃς κι' ἄς μένῃ.

'Ανύσια. Μοῦ φαίνεται, πῶς ἐγὼ δὲ θὰ μπορέσω νὰ ζήσω στὸν κόσμο, ἂν τύχῃ και φύγῃ ὁ Νικήτας.

Ματρώνα. Αὐτὰ ἔχει ἡ νεότη. Εὐκολο πρᾶμα τῶχεις; !... Τέτοια γυναῖκα ζουμερῆ, σὰν κ' ἔσένα και νὰ ζῆς μ' ἕνα τέτοιο νερούλιασμένο...

'Ανύσια. Τὸ χωρατεύεις, καλὲ κυρὰ θειά! Τόνε βαρέθηκα πιά, τόνε συχάθηκα τὸ μυταρᾶ, κι' οὔτε θέλουνε νὰ τόνε 'δοῦν τὰ μάτια μου.

Ματρώνα. Καὶ βέβαια, δίκηο ἔχεις. Γιὰ κύτταξ' ἐδῶ. (Ταπεινοφώνως. Παρατηρεῖ περὶ αὐτήν). Ἡμουνά, γιατί ποῦ λές, σ' ἐκείνο τὸ γέρο γιὰ τὰ σκονάκια... 'Εκεῖνος μοῦ τῶδωκε τὸ γιατρικό... σὲ δυὸ φορές, λέει. Κύτταξ' ἐδῶ, τοῦτο, λέει, εἶνε ὑπνωτικό. Δόσε του, λέει τὸ

ἕνα· θὰ τοῦ φέρῃ τέτοιο ὕπνο, λέει, ποῦ και νὰ τόνε πατῆς, λέει, δὲ θὰ νοιώθῃ. Αὐτό, λέει, εἶνε τέτοιο γιατρικό, ποῦ σὰν τοῦ τὸ δώσης, λέει, νὰ τὸ πιῇ, ἔχει μεγάλη δύναμι. Δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ μυρωδιά. Σ' ἔφτὰ φορές, λέει, ἀπὸ μιὰ πρέζα κάθε βολά. Θὰ τοῦ τὸ δώτῃ, λέει ἔφτὰ φορές και γλήγορα, λέει, θὰ δῇ τῆ λευτεριά της.

'Ανύσια. Ὡ—ὦ—ὦ!... Τ' εἶνε τοῦτο;

Ματρώνα. Δὲν ἀφίνει, λέει, κανένα σημεῖο. Ἐνα βρούμπλι μοῦ πῆρε γι' αὐτό. Φτηνότερα δὲ γίνεται, λέει. Γιατί, ξέρεις, δὲν εἶν' εὐκολο νὰ τὸ πιτύχῃς. Τῶδωσα, μάτια μου, και τὸ πῆρα. Θὰ τὸ πάω, εἶπα, τῆς Μιχάηλοβνας και θέλει ἄς τὸ πάρῃ—θέλει ἄς μὴν τὸ πάρῃ.

'Ανύσια. Ὡ—ὦχ, μὴ λάχῃ και τοῦ κάμουνε κακό!

Ματρώνα. Ἄμ' τί κακὸ μποροῦνε νὰ τοῦ κάμουνε, πουλάκι μου; Και νᾶητανε πιά ὁ ἄντρας σου κανένας γερὸς ἄθρωπος, καλά, μὰ αὐτός μόνο τῶνομα ἔχει πῶς εἶνε ζωντανός. Γιὰ ζωντανός τάχα περνᾷ τώρα κι' αὐτός; Πόσοι και πόσοι πῆγαν σὰν κι' αὐτόν...

'Ανύσια. Ὡχ, βοῆ ποῦ μούρθε στὸ κεφαλάκι μου! Φοβοῦμαι, κυρὰ θειά, νὰ μὴ μ' εὐρῃ κανένας μπελάς. Ὡχι. Τ' εἶνε τοῦτο!

Ματρώνα. Μπορῶ και νὰ τὸ δώσω πίσω.

'Ανύσια. Καὶ δὲ μοῦ λές—πῶς, σὰν και τῆς ἄλλαις, μὲς τὸ νερό θὰ τῆς λυώσω;

Ματρώνα. Στὸ τσαῖ, λέει, καλείτερα. Τίποτις λέει, δὲ θὰ νοιώσῃ. Οὔτε μυρωδιά ἔχει, λέει, οὔτε τίποτις. Κι' αὐτός, βλέπεις, γνωστικός ἄθρωπος.

'Ανύσια (λαμβάνει τὴν κόνιν). Ὡ—ὦχ, φτωχὸ μου κεφαλάκι! Ἐξ-κανα γ'ὼ αὐτὴ τὴν πράξι, ἂν δὲν εἶχα τέτοια τυραννισμένη ζωὴ;

Ματρώνα. Τὸ βρούμπλακι μου νὰ μὴ ξεχάσῃς. Εἶπα τοῦ γέρου, πῶς θὰ τοῦ τὸ πάω. Πασκίζεις, βλέπεις, κι' αὐτός.

'Ανύσια. Καὶ βέβαια. (Πλησιάζει πρὸς κιβώτιον και κρύπτει τὴν κόνιν).

Ματρώνα. Κύτταξε, πουλάκι μου, κρύψε της καλείτερα νὰ μὴ τῆς 'δῇ κανένας. Κι' ἂν τύχῃ τίποτε, ὁ Θεὸς νὰ φυλάγῃ, νὰ πῆς πῶς εἶνε γιὰ τῆς κατσαρίδες. (Λαμβάνει τὸ ρούβλιον). Γιὰ τῆς κατσαρίδες... (Διακόπτει τὸν λόγον).

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

Αἱ ἄνω, Πέτρος και 'Ακείμ.

'Ακείμ (εἰσέρχεται, σταυροκοπούμενος πρὸ τῶν εἰκόνων).

Πέτρος (εἰσέρχεται και κάθηται). Τὸ λοιπόν, πῶς νὰ γείνῃ, μπάρμπα

'Ακείμ;

'Ακείμ. Νά τοῦ τὰ πῆς καλεῖτερα... Για νά μὴν τύχη τίποτις. Κακομαθημένος, ποῦ θά πῆ. "Ἦθελα, γιατί ποῦ λές... για τὴ δουλειά τοῦ γουῦ μου ἤθελα μαθές. Μά ἀνίσως ἐσὺ, ποῦ θά πῆ μαθές... γίνεται κι' αὐτό. "Όσο μπορεῖς καλεῖτερα...

Πέτρος. Πάει καλά, πάει καλά. Κάτσε νά τὰ ποῦμε. ('Ό 'Ακείμ κάθηται). Τί τρέχει, μπάς και θέλεις νά τότε παντρέψης ;

'Ακείμ. "Όσο για τὴν παντρεία, Πέτρ- 'Ιγνάτις, ἔχουμε καιρό. 'Ἡ ἀνάγκες μου, τὸ ξέρεις κι' ὁ ἴδιος, Πέτρος- 'Ιγνάτις, ἡ ἀνάγκες μας. Τί παντρεῖαις μου λές, ποῦ φοφοῦμ' ἀπὸ τὴν πείνα. Τί παντρεῖαις μου κουβεντιάζεις !...

Πέτρος. Σκεφθῆτε τὸ καλεῖότερο.

'Ακείμ. Τί βία εἶνε νά τότε παντρέψωμε. "Ἐτσι εἶν' αὐτὴ ἡ δουλειά. Δὲν ἐχάθηκε ὁ κόσμος.

Πέτρος. Κι' ἂν τονε παντρέψετε—δὲν εἶνε κι' ἄσκημη δουλειά.

'Ακείμ. "Ἦθελα, ποῦ θά πῆ... Γιατί ἐμένα, ποῦ λέει ὁ λόγος, μού- τυχε μαθές μιὰ δουλίτσα στὴ χώρα, γιατί ποῦ λές... Καλὴ δουλίτσα μαθές...

Ματρώνα. Χαρά στὴ δουλειά ποῦ τοῦ 'τυχε ! Νά παστρέβη λάκκους. "Ἦρθε τῆς προάλλαις κ' ἐσκυλλεθρόμαγε. Τφοῦ !

'Ακείμ. Αὐτὸ εἶν' ἀλήθεικ, στὴν ἀρχή, ποῦ θά πῆ, βρωμά, ἀμα ὅμως τὴ συνήθισες—τὴ βρωμά μαθές, δὲ σὲ πειράζει, μοιάζει, ποῦ λέει ὁ λόγος, μὲ τὴν τρυγιά... "Όσο για τὴ βρωμά, ποῦ θά πῆ... σὲ μὰς τοὺς φτωχοὺς, ποῦ λές, δὲν πειράζει. Μπορεῖς πάλι ν' ἀλλάξης τὰ ρουχαλάκι σου. "Ἦθελα, γιατί ποῦ λές, νά μείνη ὁ Νικήτας στὸ χωριό, νά μείνη ἐκεῖνος, ποῦ λές, στὸ χωριό νά κυττάζῃ τὸ σπῆτι κ' ἐγὼ, μαθές, νά κυττάζω τὴ δουλίτσα μου στὴ χώρα.

Πέτρος. Θέλεις ν' ἀφήνης τὸ γουό σου στὸ χωριό. Πάει καλά, κι' ἀμὲ τὰ χρήματα ποῦ πῆρε μπρός ;

'Ακείμ. Σωστά, σωστά, 'Ιγνάτις, μιλεῖς αὐτὸ ποῦ λές, εἶνε σωστά, γιατί ποῦ λέει ὁ λόγος: ἐμισθώθηκες—ἐπουλήθηκες,—ἄς τὰ ξεδουλέψῃ—κ' ὕστερα παντρεύεται, ποῦ λές. 'Αφοῦ εἶν' ἔτσι τὸ λοιπόν, δὸς του ἄδεια για κάμποσαις μέραις, ποῦ λές.

Πέτρος. Αὐτὸ μπορεῖ νά γείνη.

Ματρώνα. Ἐχομε μαζὺ κάποιαις διαφοραῖς, αὐτὸ εἶνε. Μπροστά σου, Πέτρ- 'Ιγνάτις θά ξομολογηθῶ, σὰ 'μπροστά στὸν πνευματικὸ και κρινέ μας. Ἐφαγώθηκε, καλά και σώνει νά τότε παντρέψῃ ! Ποιὰ ὅμως θά τοῦ δώση, για ἀρώτησέ τονε. "Ἐν ἤτονε ἡ νύφη καιμιά κατὰ πῶς πρέπει, ὀχτρος εἶμ' ἐγὼ τοῦ παιδιοῦ μου νά μὴ θελήσω ; Μά ἡ νύφη ἔχει κουσοῦρι.

'Ακείμ. "Ἄ, αὐτὸ εἶν' ἄδικο πρᾶμα. "Ἄδικο εἶνε, γιατί ποῦ λές, νά κακολογᾶς τὸ κορίτσι. "Ἄδικο μαθές. Γιατί αὐτὸ τὸ κορίτσι τ' ἀδίκησε, τ' ἀδίκησε ὁ ἴδιος ὁ γουός μου, αὐτὸς τ' ἀδίκησε, γιατί ποῦ λές, τὸ κορίτσι μαθές.

Πέτρος. Και πῶς τ' ἀδίκησε.

'Ακείμ. Φαίνεται, ποῦ θά πῆ, μὲ τὸν ὑγὸ μου, ποῦ λές... τὸ Νικήτα. Μὲ τὸ Νικήτα, ποῦ θά πῆ...

Ματρώνα. Στάσου σύ, ἄφησε νά τὰ πῶ 'γὼ, ποῦ ἐμένα εἶνε πιὸ μαλακιά ἢ γλωσσά μου. Προτοῦ νά τότε πάρης ἐσὺ τὸ γουό μας, ἐδούλευε, καθὼς ξέρεις, στὸ σιδηρόδρομο. Ἐκεῖ τοῦ φορτώθηκε ἓνα κορίτσι, νά ποῦμε, λιγόμευαλο, ποῦ τήνε λὲν Μαρίνα και τὴν εἶχανε μαγέρισσα. Τὸ λοιπὸν ἡ Μαρίνα αὐτὴ, λέει, πῶς ὁ γουός μας μαθές, ὁ Νικήτας τὴν ἀπάτησε τάχατες.

Πέτρος. Αὐτὰ δὲν εἶνε καλά πρᾶματα.

Ματρώνα. Κι' αὐτὴ ἡ ἴδια εἶνε παραστρατισμένη, γυρίζει μὲ τοὺς ἄντρες. Μιὰ γυρίστρα.

'Ακείμ. Πάλι, ποῦ θά πῆ, γρηά, δὲν εἶν' ἔτσι, γιατί ποῦ λές, δὲν εἶν' ἔτσι...

Ματρώνα. "Όλο αὐτὰ εἶνε τὰ λόγια τοῦ σταυραητοῦ μου : ποῦ θά πῆ και ποῦ θά πῆ,—και δὲ λέει τίποτα. Μὴν ἀρωτᾶς ἐμένα, Πέτρ- 'Ιγνάτις, τὸν κόσμο ἀρώτησε νά σοῦ ποῦν γι' αὐτὴν. Ἡ γυρίστρα, ἡ ξεσπητωμένη.

Πέτρος (τῷ 'Ακείμ). Νά σοῦ πῶ, μπάρμπα 'Ακείμ, ἀφοῦ εἶν' ἔτσι ἡ δουλειά, δὲν εἶνε και καιμιά ἀνάγκη νά τότε παντρέψης. Δὲν εἶνε δὰ και τσαροῦχι ποῦ νά τὸ πετάξης ἀπ' τὸ πόδι σου.

'Ακείμ. Ψέμματα λές, γρηά, για τὸ κορίτσι μαθές, ψέμματα λές, γιατί τὸ κορίτσι, ποῦ θά πῆ, εἶνε πολὺ καλό. Τὸ κορίτσι εἶνε πολὺ καλό, πάει νά πῆ, ἐγὼ τὸ λυποῦμαι, γιατί ποῦ λές, τὸ κορίτσι.

Ματρώνα. Ἐσὺ δὰ εἶσαι ὁ γέρο κοσμοκλάψας, ποῦ οὔλο τὸν κόσμο τότε λυπᾶται και κάθεται στὸ σπῆτι του νηστικός. Λυπᾶται τὸ κορίτσι και δὲ λυπᾶται τὸ γουό του. 'Αφοῦ τήνε λυπᾶσαι, κρέμασέ τηνε στὸ λαιμό σου κ' εὔγα ὄξω μαζὺ της. Φτάνουνε πιά ἡ κουταμάρες.

'Ακείμ. "Όχι, δὲν εἶνε κουταμάρες.

Ματρώνα. Ἐλα, μὴν ἀρχινήσης πάλι τὰ ἴδια. Ἄφησε νά μιλήσω 'γὼ.

'Ακείμ (διακόπτων). "Όχι δὲν εἶνε κουταμάρες. Ἐσὺ, ποῦ θά πῆ, τὰ γυρίζεις καταπῶς σὲ συμφέρει,—ἡ για τὸ κορίτσι, ἡ για τὸν ἑαυτό σου—σὺ τὰ γυρίζεις ὅπως σοῦ ἔρχεται καλεῖτερα, μὰ ὁ Θεός, γιατί

πού λές, θά τά φέρη ὅπως θέλει· κείνος, πού θά πῆ, ἔτσι κι' αὐτοῦνο.

Ματρώνα. Αἰ, τῆ γλώσσά του κουράζει κανείς μαζύ σου.

Ἄκειμ. Ἡ κόρη εἶνε δουλεύτρα, πού λές και προκομμένη και καταπιάνεται σέ οὐλα... Καί για μᾶς τούς φτωχοῦς, πού θά πῆ, θά εἶνε δεξί χέρι· κ' ἡ παντρεία, δέ θά κοστίσῃ ὅσο θά κοστίσῃ τὸ ἄδικο, μαθές, πού θά γείνη στό κορίτσι. Εἶν' ἄδικο πρᾶμα.

Ματρώνα. Κάθε μιὰ, σάν κι' αὐτή, τὰ ἴδια θά πῆ...

Ἄνύσια. Θά κάνης καλά, μπάρμπα Ἄκειμ, ν' ἀκοῦς και μᾶς τῆς γυναίκες. Ἐμεῖς ξέρομε καλεῖτερα!

Ἄκειμ. Κι' ἀμ' ὁ Θεός, ὁ Θεός! Τάχ' αὐτὴ δὲν εἶνε ἄθρωπος, τὸ κορίτσι μαθές; Κι' αὐτήνα, γιατί πού λές, ὁ Θεός δὲν τὴν ἔκαμε; Κι' ἀμὲ πῶς θαρρεῖς;

Ματρώνα. Τώρα τὸ διώρθωσες!

Πέτρος. Νὰ σοῦ πῶ, μπάρμπα Ἄκειμ, τόσο πολλή πίστι νὰ μὴ δίνης και σ' αὐτὰ τὰ κορίτσια. Ἐπειτα δὲ ὁ γυός σου εἶνε ζωντανός. Μακρὰ δὲν εἶνε. Τόνε φωνάζομαι και τόνε βρωτοῦμε τὸν ἴδιο. Δὲν εἶν' ἔτσι; Αὐτὸς δὲ θά θελήσῃ ν' ἀφανίσῃ μιὰ ψυχὴ. Φωνάζτε τὸ παλληκάρι! (Ἡ Ἄνύσια ἐγείρεται). Πές του πῶς τόνε φωνάζει ὁ πατέρας του. (Ἡ Ἄνύσια φεύγει).

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'.

Οἱ ἄνω ἐκτός τῆς Ἄνύσιας.

Ματρώνα. Νὰ φρόνιμος ἄθρωπος! Καλὰ λείει ἄς ἀρωτήσωμε και τὸ ἴδιο τὸ παλληκάρι. Σήμερα μὲ τὸ ζόρι δὲν παντρεύεται ὁ κόσμος. Πρέπει ν' ἀρωτήσωμε και τὸν ἴδιο· αὐτὸς μὲ κανένα τρόπο δὲ θά θελήσῃ νὰ τήνε πάρῃ, νὰ πᾶ νὰ ντροπιαστῇ. Ἄν ἀρωτήσῃς τῆ γνώμη μου—ἄς κάτση κοντά σου κι' ἄς σέ δουλεύῃ. Καί τὸ καλοκαίρι, πού θά ξεδουλέψῃ, τότενες μπορούμε νὰ τόνε πάρουμε. Καμμιά δεκαριά ρούμπλια μοναχὰ δόσε μας ἐλόγου σου κι' ἄς μείνη.

Πέτρος. Ὅσο γι' αὐτὸ ἔχομε καιρό, θάρῃ μὲ τῆ σειρά του. Ἄς τελειώσῃ ἡ μιὰ δουλειά, και βλέπομε ὕστερα και για τὴν ἄλληνη.

Ἄκειμ. Ἐγὼ σοῦ μιλῶ ἔτσι, Πέτρ-Ἰγνάτις, γιατί ἔχει γείνει τὸ κακὸ μαθές. Νὰ κυττάξῃς, γιατί πού λείει ὁ λόγος, τὸ νιτερέσο σου, μὰ νᾶχῃς κ' ἐγνοια τοῦ Θεοῦ. Τὸ θαρρεῖς πῶς εἶνε καλεῖτερα... τὸ γυρίζεις μὲ τὸ συφέρο σου, μὰ νὰ ἰδῆς ὕστερα, πού ξεσπᾶ στό κεφάλι σου, γιατί πού λές. Θά σκεφτοῦμε τὸ καλεῖτερο κι' ὅ,τι θέλει ὁ Θεός.

Πέτρος. Αὐτὸ ν' ἀκούγεται, πῶς πρέπει νὰ θυμούμαστε και τὸ Θεό.

Ἄκειμ. Καί βέβαια. Σάν πηγαίνης μὲ τὸ νόμο και θεϊκά, οὐλο,

πού λές, ἀναγκαστὴν ἡ καρδιά σου ἔχει νὰ πῆ, πού λείει ὁ λόγος. Ἐτσι κ' ἐστοχάσθηκα, πού λές, τόνε παντρεύω, εἶπα και τόνε γλυτόνω ἀπὸ τὸ κρῖμα. Θάρνε στό χωριό, πού λές, ὅπως πρέπει νᾶνε, κ' ἐγὼ πιά θά δουλεύω, μαθές, στὴ χώρα. Εἶνε καλὴ ἡ δουλίτσα. Βγάνει κανείς. Μὲ τοῦ Θεοῦ τῆ στράτα, γιατί πού λές εἶνε τὸ καλεῖτερο. Κι' αὐτὴ, ἀρφανὴ εἶνε ἡ κακομοῖρα. Ἐτσι και πέρσυ, πού πήραμε ξύλα ἀπὸ τὸ ξυλᾶ· μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, εἶπαμε νὰ τόνε γελάσωμε. Καί τὸ ξυλᾶ τὸν ἐγελάσαμε, τὸ Θεὸ ὅμως, γιατί πού λές, δὲν τὸν ἐγελάσαμε. Κ' ἔτσι τὸ λοιπὸν...

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'.

Οἱ ἄνω Νικήτας και Ἄνιούτκα.

Νικήτας. Μ' ἐζητήσετε; (Κάθεται και ἐξάγει τὴν καπνοθήκη του).

Πέτρος (χαμηλὴ τῆ φωνῆ, ἐπιτιμητικῶς). Τί κάνεις ἐκεῖ; Νὰ φερθῆς δὲν ξέρεις; Ὁ πατέρας σου σ' ἐφώνησε νὰ σ' ἀρωτήσῃ και σὺ παλεύεις μὲ τὸν καπνὸ και μοῦκατσε; Ἐλα δῶ, σῆκω. (Ὁ Νικήτας ἵσταται παρὰ τὴν τράπεζαν νωχελῶς ἐπερυσθεῖς και μειδιῶν).

Ἄκειμ. Ἐχομε, γιατί πού λές παράπονα, Νικήτα, μαζύ σου, παράπονα, πού θά πῆ, ἔχομε.

Νικήτας. Καί ποῖς ἔχει παράπονα μαζύ μου;

Ἄκειμ. Παράπονα ποῖς ἔχει; — τὸ κορίτσι τ' ἀρφανὸ μαθές ἔχει παράπονα. Αὐτὴ ἔχει παράπονα, πού λές, ἡ Μαρίνα ἔχει παράπονα!

Νικήτας (σαρκάζων). Ὅχι δά! Καί τί λογῶ παράπονα ἔχει; Ποῖς σοῦ τᾶπε; Αὐτὴ;

Ἄκειμ. Ἐγὼ τώρα, γιατί πού λές, θά σ' ἀρωτήσω και σὺ χρωστεῖς νὰ μ' ἀποκριθῆς. Ἐχεις καμμιά σχέσι, πού θά πῆ, μὲ τὸ κορίτσι; Ἐχεις καμμιά σχέσι μ' αὐτήνα τάχατες;

Νικήτας. Δὲν καταλαβαίνω, τί μ' ἀρωτᾶτε!

Ἄκειμ. Πού θά πῆ, ἀνοησίαις, ἀνοησίαις, γιατί πού λές, ἔκαμες μαζύ τῆς; ἀνοησίαις ἔκαμες;

Νικήτας. Νὰ ἡ ὦρα τώρα νὰ πῶ τί ἔκανα. Κι' ἂν δὲν εἶχα τί νὰ κάνω κ' ἐχωράτεψα μὲ τῆ μαγέρισσα, κι' ἂν τῆς ἐπαιζα τῆ φυσαρμόνικα κ' ἐχόρεψε, — ἄσχημη πρᾶξι τάχατες ἔκαμα;

Πέτρος. Νικήτα, μὴ ξεροκαμόνεσαι, και δόσε σωστὴ ἀπόκρισι τοῦ πατέρα σου, πού σ' ἀρωτᾶ.

Ἄκειμ (πανδημῶς). Νικήτα! Ἄπ' τοῦς ἀθρώπους μπορεῖς νὰ τὸ κρύψῃς, μὰ ὄχι κι' ἀπὸ τὸ Θεό! Ἄκοῦς, Νικήτα; Ψέμματα νὰ μὴ

μου λές, πού θά πῆ! Εἴν' ἀρφανή μαθές, μπορῶ νά τήνε γελάσω, ἀρφανή εἶνε, πού θά πῆ. Μίλιε πιό καλείτερα.

Νικήτας. Μά τί νά σοῦ 'πῶ, ἀφοῦ δέ ξέρω τίποτα. "Ο,τι εἶχα νά πῶ-τῶπα. ('Ερεθιζόμενος). Αὐτή τί δέ θά πῆ; "Ας λέγη ὅ,τι θέλει—ἐγώ δέ σκαμπάζω. Καί γιατί δέ λείει καί γιά τὸ Θεοδωρῆ τοῦ Μιχῆσκην; Τάχατες δέ μπορεῖ κανεὶς σήμερα πιά καί νά χωρατέψη; Αὐτὴ ἔχει τὸ ἐλεύθερο νά λέγη ὅ,τι θέλει.

'Ακεῖμ. Αἶ, Νικήτα, παιδί μου, κῦτταξε καλά! Τὸ ψέμμα δὲν κρύβεται. "Ἐγεινε τίποτις ἢ ὄχι;

Νικήτας (κατ' ἴδιαν). Με παραφορτώθηκαν. Εἶπα πῶς δέ ξέρω τίποτες, πῶς δὲν ἔκαμα τίποτες. (Μὲ θυμόν). Νά, μὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, νά μὴ προφτάσω νά σηκωθῶ ἀπὸ δῶ χάμω! (Σταυροκοπεῖται). Τίποτε δὲν ἤξεύρω. (Σιγή. Ὁ Νικήτας ἐξακολουθεῖ θυμωδέστερον). Τί, μὴν ἔχετε σκοπὸ νά μὲ παντρέψετε μ' αὐτήνα; 'Α, μὰ τὴν ἀλήθεια τοῦτο εἶνε βάσανο πιά. Αὐτὸ κι' ὁ νόμος σήμερα δὲν τὸ λείει—νά παντρεύεται κανεὶς διὰ τῆς βίας. Καί βέβαια. Νά, πού σὰς ἄμωσα, πῶς δὲν ἤξερω τίποτις.

Ματρῶνα (τῷ 'Ακεῖμ). Καλὲ εἶδες ἐσὺ τὸ ξεκουτιασμένο, τὸν ἀνόητο, νά πιστεύῃ ὅ,τι κι' ἂν τοῦ σφυρίζουνε! "Αδिका μονάχα ντροπιάζει τὸ παλληκάρι. Τὸ καλείτερο εἶνε νά μένη ἐκεῖ πού μένει μὲ τ' ἀφεντικό του, πού γιά τῆς ἀνάγκαις μας θά μᾶς δώσῃ τώρα δέκα ρουμπλάκια. Καί μὲ τὸν καιρὸ...

Πέτρος. Τί λές, καί σύ, μπάρμπα 'Ακεῖμ;

'Ακεῖμ (νεύει πρὸς τὸν Νικήταν). Κῦτταξε καλά, Νικήτα. "Οποιοὺς κάμη τὸν ἄλλον νά κλάψῃ, πού θά πῆ, τ' ἄδικα δάκρυα στὸ κεφάλι του θά ξεσπάσουνε, γιατί πού λές. Κῦτταξε νά μὴν πάθῃς καί σύ τὰ ἴδια.

Νικήτας. Τί νά κυττάξω—ἐσὺ κῦτταξε. (Κάθηται).

'Ανιούτκα. Πάγω νά τὰ πῶ τῆς μάνας μου. ('Ἐξέρχεται).

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'.

Πέτρος, 'Ακεῖμ, Ματρῶνα καὶ Νικήτας.

Ματρῶνα (τῷ Πέτρῳ). Αὐτὴ εἶνε οὐλῆ ἢ ἱστορία Πέτρ-Ἰγνάτις. Τέτοιους ξεκουτιάρῃς εἶν' ὁ γέρος μου· ὅ,τι τοῦ κατέθῃ στὸ ξερὸ του, δύσκολα τοῦ τὸ βγάξεις. "Αδिका μονάχα σοῦ χαλάσαμε τὴν ἡσυχία σου. "Ας μένη ὁ γυὸς μᾶς ὅπως πρῶτα. Κράτησέ τονε—σκλάβος σου εἶνε.

Πέτρος. Τί λές, τὸ λοιπὸν, μπάρμπα 'Ακεῖμ;

'Ακεῖμ. Τί νά πῶ κ' ἐγώ; Δὲν τότε περιορίζω, μὰ δὲν ἤθελα, πού θά πῆ... ἤθελα γιατί πού λές νά...

Ματρῶνα. Τὰ μπερδεύεις καί δέ ξέρεις τί λές. "Ας μείνη 'κεῖ πού 'νε. Καί τὸ παιδί ἀπατό του δὲν ἔχει διάθεσι νά φύγῃ. Τί νά τότε κάμωμε 'μεῖς; Μποροῦμε νά περάσωμε καὶ μονάχοι.

Πέτρος. "Ἐνα πράμα μονάχα, μπάρμπα 'Ακεῖμ. "Αν τότε πάρῃς τὸ καλοκαῖρι, τὸ χειμῶνα, σοῦ τὸ λέω, δὲν τότε χρειάζομαι. "Αν θά μείνη, πρέπει νά μείνη μὲ τὴ χρονιά.

Ματρῶνα. Ναι, μὲ τὴ χρονιά θά μείνη. 'Εμεῖς, σὰν ἔρθῃ ὁ καιρὸς τῆς δουλειᾶς, πέρνομε κανένα ἀργάτη στὸ χωριό, κι' ἄς μένη τὸ παλληκάρι κοντὰ σου. Μόνο τώρα νά μᾶς δώσῃς καμμιά δεκαριά ρούμπλια...

Πέτρος. "Ἐ, ἀκόμη γιά ἓνα χρόνο τὸ λοιπὸν;

'Ακεῖμ (στενάζει). Τί νά γεινῇ πιά, γιατί πού λές, ἀφοῦ εἶν' ἔτσι, πού θά πῆ...

Ματρῶνα. Πάλι γιά μιὰ χρονιά, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ σάββατο τ' Αἰδημητριῦ. "Οσο γιά τὸ μιστὸ πιά—δέ θά τὸν ἀδικήσῃς. Τώρα ὅμως δόσε μας τὰ δέκα. Κάνε μας τὴ χάρι. ('Ἐγείρεται ὑποκλίνουσα).

ΣΚΗΝΗ ΙΕ'.

Οἱ ἄνω, 'Ανύσια καὶ 'Ανιούτκα.

'Ανύσια. (Κάθηται κατὰ μέρος).

Πέτρος. Καλὰ τὸ λοιπὸν, ἀφοῦ εἶν' ἔτσι, πᾶμε νά πιοῦμε τὰ καλορριζικά. Πᾶμε, μπάρμπα 'Ακεῖμ, νά πιοῦμε ἓνα βράκκι.

'Ακεῖμ. Δὲν τὸ πίνω, τὸ βράκι τάχατες, δὲν τὸ πίνω.

Πέτρος. Αἶ, πίνεις τσαῖ.

'Ακεῖμ. Γιά τσαῖ δὲν ἔχω λόγο. Τὸ τσαῖ τὸ πίνω.

Πέτρος. Νά πιοῦνε κ' ἡ γυναῖκες. Σύ, Νικήτα, κῦτταξε νά μπᾶσῃς μέσα τὰ πρόβατα καί νά μαζέψῃς τᾶχηρα.

Νικήτας. Πάει καλά. (Πάντες ἐξέρχονται ἐκτὸς τοῦ Νικήτα. Σκοτεινιάζει).

ΣΚΗΝΗ ΙΣ'.

Νικήτας (μόνος).

Νικήτας (καπνίζει σιγάρον). "Αμμά μ' ἐφορτώθηκαν: πῆς μας καί πῆς μας, πῶς ἐδιασκεδάσῃς μὲ τὰ κορίτσα. Αὐταῖς τῆς ἱστορίας χρειάζεται πολὺς καιρὸς, γιά νά τῆς πῆ κανεὶς. Παντρέψου τήνε, λείει. Κι' ἂν παντρεύομουνα ἐγὼ τὴν κάθε μιὰ—πολλαὶς γυναῖκες θάπερνα. "Ανάγκη ἔχω, βλέπεις νά παντρευτῶ. Κ' ἔτσι περνώ καλείτερα ἀπὸ παντρεμμένο καί μὲ ζουλεύουνε οὐλοὶ. Καί θαρρεῖς, πῶς κάποιος μ' ἐ-

σκούντηξε κι' ἄμοσα στὰ κονίσματα κ' ἔτσι μονομιᾶς τοὺς ἔκοψα τὸ βῆχα. Λέει, πῶς εἶνε κρῖμα ν' ἄμῶνη κανεὶς ψέμματα. Δὲ βαρύνεσαι, κουταμάρες. Ἐνας λόγος εἶνε και τίποτις ἄλλο.

ΣΚΗΝΗ ΙΖ'.

Νικήτας και Ἀκουλίνα.

Ἀκουλίνα (εἰσέρχεται, φοροῦσα καθτάνιον ἀποθέτει τὸ σχοινίον, ἀπεκδύεται και διευθύνεται πρὸς τὴν ἀποθήκην). Δὲν ἀνάβεις τὸ φῶς ;

Νικήτας. Γιὰ νὰ καμαρώσω ἐσένανε ; Κ' ἔτσι σὲ βλέπω.

Ἀκουλίνα. Εἶδές τον ἐκεῖ !

ΣΚΗΝΗ ΙΗ'.

Οἱ ἄνω και Ἀνιούτκα.

Ἀνιούτκα (προσπεύδει τῷ Νικήτᾳ χαμηλοφώνως). Νικήτα, ἔλα γλήγορα, κάποιος σὲ γυρεύει, νὰ μὴ σώσω.

Νικήτας. Ποιὸς εἶνε ;

Ἀνιούτκα. Ἡ Μαρίνα, ἀπὸ τὸ σιδηρόδρομο. Πίσω ἄπ' τὴ γωνιά στέκει.

Νικήτας. Ψέμματα λές.

Ἀνιούτκα. Νὰ μὴ σώσω !

Νικήτας. Καὶ τί μὲ θέλει.

Ἀνιούτκα. Εἶπε νὰ πᾶς ἐκεῖ. Ἐνα λόγο μονάχα, λέει, θέλω νὰ πῶ τοῦ Νικήτα. Τὴν ἀρώτησα τί θέλει, μὰ δὲ μούπε. Μ' ἀρώτησε μονάχα, ἂν εἶν' ἀλήθεια, πῶς φεύγεις ἀπὸ μᾶς. Ἐγὼ τῆς εἶπα, πῶς δὲν εἶν' ἀλήθεια, πῶς ὁ πατέρας σου ἤθελε νὰ σὲ πάρῃ νὰ σὲ παντρέψῃ, μὰ ἐσὺ δὲν ἤθελες κ' ἔμεινες κοντά μας γιὰ ἕνα ἀκόμη χρόνο. Κ' ἐκείνη μοῦ λέει : στεῖλέ μου τονε, λέει, ἐδῶ, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς ἄλλο, λέει, θέλω νὰ τοῦ πῶ ἕνα λόγο. Περιμένει τώρα τόση ὥρα. Πήγαινε τὸ λοιπὸν νὰ τὴν εὔρης.

Νικήτας. Αἶ, τώρα κι' αὐτὴ, ἄς πάῃ στοῦ καλό· ποῦ νὰ πηγαίνω ;

Ἀνιούτκα. Λέει πῶς ἂν ἐσὺ δὲν πᾶς, θὰ ῥθῆ αὐτὴ στὴν καλύβα νὰ εὔρη. Νὰ μὴ σώσω, θὰ ῥθῆ, λέει.

Νικήτας. Ἐννοια σου και θὰ δῆς, πῶς θὰ καθήσῃ και θὰ φύγῃ.

Ἀνιούτκα. Μπᾶς και θέλουνε, λέει, νὰ τόνε παντρέψουνε μὲ τὴν Ἀκουλίνα ;

Ἀκουλίνα (ἔρχεται πρὸς τὸν Νικήταν ἵνα λάβῃ τὴν ἡλακίτην). Καὶ ποιόνα παντρεύουνε μὲ τὴν Ἀκουλίνα ;

Ἀνιούτκα. Τὸ Νικήτα.

Ἀκουλίνα. Εὐκόλο τὸ θαρρεῖς. Καὶ ποιὸς τὸ λέει αὐτό ;

Νικήτας. Ὁ κόσμος φαίνεται πῶς τὸ λέει. (Παρατηρεῖ αὐτὴν γελῶν).

Ἀκουλίνα ἔρχεσαι νὰ σὲ πάρῶ γυναῖκα ;

Ἀκουλίνα. Ἐσένανε ; Προτῆτερα μπορεῖ, μὰ τώρα ὄχι.

Νικήτας. Καὶ γιατί ὄχι τώρα ;

Ἀκουλίνα. Γιατί δὲ θὰ μ' ἀγαπᾶς.

Νικήτας. Καὶ γιατί δὲ θὰ σ' ἀγαπῶ ;

Ἀκουλίνα. Γιατί δὲ σ' ἀφίνουνε. (Γελᾷ).

Νικήτας. Ποιὸς δὲ μ' ἀφίνει ;

Ἀκουλίνα. Νά, ἡ μητριὰ μου. Ὅλο μὲ βλαστημᾷ, ὄλο ἐσένα βλέπει.

Νικήτας (γελᾷ). Ἐλα δά ! βλέπω, πῶς εἶσαι ἀνοιχτομμάτα !

Ἀκουλίνα. Ποιὸς ἐγὼ ; Καὶ τί θὰ δῶ ἐγὼ ; Μὴ δά εἶμαι στραβή ; Σήμερα τοῦψαλε τοῦ μπαμπᾶ μου, τοῦψαλε ἡ στρίγλα ἡ χοντρομούρα. (Ἀπέρχεται εἰς τὴν ἀποθήκην).

Ἀνιούτκα. Νικήτα ! Κύττα δῶ. (Βλέπει ἐκ τοῦ παραθύρου). Νά, ἔρχεται. Νὰ μὴ σώσω, ἐκείνη ν' αἶ, ἐγὼ φεύγω. (Ἀπέρχεται).

ΣΚΗΝΗ ΙΘ'.

Νικήτας, Ἀκουλίνα ἐκ τῆς ἀποθήκης και Μαρίνα.

Μαρίνα (εἰσέρχεται). Τί ν' αὐτὸ ποῦ μοῦ κάνεις ;

Νικήτας. Τί σοῦ κάνω ; Τίποτις δὲ σοῦ κάνω.

Μαρίνα. Θέλεις νὰ μ' ἀπαρνηστῆς ;

Νικήτας (ἐγειρόμενος μεθ' ὀρμῆς). Ἐ, τί θέλεις τώρα, τί ἦρθες ἐδῶ νὰ κάμης ;

Μαρίνα. Ἄχ. Νικήτα !

Νικήτας. Ἐρεῖς ποῦσαι παράξενη ; τί ἦρθες ἐδῶ νὰ κάμης ;

Μαρίνα. Νικήτα !

Νικήτας. Αἶ, τί Νικήτα και Νικήτα ! Ἐδῶ εἶμαι, τί θέλεις ; Πήγαινε ἀπὸ δῶ σοῦ λέω.

Μαρίνα. Τὸ βλέπω γώ, νὰ μὲ παρατήσης, νὰ μ' ἀπαρνηστῆς γυρεύεις.

Νικήτας. Καὶ γιατί πρᾶμα νὰ σὲ θυμοῦμαι ; Δὲ ξέρει κι' αὐτὴ. Ἐστεκόσουνα στὴ γωνιά, ἔστειλες τὴν Ἀνιούτκα νὰ μὲ φωνάξῃ, εἶδες

πού δὲν ἦρθα, θὰ πῆ, πῶς δὲ σὲ χρειάζομαι. Αὐτὸ εἶνε. Τὸ λοιπὸν πῆγαινε στὴ δουλειά σου.

Μαρίνα. Δὲ σοῦ χρειάζομαι! Τώρα δὲ μὲ χρειάζεσαι πιά. Ἐπίστεψα πῶς μπορούσες νὰ μ' ἀγαπήσης. Τώρα πού μὲ κατὰστρεψες— δὲ μὲ χρειάζεσαι πιά.

Νικίτας. Αὐτὰ πού λές δὲν ἔχουνε τὸν τόπο τους· οὐλα εἶνε κουταμάρες. Ἐκατσοε καὶ τᾶπεε τοῦ πατέρα μου. Κάμε μας τὴ χάρι τώρα καὶ πῆγαινε στὴ δουλειά σου.

Μαρίνα. Τὸ ξέρεις κι' ὁ ἴδιος, πῶς ἐγὼ κανέναν ἄλλον ἀπὸ σένα δὲν ἀγάπησα. Μ' ἔπερνεε ἢ δὲ μ' ἔπερνεε γυναῖκα, ἐμένα δὲ μ' ἐπειράζε. Ἐγὼ ξέρω, πῶς σὲ τίποτε δὲ σοῦφταιξα. Γιατί νὰ μ' ἀρνηστήε, γιατί;

Νικίτας. Τί τὰ θέλεις τώρα τὰ πολλὰ λόγια. Πῆγαινε. Κουταμάρες!

Μαρίνα. Δὲ μὲ μέλει τόσο, πού μοῦ πεε νὰ μὲ πάρης καὶ μ' ἐγέλασεε—μοῦ πονεῖ μόνο πού 'παψεε νὰ μ' ἀγαπάε. Κι' ὄχι πάλι τόσο—πού δὲ μ' ἀγαπάε, ὅσο πού μὲ ἄλλαξεε μὲ ἄλλη—ξέρω γὼ ποιά!

Νικίτας (ἔρχεται ἔπρὸς αὐτὴν ὀργίλωε). Ἐ, μὲ σᾶε τῆε γυναῖκεε νὰ μιλῆ κανεῖε; δὲ μπορεῖ νὰ σᾶε δῶση νὰ καταλάβετε. Φύγε σοῦ λένε, νὰ μὴ μὲ φέρης σὲ θέεε καὶ γίνουε χειρότερε!

Μαρίνα. Ὡστε, πού θὰ πῆ, περασμένα-ξεχασμένα. Θέλεις νὰ ξεχαστοῦμε! Καλά, Νικήτα, νὰ μοῦ τὸ θυμηθῆε. Ἐφύλαγα τὴ τιμῆ μου καλείτερε ἀπ' τὰ μάτια μου. Μὲ κατὰστρεψεε χωρὶε αἰτία, μὲ ἀπάτησεε. Δὲ μ' ἐλυπήθηκεε τὴν ἀρφανή. (Κλαίει). Μ' ἀρνηστήκεε. Μ' ἐθανάτωσεε, μὰ γὼ δὲ σοῦ βαστῶ κακία. Ὁ Θεὸε μαζύ σου! Ἡῦρεε καλείτερε ἀπὸ μένα—ξέχασέ με, ἡῦρεε χειρότερε, —θὰ μὲ θυμηθῆε! Θὰ μὲ θυμηθῆε, Νικήτα! Σ' ἀφίνω γειά τὸ λοιπὸν. Καὶ ὁμωε, πόσο σ' ἀγαποῦσα!... Ἐχε γειά γιὰ τελευταία φορά. (Ζητεῖ νὰ τὸν ἐναγκαλισθῆ καὶ τὸν λαμβάνει ἐκ τῆε κεφαλῆε).

Νικίταε (ἀποσπώμενοε). Αἶ, νὰ μιλῆ κανεῖε μ' αὐταῖε. Σὰ δὲ θέλεις ἐσοῦ νὰ φύγηε, φεύγω γὼ καὶ σὺ μείνε.

Μαρίνα. Χειρότερε; Τί μπᾶε καὶ θέλεις νὰ μὲ δεῖρηε; Νά, χτύπα! Τί γυρίζεε ἀπὸ κεί τὰ μοῦτρά σου; Ἐ, Νικήτα, Νικήτα!

Νικίταε. Καὶ βέβαια δὲν κάνεις καλὰ· ἀθρῶποε ἔρχονταε. Τί νὰ χάνουμε τὰ λόγια μας.

Μαρίνα (ἀναφωνεῖ). Θερίο! (Παρά τὴν θύραν). Ὁ Θεὸε καλὸ δὲ θὰ σοῦ δῶση! (Ἀπέρχεται κλαίουσα).

ΣΚΗΝΗ Κ'.

Νικήταε καὶ Ἀκουλίνα.

Ἀκουλίνα. (Ἐξέρχεται τῆε ἀποθήκεε). Σκύλλοε εἶσαι ὁμωε, Νικήτα.

Νικήταε. Γιατί;

Ἀκουλίνα. Πῶε ἐκλαιγε ἢ κακομοῖρα.

Νικήταε. Καὶ τί σὲ κόφτει ἐσένανε;

Ἀκουλίνα. Τί μὲ κόφτει;—Τὴν ἀδίκησεε. Ἐτσι καὶ μένα μπορεῖ νὰ μοῦ κάμηε τὰ ἴδια... Σκύλλε! (Ἀποσύρεται εἰε τὴν ἀποθήκεν).

ΣΚΗΝΗ ΚΑ'.

Νικήταε (μόνοε).

Νικήταε. (Σιγή). Τί κουτόμουαλη. Τῆε ἀγαπῶ αὐταῖε τῆε γυναῖκεε σὰν τὴ ζάχαρη· ἀμάρτησεε ὁμωε μ' αὐταῖε—δυστυχία σου!

Α Ὑ Λ Α Ι Α.

(Μετὰφρασεε ἐκ τοῦ Ρωσσοικοῦ).

Ἀγαθοκλήε Γ. Κωνσταντινίδηε.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΘΡΑΚῃ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Οὐ τοῦ παρόντοε βεβαίωε τὸ διεξελεθῆν περὶ τῆε ἀρχαίαε Θράκεε. Ἡ μεγάλη χώρα, εἰε ἦν ἀνήκει καὶ ἡ μεγαλοῦπολιε αὐτη, ἔχει ἱστορίαν καὶ ταύτην μακράν. Ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺε ἀρχαίωε χρόνουε κατῶκον διάφοροε λαοὶ Ἀρίας καταγωγῆε, ὡε ἐπὶ τὸ πλεῖστον βάρβαροε παραμειναντεε, τούτων δὲ οἱ μᾶλλον ἀξιόλογοε ἦσαν οἱ Ὀδρῦσαι, οἰκοῦντεε ἐν τῷ μέσῳ τῆε Θράκεε καὶ ἔχοντεε κράτοε ἐκτεταμένον, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστοὶ οἱ Βασιλεῖε Σεῦθαι καὶ Κότυεε καὶ λοιποὶ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἰσχυρὸν κράτοε τῶν Ὀδρυσῶν κατελύθη ὑπὸ τῆε κοσμοκρατείαε Ῥώμηε, ἢ δὲ Θράκη ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκή. (26 π. Χ.) Καθ' ὅλην δὲ τὴν μακράν περίοδον τῆε ἱστορίαε τῆε Θράκεε μέχρι τῆε ἐντελοῦε αὐτῆε ὑποταγῆε εἰε τοὺε Ῥωμαίωε τὸ ὄνομα τῆε Ἀδριανουπόλεωε, κειμένηε ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀδρυσῶν, εἰε τὴν συμβολῆν τριῶν ποτα-

μῶν, τοῦ Ἐβρου ἐκ δυσμῶν, τοῦ Ἀρτίσκου ἐκ τοῦ νοτιοδυτικῆς καὶ τοῦ Τόνζου ἐκ βορρᾶ, δὲν ἀναφέρεται· ἀλλ' ἄρα γε ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ὑπῆρχεν ἄλλη τις πόλις; Τοῦτο μέλλομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς. Ἐννοεῖται, ὅτι εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως πόλεων, νῶν καὶ ἐτέρων οἰκοδομημάτων ἀπαιτοῦνται πρῶτιστα καὶ μάλιστα μνημεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπιγραφαί, νομίσματα καὶ ἕτερα λείψανα ἀρχαῖα, μαρτυροῦντα περὶ τῆς θέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ μέρους ἐκείνου· μετὰ δὲ τὰ μνημεῖα ἔρχονται αἱ μαρτυρίαι τῶν συγγραφέων, κυρίως τῶν συγχρόνων, εἴτα τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες ἤντησαν τὰς εἰδήσεις αὐτῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἐκείνων.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ὀλίγα εἶναι καὶ οὐχὶ πολὺ ἀρχαῖα, διότι ἀνάσκαφαὶ συστηματικαὶ δὲν δύνανται νὰ γείνωσι. Τῶν σωζομένων μνημείων δύο ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς καὶ τοὺς κατόπιν Βυζαντινοὺς· αἱ δὲ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων πάλιν τινὲς εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἐπισήμου εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν πόλιν. Εἰς οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε ἐπιγραφὴν ἀναφέρεται ὀλόκληρον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως· εἰς μίαν μόνον εὐρεθῆσαν πρὸ ἐνὸς ἔτους ἀνεγνωμεν ΑΔΡ. .... Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἐπιγραφῶν σφύζονται πολυάριθμα νομίσματα τῆς πόλεως, ἐν οἷς ῥητῶς εἶναι ἀναγεγραμμένον τὸ ὄνομα Ἀδριανουπολιτῶν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο κατάγεται ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Ἀδριανοῦ, ὃς ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 117—138 μ. Χ. Τὸ ζήτημα εἶναι, ἂν πρὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ὑπῆρχε πόλισμά τι ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, καὶ ἂν ὁ Ἀδριανὸς εὖρε προηγουμένως οἰονδήποτε πόλισμα, τὸ ὁποῖον ἐπέξέτεινεν, ὡς ὁ Κωνσταντῖνος τὸ Βυζάντιον βραδύτερον.

Ὁ γεωγράφος Στράβων, κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ. ἀκμάσας, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Θράκης οὐδεμίαν ἀναφέρει πόλιν ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Πλίνιος ἐπίσης, καίπερ ἀναφέρων τὴν Βιζύην ἀκρόπολιν ἢ φρούριον τῶν Βασιλέων τῆς Θράκης.¹ Οὐτε Στέφανος ὁ Βυζάντιος, περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας, ἀναφέρει τι ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ. Ὁ Στέφανος ἐν λέξει Γονεῖς λέγει: «Γονεῖς, πόλις Θράκης, οἱ κατοικοῦντες ὁμοίως· οἱ δὲ Ἀδριανουπολίτας τούτους ἐκάλεσαν»². Τοῦτο φαίνεται μοι ἀσαφές. Βραδύτερον τρεῖς Ῥωμαῖοι ἱστορικοὶ τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατόρων (Scriptores Historiae Augustae, 325—400 μ. Χ.), ὁ Εὐτρόπιος, ὁ Σέξτος Ροῦφος καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, ἀναφέρουσιν, ὁ μὲν περὶ

¹ Βιβλ. Δ', 18, 8 «Intus Bizya arx regum Thraciae».

² Καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ἐπίσης, Παρεχβολὴ εἰς Ὅμηρον, 291, 42.

τὴν Φιλιππούπολιν, οἱ δὲ ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν Ἀδριανουπόλεως πόλιν τινὰ καλουμένην θρακιστὶ Οὐσκουδάμαν, τέταρτος δὲ ὁ Αἴλιος Λαμπρίδιος, σύγχρονος καὶ οὗτος ἱστορικός, ἀναφέρει ἐν τῇ αὐτῇ θέσει τῆς Ἀδριανουπόλεως πόλιν Ὀρέστειαν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἀρχικὴ βᾶσις τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶναι ἡ Οὐσκουδάμα ἢ Ὀρέστεια, ἢ καὶ ἀμφοτέρα.

Ὁ Εὐτρόπιος, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἀκμάσας καὶ βραδύτερον ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Οὐάλεντος, περὶ τὰ 370 μ. Χ. ἀναφέρων περὶ τῶν πράξεων τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Λουκούλλου (73 π. Χ.) λέγει: «Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat Bessis primus Romanorum intulit bellum atque eos ingenti proclio in Haemo monte superavit, oppidum *Uscudamam* quod Bessi habitabant, eodem die quo aggressus est, vicit, Cabylem cepit usque Danubium penetravit»¹. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἡ πόλις Οὐσκουδάμα ἔκειτο ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βέσσων, οἵτινες κατόκουν τὰ περὶ τὸν Αἴμον μέρη τῆς Θράκης. «Βέσσοι δὲ (λέγει ὁ Στράβων) ὑπὲρ τὸ πλεόν τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἴμου καὶ ἀπὸ τῶν ληστειῶν ληστὰι προσαγορεύονται, καλυβίται τινες καὶ λυπρόβιοι, συνάπτοντες τῇ τε Ῥοδόπῃ καὶ ταῖς Παῖοσι καὶ τῶν Ἰλλυριῶν τοῖς τε Αὐταρίχταις καὶ τοῖς Δαρδανίοις».² Ὡστε δὲν ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἀδριανουπόλιν ἢ Οὐσκουδάμα τοῦ Εὐτρόπιου, ἢν κατόκουν οἱ Βέσσοι, ἀλλὰ μάλλον εἰς τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν.

Ὁ δὲ Σέξτος Ροῦφος, περὶ τὰ 364 μ. Χ. ἀκμάσας, λέγει τὰδε. «Haemi montum subegit. Eumolpiadem quae Philippopolis dicitur, *Uscudamam* quae modo *Hadrianopolis* nominatur, in ditionem nostram redegit, Cabylem cepit».³ Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἡ πρότερον Οὐσκουδάμα ἐκλήθη κατόπιν Ἀδριανουπόλις. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, περὶ τὰ 400 π. Χ. ἀκμάσας, λέγει, ὅτι ἡ Ἀδριανουπόλις ἐκαλεῖτο πρότερον Οὐσκουδάμα. «Post haec (Thraciam specialem) Haemi montus Hadrianopolim habet, quae dicebatur *Uscudama*, et Anchialum, civitates magnas»⁴. Καὶ ἀλλαχοῦ «Emensis itaque longis intervallis et planis cum Hadrianopolin cutroisset, urbem Haemimontanam *Uscudamam*

¹ Βιβλ. VI, 10. Παρβλ. Histoire universelle... Traduite de l'anglais Tom. VI, 660.

² Βιβλ. Ζ', ε, 13.

³ Κεφ. IX.

⁴ Κεφ. XXVII, 4. 12.

antehat appellatam»¹. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι, ὁ δὲ Αἴλιος Λαμπρίδιος, Ῥωμαῖος ἐπίσης ἱστορικός τῶν αὐτοκρατόρων περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας τὴν μὲν Οὐσκουδάμαν ταύτην ἀγνοεῖ, θεωρεῖ δὲ πρόδρομον τῆς Ἀδριανούπολεως τὴν Ὀρέστειαν. Ὁ Λαμπρίδιος ἐν βίῳ Ἀντωνίου Ἡλιογάβαλου λέγει: *Postea quamse apud tria flumina circa Hebrum ex responso purificavit (ὁ Ὀρέστης) etiam Orestiam condidit civitatem, quam saepe cruentari hominum sanguine necesse est. Et Orestiam quidem urbem Hadrianus suo nomine vindicari jussit eo tempore, quo furore coeperat laborare ex responso, cum ei dictum esset, ut in furiosi alicujus domum vel nomen irreperet*.² Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἑκπαλαί πόλις καλουμένη Ὀρέστεια, ὑπὸ Ὀρέστου τοῦ Ἀγαμέμνονος κτισθεῖσα, ἣν κατόπιν ὁ Ἀδριανὸς ὤκειώσατο.

Κατὰ τὴν αὐτὴν λοιπὸν περίπου ἐποχὴν, κατὰ τὴν Δ' καὶ Ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ μόνον παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς τῶν αὐτοκρατόρων φαίνεται τὸ δυνάμιον τῆς αὐτῆς πόλεως, τὸ θρακικὸν Οὐσκουδάμα καὶ τὸ ἑλληνικὸν Ὀρέστεια ἢ Ὀρεστίας. Ἡ διπλῆ ὀνομασία πόλεων ἐν τε τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις καὶ τοῖς νεωτέροις οὐδὲν φαίνεται ἡμῖν παράδοξος διὰ τὴν συχνὴν ἐπικράτησιν ὅτε μὲν τούτου τοῦ ἔθνους, ὅτε δὲ τοῦ ἄλλου. Πόσαι πόλεις σήμερον καὶ παρ' ἡμῖν ἔτι δὲν ὀνομάζονται δυοὶ καὶ τρισὶν ἐνίοτε ὀνόμασιν ὑπὸ τῶν διαφορῶν παροίκων ἔθνων; Ἀλλὰ τίς λαὸς ἐπὶ τέλους κατῴκει τὴν πόλιν ταύτην;

Οἱ ἡμέτεροι Βυζαντινοὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐτήρησαν τὴν ἑλληνικὴν ὀνομασίαν καλοῦντες τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ Ὀρεστιάδα. Οἱ μετὰ Θεοφάνη γράψαντες λέγουσι περὶ τούτου. «Ἦτις (Ἀδριανούπολις) τὸ πρὶν μὲν Ὀρεστίας ἐκαλεῖτο ἐξ Ὀρέστου, υἱοῦ Ἀγαμέμνονος, ὃς ζήλω δικαίῳ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα Κλυταιμνήστρας δολοφονίαν ταύτην σὺν Αἰγίσθῳ ἀποκτείνας λίαν ἐκμέμηνε καὶ ἐν τῇ συνελύσει Ἐβρου, Ἄρζου (ἴσως Τόνζου) καὶ Ἀρτάκου τῶν τριῶν ποταμῶν γε λουσάμενος τῆς νόσου ἀπήλλακτο· ἔνθα ταύτην οἰκοδομήσας ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι κέκληκεν. Ἀδριανὸς δὲ Καῖσαρ εὐκτίστοις οἰκήμασιν αὐτὴν μεγαλύνας πόλιν Ἀδριανοῦ μετακέκληκεν»³.

Συμεὼν ὁ Μάγιστρος ἐπίσης καλεῖ αὐτὴν Ὀρεστιάδα⁴. Ἰωάννης ὁ Μαλαλάς ἀναφέρει ἀπλῶς, ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἐκτίσεν ἐν Θράκῃ πόλιν, ἣν

¹ Κεφ. XIV, 11, 1 5.

² Κεφ. Ζ'.

³ Οἱ μετὰ Θεοφάνη σελ. 387 ἐκδ. Βόννης.

⁴ Αὐτόθι σελ. 686.

ἀπεκάλεσεν Ἀδριανούπολιν¹. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καλεῖ Ὀδρουσὸν καὶ Ὀρεστιάδα τὴν Ἀδριανούπολιν. «Ὀδρουσὸς καὶ Ὀρεστίας ἢ Ἀδριανούπολις» ἔνθα δηλοῦται τὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν, ἢ Ὀρεστίας πόλις τοῦ Ὀρέστου, καὶ ἢ Ἀδριανούπολις τοῦ Ἀδριανοῦ.² Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς τῷ 1050 ἀκμάσας ἀνάγει τὴν κτίσιν αὐτῆς εἰς τὸν Ἀδριανόν, λέγων: «Οὗτος (Ἀδριανὸς) ἐν Μοισία θηράσας ὠκοδόμησε πόλιν καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Ἀδριανοῦ Θήρας ἐν τοῖς μιτάτοις ὠσαύτως καὶ ἑτέραν πόλιν ἐν Θράκῃ προσαγορεύσας αὐτὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ναὸν ἐν Κυζίκῳ»³. Λέων ὁ Διάκονος κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, λέγει: «Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀπάρας εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι παραγίνεταί, ἣν Ὀρέστην φασὶ πόλιν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅτε τὸν πλάνον ὑπέστη μετὰ τὴν ἀναίρεσιν Κλυταιμνήστρας τῆς ἰδίας μητρὸς ἐξ ἐκείνου τε Ὀρεστιάδα κεκληθῆσθαι τὸ πρότερον, Ἀδριανὸν δ' αὖθις τὸν αὐτοκράτορα Σκύθαις μαχόμενον ἀλῶναί τε τῇ θέσει τῆς χώρας καὶ ταύτην ὀχυροῖς περιβόλοις τειχίσαι καὶ Ἀδριανοῦ ὀνομάσαι»⁴.

Ὁ δὲ Ἰωάννης Τζέτζης περὶ τὰ 1150 ἀκμάσας λέγει λεπτομερέστερον.

«Ἀδριανὸς Ἀδριανοῦ τοῦ Ἄφρου παῖς ὑπάρχων ἐπ' ἀδελφῇ Τραϊνοῦ Τρίανῳ γαμβρεύσας καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ λαβὼν τὴν βασιλείαν, κατὰ Σκυθῶν στρατεύσας τέ ποτε καὶ κυνηγῆσας περὶ Ἀδριανούπολιν, τερφθεῖς τε τῇ ἀγρεύσει, τὸ πρὶν μικρὸν πολίχμιον κλησὶν Ὀρεστιάδα ὁ Ἀγαμέμνονος υἱὸς πρὶν ἤγειρεν Ὀρέστης, (ἐκεῖ λουσθεὶς γὰρ ποταμοῖς ἴαθη τῆς μανίας) καθηρηκῶς Ἀδριανὸς ὁ Βασιλεὺς, ὃν ἔφην, Ἀδριανὸς καὶ Αἴλιος διπλῆν ἔχων τὴν κλησιν, εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος ἀνήγειρεν αὐτῆσας, πόλιν Ἀδριανούπολιν Αἰλίαν ὀνομάσας»⁵.

Τὰ περὶ τῆς ἰάσεως τοῦ Ὀρέστου ἐν τοῖς ποταμοῖς τῆς Ἀδριανούπολεως ἀντικρυς ἀντιφάσκοντα τῇ παραδόσει παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Εὐμενίστι παραλείπομεν. Καὶ ἐφεξῆς οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καλοῦσι τὴν πόλιν τῷ ὀνόματι τούτῳ Ὀρεστιάδα, οἷον ὁ Ζωναράς περὶ τὰ 1120 ἀκμάσας, ὁ Ἐφραίμιος περὶ τὰ 1310, ὁ Νικηφόρος Γρηγόρας περὶ τὰ

¹ Αὐτόθι σελ. 280.

² Κωνστ. Πορφυρογέννητος σελ. 281—2.

³ Κεδρηνὸς Α', 437.

⁴ Αὐτόθι σελ. 130.

⁵ Ἰω. Τζέτζης βιβλ. Ἱστορ. 8,954.

1350 πανταχοῦ καλεῖ αὐτὴν Ὀρεστιάδα¹. Νικήτας ὁ Χωνιάτης² καὶ Λαόνικος ὁ Καλκοκονδύλης ἐπίσης³. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ Πίνακι πόλεων μετονομασθεισῶν λέγεται Ὀδρυσὸς καὶ Ὀρεστία ἢ νῦν Ἀδριανούπολις⁴.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, παρατίθεμεν δ' ἐνταῦθα καὶ τὰς γνώμας τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων. Ὁ Γάλλος Raoul Rochette ἀκολουθῶν τῇ περὶ Ὀρέστου παραδόσει λέγει, ὅτι ἴσως ἦν ἡ Ὀρεστίας ἀποικία Αἰολέων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν εἰμῆ τοῦ Ὀρέστου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πενθίλου⁵. ὁ δὲ E. Reclus, Γάλλος ἐπίσης γεωγράφος, ἐν τῇ λαμπρᾷ αὐτοῦ Γεωγραφία καλεῖ τὴν πρόδρομον τῆς Ἀδριανουπόλεως Ὀρεστιάδα⁶. Ὁ διάσημος Γάλλος ἀρχαιολόγος Albert Dumont καλεῖ αὐτὴν Ὀρεστιάδα, θεωρεῖ δὲ πιθανόν, ὅτι ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν Ἀδριανουπόλεως ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν αὐτῆς ἦτο παναρχαία πόλις τῶν Ὀδρυσῶν. «Le Paleo-castro byzantin, qui s'élève au milieu d'Andrinople, offre dans quelques parties, surtout derrière le Bazar, à droite de la grande porte du centre en sortant de cet édifice, des murs très antiques, postérieurs toutefois à ceux de Trimontium. Des blocs de granit de 1 et de 2 mètres de long sur 1 mètre au plus de haut, taillés sur les bords, bruts au milieu et légèrement bombés, sont disposés par assises parallèles et réunis sans trace du ciment. Cette construction est imposante. En deux endroits, en particulier, ces restes ont 15 pas de long et 4—5 mètres de haut. De plus, tout autour de la citadelle, on peut suivre la trace d'une enceinte primitive; des blocs pareils se voient à la base du mur; ils portent souvent une assise de pierre de taille plus petite, d'un bon travail, qui paraît être romain. Faut-il reconnaître, dans ces derniers vestiges d'une magnifique muraille, les restes

¹ Νικ. Γρηγορ. σελ. 15, 224, 302, 319. 320, 359, 458, 620, 622, 762, 805, 839.

² Σελ. 360.

³ Σελ. 31.

⁴ Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ὑπὸ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ τομ. Ε', 494.

⁵ Raoul Rochette, Histoire critique de l'établissement des colonies Grecques, tom. 11, 450—3.

⁶ Reclus, tom. 1, 162.

d'une construction élevée par les rois Odrysses? On est d'autant plus porté à le croire que ces blocs énormes et bien appareillés font contraste avec les assises romaines, belles encore, mais d'un mérite bien inférieur. Dans ce cas, au temps de Titalcès et de Seuthès, cette ville antique, une des capitales des Thraces, aurait eue une étendue et occupée une place sur laquelle nous pourrions avoir aujourd'hui des renseignements les plus précis, puisque sous les Antonins comme sous les Césars de Constantinople on ne fit que réparer et reconstruire les murailles primitives.»¹ Τοιούτους ὀγκολίθους εἶδομεν πλείστους ἐν Ἀδριανουπόλει βραδύτερον ἐκ θεμελιῶν τειχῶν πλησίον τοῦ λεγομένου Καφές-καποῦ, ἐν τῷ νῦν ἀλευρόπωλειφ τοῦ Δ. Παπαδοπούλου, παρὰ δὲ τὴν οἰκίαν Τσαροπούλου εἶδομεν στύλους ὀγκώδεις ἐντετειχισμένους πλαγίως.

Ὁ Γερμανὸς Kiepert ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ γεωγραφίᾳ καλεῖ αὐτὴν Οὔσκουδάμαν τῷ θρακικῷ αὐτῆς ὀνόματι², ἐν ᾧ ἐν τοῖς χάρταις αὐτοῦ σημειοῖ Ὀρεστιάδα. Ὁ δὲ ἐπίσης γνωστὸς Τσέχος καθηγητῆς Tirelek λέγει, ὅτι οἱ Ὀδρυσῆς ἐκτίσαν ἐἰς τὴν ἀριστερὰν γωνίαν τῆς ἐκβολῆς τοῦ Τόνζου τὴν Οὔσκουδάμαν, ἐν τῶν κυριωτέρων αὐτῶν φρουρίων, τῶν ὀπίων ἢ πτώσις τῷ 73 π. Χ. ὑπὸ Λουκούλλου κατέστησε τὴν φυλὴν ταύτην ὑποτελῆ τῶν Ρωμαίων. Τὸ ὄνομα Ὀρεστίας τοσοῦτον συχνάκις ἀπαντῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς χρονολογεῖται ἐκ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐξωράισε τὴν πόλιν καὶ ἔδωκεν αὐτῇ τὸ ὄνομα του³. Καὶ ἐκ τῶν γνωμῶν τῶν νεωτέρων γεωγράφων ἔχομεν τὸ δυνάμουν τῆς πόλεως, τὸ θρακικὸν Οὔσκουδάμα καὶ τὸ ἑλληνικὸν Ὀρεστίας.

Εἰς ἐπιστημονικὸν καὶ ἀκριβῆ ὄρισμόν τῆς ὀνομασίας καὶ τῆς τοποθεσίας τῆς πόλεως ἀπαιτοῦνται βεβαίως μνημεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἐλλείπουσι. Τὰ μεγάλα κτίρια τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς (1316) ἀνεγερθέντα τεμένη, ξενῶνες, κρήναι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξήλειψαν πᾶν ἕχνος τῆς ἀρχαιότητος. Ἴσως ὁ ἐπερχόμενος χρόνος θέλει παραγάγει εἰς φῶς τοιαῦτα εὐρήματα, ἰδίως ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως κεκρυμμένα. Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὰς ὑπαρχούσας μαρτυρίας. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς

¹ A. Dumont, Archives des missions scientifiques et littéraires etc. Paris 1871, tom. VI, 457.

² Alte Geographia σελ. 320—321.

³ Tirelek Heerstrasse ect σελ. 47—48.

προείπμεν, δύο ανάγονται εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς τουλάχιστον χρό-
 νους, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων αὐτῶν· τού-
 των ἢ μία εὐρηται ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ Ἰδριανουπόλεως, ἢ
 δὲ ἄλλη ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς παρὰ τὸ Οὐτζ-σεριφιλι Μεδρσεσέ κίονος τῆς
 στοᾶς. Ἔχει δὲ ἡ μὲν πρώτη οὕτως. « Ἐβρίζελμις Σείθου Πριανεύς », ἢ
 δὲ δευτέρα οὕτως. « Ἀρισταγόρης τῆς Ἀπολλοδώρου ». Δι' αὐτῶν
 ἀνερχόμεθα εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πό-
 λεμον χρόνους. Ἐκ τῶν κατόπιν ῥωμαϊκῶν χρόνων, καὶ μάλιστα ἀπὸ
 τῆς ἀνιδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ Ἀδριανοῦ, τὰ μνημεῖα ἀφθονοῦσιν. Ἐπιγρα-
 φαί, νομίσματα, ἀνάγλυφα καὶ ἕτερα μαρτυροῦντα περὶ τῆς προαγωγῆς
 καὶ εὐμερίας τῆς πόλεως, δύο ἐπιγραφαὶ ἀνατιθέμεναι τῷ Ἀσκληπιῷ
 καὶ τῇ Ὑγείᾳ, ὧν ἡ μία ἐν Corpus inscriptionum Graecarum¹, ἢ δὲ
 ἄλλη ἐντετειχισμένη τῇ γεφύρᾳ Μιχαήλ (Μιχαὺλ κιοπροῦ)², πλείσται
 ἄλλαι ἐπιτύμβιοι, πλείστα νομίσματα ἀπὸ Ἀδριανοῦ μέχρι Γορδιανοῦ
 Εὐσεβοῦς (244 μ. Χ.) φέροντα τὸν Δία, τὴν Ἥραν, τὸν Ἀπόλλωνα,
 τὴν Ἄρτεμιν, τὸν Ἑρμῆν, τὴν Δήμητρα, τὸν Ἡρακλέα, τοὺς ποτα-
 μίους θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, τὸν Βάκχον, τὰς τρεῖς Χάριτας, τὸ κέρας τῆς
 Ἀμαθθείας, τὸν Τριπτόλεμον, τοὺς Ἕλληνας ἥρωας τοῦ τρωϊκοῦ πο-
 λέμου, τὸν Ἐρωτα, τὴν Τύχην, τὸν Τελεσφόρον, ἐν γένει γράμματα
 καὶ σύμβολα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πάντα ταῦτα μαρτύρια ζῶντα
 καὶ σφζόμενα μέχρι τῆς σήμερον καὶ κείμενα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν,
 μαρτυροῦσι προφανέστατα, ὅτι ἡ Ἰδριανούπολις ἀπὸ τῶν Μακεδони-
 κῶν χρόνων καὶ ἐντεῦθεν ἦτο πόλις ἑλληνικὴ τιμῶσα καὶ γεραίρουσα
 τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τοὺς θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.³

Ἐκτὸς τῶν μνημείων τούτων ἔχομεν καὶ τὴν παράδοσιν περὶ Ὀρέ-
 στου, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ βασανίσωμεν ὀπωσδήποτε. Περὶ τοῦ Ὀρέ-
 στου τοῦ υἱοῦ τοῦ εὐρυκρείονος Ἀγαμέμνονος, τοῦ στρατηλάτου τῶν
 Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τρώων, οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι διωκόμενος ὡς
 μητραλοίας ὑπὸ τῶν Ἐρινύων ἐπλανήθη εἰς πολλοὺς καὶ μεμακρυσμέ-
 νους τόπους καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἐν ἣ ἡ Ἰδριανούπολις.
 Πόθεν προήλθε, πῶς μετεδόθη καὶ διετηρήθη ἡ παράδοσις αὕτη εἰς
 τὴν χώραν ταύτην, πῶς ἐπίστευσεν εἰς αὐτὴν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀ-
 δριανός, ὅστις ἦλθεν ἐνταῦθα, ὡς λέγει ὁ Λαμπριδίου, καθὼς ὁ Ὀρέ-
 στῆς; εἶναι βέβαιοι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες σφζονται καὶ μέχρι

τῆς σήμερον, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχεν Ἀσκληπιεῖον, ἱερόν δηλα-
 δὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, θεοῦ τῆς ἰατρικῆς καὶ θεραπευτήριον, ἐν ᾧ οἱ θε-
 ραπευόμενοι ἀνετίθεσαν τὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς τῷ Ἀσκληπιῷ
 καὶ τῇ Ὑγείᾳ. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἰατρεῖον, ἐν ᾧ θεραπεύοντο ἐκ τῶν
 ὑδάτων οἱ πάσχοντες, καὶ μάλιστα παράφρονες μανιώδεις. Ἀπλῶς δὲ
 καὶ ὡς ἔτυχε, δὲν ἠδύνατο ν' ἀπατηθῇ μέγας καὶ λόγιος αὐτοκράτωρ,
 ὡς ὁ Ἀδριανός, ὅστις ἤκουσε βεβαίως τὰ περὶ Ὀρέστου καὶ ἦλθεν εἰς
 τὴν τότε πιθανῶς καλουμένην πολίχνην Ὀρεστιάδα, τὴν ὁποίαν κατό-
 πιν καταβαλὼν ἀνήγειρε καὶ εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἠΐξῃσε καὶ τῷ
 ὀνόματι αὐτοῦ ἐκόσμησε.

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἑλληνικὴ, Ἕλληνες δὲ μόνον ἠδύνατο νὰ
 ἔχωσι καὶ νὰ διατηρῶσιν αὐτήν. Ὀρέσται κατόκουν ἐν Μακεδονίᾳ,
 Ὠρρήσκιοι καὶ Ὀρρήσκιοι κατόκουν ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Θράκης καὶ Μα-
 κεδονίας, ὧν νομίσματα εὐρηται παρὰ Mionnet⁴ εἶχον ἄρα γε σχέ-
 σιν τινὰ μετ' αὐτῶν οἱ κάτοικοι τῆς ἡμετέρας Ὀρεστιάδος; Δὲν γνω-
 ρίζομεν. Πιθανώτερον φαίνεται μοι τὸ ἐξῆς. Ἡ ἡμετέρα πόλις πρὸ τοῦ
 Ἀδριανοῦ ἦτο πόλις ἑλληνικὴ, ὡς προαπέδειξα, μικρὰ ὅμως, κειμένη
 ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀδρουσῶν, ἴσως δὲ καὶ μικρὸν καὶ ἀσήμαντον φρούριον
 αὐτῶν, διότι δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, οὔτε ὑπὸ τοῦ
 Πλινίου. Εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τῶν Μακεδονικῶν, ἔμποροι Αἴνιοι
 ἀναπλέοντες τὸν Ἐβρον διὰ τῶν σχεδιῶν αὐτῶν ἠγόραζον τὸν σῖτον
 καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῶν Θρακῶν, καταπλέοντες δὲ μετεκόμιζον
 αὐτὰ εἰς τὴν εὐλίμενον καὶ ἐμπορικὴν Αἶνον καὶ διὰ τῆς θαλάσσης εἰς
 τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ ῥοῦς τοῦ Ἐβρου εἶναι, κατ' ἐμέ, ὁ δρό-
 μος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ ἔμποροι τῆς Αἶνου εἰς τὰ μεσόγεια τῆς
 Θράκης, πιθανῶς δὲ καὶ διὰ τῶν ἄλλων ποταμῶν, Ἀρτίσκου καὶ Τόν-
 ζου, ἴδρυσαν περαιτέρω ἐμπορικὰ πρακτορεῖα εἰς τὰ παραποτάμια καὶ
 μάλιστα εἰς τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν ποταμῶν παρὰ τὴν πόλιν ἡμῶν.
 Αἴνιοι πρέπει νὰ ἴδρυσαν τὴν Ὀρέστειαν ἢ Ὀρεστιάδα, ὄντες δὲ Ἕλ-
 ληνες, πιθανῶς δὲ καὶ ἀπόγονοι τοῦ Ὀρέστου ἢ Πενθίλου, μετέφερον
 εἰς τὴν νέαν μικρὰν αὐτῶν ἀποικίαν τὴν παράδοσιν τοῦ Ὀρέστου, ἥτις
 διετηρήθη μέχρι τοῦ Ἀδριανοῦ. Διὸ συμφωνῶ μάλλον τῷ Raoul Ro-
 chette εἰκάζοντι, ὅτι ἡ Ὀρεστιὰς ἦν ἀποικία αἰολικὴ ἀρχαία, ἀνα-
 γομένη εἰς τὸν Ὀρέστην, ἢ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πενθίλον ἢ εἰς τοὺς
 ἀπογόνους αὐτοῦ.

Οἱ ἐγχώριοι Θρακῆς ἐκάλουν αὐτὴν Οὐσκουδάμαν, τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο
 φαίνεται, ὅτι εἶναι σύνθετον, διότι τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος εἶναι

⁴ Supplément Tόμ. III, 85.

¹ Τόμ. II, 73

² I. Mordtmann Zur Epigraphik von Thracien σελ. 200,

³ Mionnet, Description des medailles antiques grecques et romaines, Tom. 1, 385—7. Supplément 11, 308.

δάμα, ὅπερ σημαίνει οἶκον, σανσκριτιστὶ damas, ἑλληνιστὶ δόμος; λατινιστὶ domus. Εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος Οὔσκου περιέχονται ἄρα γε λείψανα τοῦ Ὁρέστου παρεθαρμένα, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς ξένας βαρβάρους γλώσσας; Συμβαίνει ἄρα γε καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι εἰς τὸ Βησσα—πάρα=πόλις Βέσσων, Δρούσι—πάρα=πόλις Ὀδρουσῶν, Δόβυρος ἢ Διό—βυρος = Διὸς πόλις; Μήτοι τὸ Οὔσκουδάμα σημαίνει οἶκον, κατοικίαν, πόλιν, ἱερὸν τοῦ Ὁρέστου; Τίς οἶδε; Τὸ διπλῶνυμον τοῦτο, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, δὲν σημαίνει πολὺ, διότι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μὲν ὀνόματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῆς πόλεως ἔχομεν πλεῖστα μαρτύρια, περὶ τοῦ θρακικοῦ ὅμως οὐδὲν σαφές καὶ βέβαιον.

Ἐπὶ τῆς θέσεως λοιπὸν τῆς νῦν Ἀδριανουπόλεως ὑπῆρχε κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους (350 π. Χ.) πόλισμά τι μικρὸν ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκούμενον καὶ εἰς τὸν Ὁρέστην ἀποδιδόμενον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηναίων Ἀγαμέμνονος, ὡς δεικνύουσιν αἱ παρχδόσεις καὶ τὰ σφζόμενα μνημεῖα. Τὸ πόλισμα τοῦτο καθηρηκῶς ἐπηνύξησε βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Ἀδριανός, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 117—138 μ. Χ. ἢ κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Θράκην, πιθανῶς περὶ τὰ 133, ἢ μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ τῷ 135 μ. Χ. Ἐὰν δὲ ἀκολουθήσωμεν τὴν γνώμην τοῦ Λαμπριδίου, ἣν ἀναφέρομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἀδριανός πιθανῶς ἀνυποκόμενος τὴν πόλιν περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ νοσήσας, ἤτοι μετὰ τὸ 135 μ. Χ. Πιθανῶς ἐπίσης, ὅτι ὁ νῦν εὕρισκόμενος ἀκέφαλος κορμὸς μέχρι τοῦ στήθους ἐκ γρανίτου ἐν τῷ ἱμαρτίῳ τοῦ Σουλτάν Βαγιαζήτ τοῦ Ἰλδρίμ εἶναι ἀνδριάς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πόλεως αὐτοκράτορος. Ἐκτοτε, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων, ἢ μικρὰ μὲν πρότερον, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ πόλις ἐκλήθη Ἀδριανούπολις ἢ Ἀδριανούπολις ἢ Ἀδριανουπόλις, ὡς πρότερον ἢ βορειοδυτικώτερον αὐτῆς κειμένη Φιλιππούπολις καὶ βραδύτερον ἢ ἀνατολικώτερον Κωνσταντινούπολις. Τὸ ὄνομα τῆς ἡμετέρας πόλεως διατηρεῖται καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀνακαλοῦν ἑλληνιστὶ καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν γλῶσσαν τῶν κρατούντων Ἐδιρνε τὴν κλησιν τοῦ τῆς κοσμοκρατείας Ῥώμης αὐτοκράτορος.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔστωσαν τό γε νῦν ἱκανὰ περὶ τῆς ἀρχαιολογίας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπισυνάπτωμεν δ' ἤδη ἐν συντόμῳ τὰ κυριώτερα τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Β'. ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ χριστιανισμὸς, τότε τὸ πρῶτον κηρυχθεὶς, πρῶτος διεδόθη εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Θράκης, εἰς Βυζάντιον διὰ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ εἰς τὰς μεσογειοὺς πόλεις βραδύτερον, πιθανῶς διὰ τῶν ἑλ-

ληνικῶν ἀποικιῶν, τῶν Ἰουδαίων ἐμπόρων καὶ τῶν λεγεῶνων τῶν Ῥωμαίων, ἐν αἷς ὑπῆρχον πολλοὶ χριστιανοὶ στρατιῶται. Ἐπὶ Λικινίου. (305 μ. Χ.) ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Συναξαριστοῦ (1 Σεπτεμβρίου) ἐν Ἀδριανουπόλει διάκονος τῆς Ἐκκλησίας Ἀμμοῦν καλούμενος, ὅστις μετὰ τεσσαράκοντα παρθένων, ὧν διατέλει κατηχητὴς καὶ διδάσκαλος, προσήνεγκεν ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα τῷ Κυρίῳ. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἱστορικὸν γεγονός τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Ἀδριανουπόλεως, τὸ ὑπὸ τῆς ἱστορίας βεβαιούμενον καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας προσεπικυρούμενον. Πρῶτος δ' ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως μνημονεύεται ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ Εὐτρόπιος, ἀκμάσας ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (324—337) καὶ τοῦ τὸν ἀρειανισμὸν ὑποστηρίζοντος υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου (337—361), ὅτε καὶ τὰ πάνδεινα ὑπέστη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας διὰ τὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν εὐστάθειάν του. Περὶ τούτου λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τινι ἐπιστολῇ. «Καὶ γὰρ Εὐτρόπιος ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε, τοῖς τε διόδευοις συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν Εὐσέβιου ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει καὶ τῆς πόλεως ἐκβάλλεται (ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐννοεῖται). Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα»¹. Ἐπαινεῖ δὲ τὸν ἄνδρα καὶ ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος λέγων. «Ἄει μὲν ἀγαμαὶ τὸν ἀξιοφανῆ τῆς ἐθνέου πολιτείας σου ζῆλον, ὃ διαπρεπέστατε τῆς ὀρθοδοξίας ἱεροκλήρῳ Εὐτρόπιε, τόδε τῆς εὐσεβείας σου γνῶρισμα πολλαχῶς ἐκπληττόμενος οὐχ ἥκιστα καὶ περὶ τόδε μάλιστα τεθαύμακα τὸ μέρος»². Ἀπὸ τοῦ 305 λοιπὸν μ. Χ. ὁ χριστιανισμὸς εἰσαχθεὶς ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ τῇ λοιπῇ Θράκῃ ἔκτοτε ἐπεκράτησεν ἔχομεν δὲ σειρὰν ἐπισκόπων τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀδιάλειπτον, καθὰ ἀπέδειξεν ὁ ἡμέτερος ἐν Ἀδριανουπόλει συνάδελφος κύριος Γ. Λαμπουσιάδης ἐν ἀνεκδότῳ ἔτι πραγματείᾳ αὐτοῦ.

Μεταθεθείσης ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τῆς ἑδρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, διαιρεθέντος δὲ κατόπιν τοῦ ὄλου κράτους εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, ἢ Ἀδριανούπολις ἐγένετο πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Αἰμιμόντου, ἣτοι ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Εὐξείνου ὁ προμαχῶν οὐσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τῶν ἐκ βορρᾶ ἀδιαλείπτως εἰσβαλλόντων βαρβάρων. Πάντες οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ Πρίσκου τοῦ Πανίτου (450 μ. Χ.) καὶ Μάλχου τοῦ ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ

¹ Ἐν Τόμῳ α' τῶν ἀπάντων αὐτοῦ σελ. 700 ἴδε Migne.

² Κατὰ Ὁριγένους εἰς τὸ τῆς ἐγγαστριμυθίου θεῶρημα Τόμ. ΙΗ'. 613 (ἑλλ. σειρά), Migne.

Φιλαδελφείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφορμῆς διδομένης λόγον ποιοῦνται περὶ αὐτῆς.

Ἡ Θράκη, χώρα πλουσία καὶ εὐφορος κατὰ τὸν μεσαίωνα, περιέχουσα πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, υπέκειτο ἀνέκαθεν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς διαφόρων βαρβάρων λαῶν ἀπ' ἄρκτου εἰσβαλλόντων εἰς αὐτό. Πάντες οἱ ἐπιδραμόντες βάρβαροι οὗτοι φοβερῶς αὐτὴν ἐδῆον καὶ ἐκάκουν, τούτου δ' ἔνεκεν ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς καὶ σήμερον ἔτι εἶναι σχετικῶς πολὺ ἀραιός. Παραλείποντες δὲ τὰ ἀρχαιότερα, ὡς ἀσαφέστερα, ἀναφέρομεν μόνον τὰ γνωστότερα τῶν γενομένων. Γότθοι, Οὐννοι, Σλαῦοι, Βούλγαροι, Ἀράβες, Οὐγγροι, Πατζινάκαι, Κουμάνοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι πολυάριθμοι λαοὶ εἰσέβηκον ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ἀτυχῆ χώραν, διαρπάζοντες δ' αὐτὴν καὶ τοὺς κατοίκους ἐξανδραποδίζοντες κατηρήμωσαν αὐτήν. Πολλοὶ εἰσβολαὶ καὶ μάχαι τῶν ἐπιδρομῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας ἀναφέρονται, τινὲς δὲ τούτων συνεκροτήθησαν περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν κυριωτέραν πόλιν τῆς Θράκης. Τῶν συμβάντων τούτων παρατιθεμὲν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα.

Ὁ Λικίνιος νικήσας εἰς κρίσιμον μάχην τὸν Μαξιμίνον τῇ 1 Μαΐου 313 περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν¹, ἄγων δὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἠττήθη τῷ 323 μ. Χ. πρὸς νότον τῆς αὐτῆς κατόπιν Ἀδριανουπόλεως². Παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν προσέβαλον οἱ Γότθοι τῇ 9 Αὐγούστου τοῦ 378 τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα καὶ ἐνίκησαν αὐτόν, ἀποθανόντα μετ' ὀλίγον ἐν καιομένῃ καλύβῃ.³ Ὁ Ἀττίλας, γενόμενος βασιλεὺς τῶν Οὐννων τῷ 434, ἀνὴρ διαβόητος ἐπὶ τόλμῃ, πλεονεξίᾳ καὶ κατακτητικῇ ὁρμῇ, αὐξάνων τὰς χρηματικὰς του ἀπαιτήσεις, μὴ ἐνδιδούσης δ' εἰς ταύτας τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ἐπεχείρησε τῷ 441 πολυετεῖς φοβερὰς ἐπιδρομὰς ἐπὶ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ Κράτους καὶ ἀνηλεῶς ἐλεηλάτησε τὴν Μοισίαν, Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Ἡ Ἀδριανούπολις τότε διέφυγε τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Ἀττίλα. Ὁ Θεοφάνης λέγει· «Τοῦ δὲ λαοῦ, ὡς προέφημεν, ἐν Σικελίᾳ ἐκδεχόμενου τὴν τῶν πρεσβευτῶν Γιζερίχου ἄφιξιν καὶ τὴν τοῦ Βασιλέως κέλευσιν, ἐν τῷ μεταξὺ Ἀττίλας, Ὀμνουδίου παῖς, Σκύθης, γενόμενος ἀνδρεῖος καὶ ὑπερήφανος, ἀποβαλὼν Βδέλαν τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν καὶ μόνος ἄρχων

τὸ τῶν Σκυθῶν βασίλειον, οὗς καὶ Οὐννοὺς καλοῦσι, κατατρέχει τὴν Θράκην, δι' ἃν καὶ μάλιστα Θεοδόσιος σπένδεται Γιζερίχον καὶ ἐπανάγει τὸν στόλον τῆς Σικελίας. Ἀποστέλλει δὲ τὸν Ἀσπαρα σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν δυνάμει καὶ Ἀριόβινδον καὶ Ἀργάλισκον ἐπὶ τὸν Ἀττίλαν, Ῥατιάρειαν ἤδη καὶ Νύσσαν καὶ Φιλιππούπολιν καὶ Ἀρκαδιούπολιν καὶ Κωνσταντίαν καὶ ἕτερα πλείστα πολισμάτα καταστρεφάμενον καὶ σὺν αἰχμαλώτοις πολλοῖς ὑπέρογκον συμφορήσαντα λείαν. Τῶν οὖν στρατηγῶν ἐλαττωθέντων σφόδρα ταῖς μάχαις, προῆλθεν Ἀττίλας καὶ μέχρι θαλάσσης ἐκατέρας τῆς τε ἀπὸ τοῦ Πόντου καὶ τῆς πρὸς Καλλιπόλιν καὶ Σηστόν κεχυμένης πᾶσαν πόλιν καὶ φρούρια δουλούμενος πλὴν Ἀδριανουπόλεως καὶ Ἡρακλείας, τῆς ποτὲ Περίνθου κληθείσης, ὥστε καὶ εἰς τὸν Ἄθουραν αὐτὸν φρούριον ἐλθεῖν. Ἀναγκάζεται οὖν Θεοδόσιος πρεσβεύεσθαι πρὸς Ἀττίλαν καὶ ἐξάκις χιλίας μὲν αὐτῷ λίτρας ὑπὲρ τῆς ἀναχωρήσεως παρασχεῖν, χιλίων δὲ λιτρῶν ἐτήσιον φόρον ἡρεμοῦντι προσωμολόγησε τελεῖν». Ὁ Ἰορνάνδης βεβαιῶσθαι, ὅτι ὁ Ἀττίλας ἠγούμενος Οὐννων, Γεπίδων, Γόθων, Ἀλανῶν καὶ ἄλλων ἠρήμωσε τὴν Ἰλλυρίαν, Θράκην, Δακίαν, Μυσίαν καὶ Σκυθίαν⁴.

Πλὴν τούτων ἐδῆον τὴν Θράκην οἱ Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι, ἔθνη διαφόρου μὲν καταγωγῆς, ἀλλ' ἑνωρὶς συνεισβαλόντα εἰς τὸ ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸν θρόνον εἰσβάλλουσιν οἱ Ἄνται, λαὸς Σλαυικός,⁵ περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Ἰουστίνου Β' οἱ Σλαῦοι ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ ἄλλα τοῦ κράτους μέρη⁶ πολλά. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ οἱ Σλαῦοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Θράκην, προσβάλλει δ' αὐτοὺς ὁ βασιλικὸς στρατὸς περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Προκόπιος λέγει· «Οὗτος ὁ στρατὸς (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) μοῖραν τῶν βαρβάρων Σκλαβηνῶν καταλαμβάνουσιν ἀμφὶ Ἀδριανουπόλιν, ἥπερ ἐπὶ Θράκης ἐν μεσογειοῖς κείται πέντε ἡμερῶν ἀπὸ Βυζαντίου διέχουσα». Οἱ δὲ Βούλγαροι εἰσβαλόντες διὰ τοῦ Ἰστρου εἰς τὸ κράτος πρῶτον μὲν τῷ 485, δεύτερον δὲ τῷ 499, ἐπέδραμον τὴν Θράκην τῷ 512, εἶτα τῷ 517, προελάσαντες δὲ μέχρι Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ ἀρχαίας Ἠπείρου ἐγκατέστησαν ὀριστικῶς τῷ 679, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παγωνάτου, ἐν τῇ κάτω Μοισίᾳ τῇ ὑπ'

¹ Θεοφάνης Α', 158—59, Παπαρρηγόπουλος Β', 766, Πρίσχος σελ. 141. Histoire universelle, traduite de l'anglais etc. Tom. XIII, 501.

² Rer. Goth. Cap. 44.

³ Παπαρρηγ. Γ'. 63 (ἀ)

⁴ Αὐτόθι Γ', 227.

⁵ Προκόπιος περὶ τοῦ Γοθικοῦ πολέμου τόμ. Β', 453.

¹ Schlosser Weltgeschichte τόμ. Γ', 532 ἐκδ. 1675, Παπαρρηγ. Β', 556.

² Εὐσέβιος ἐν βίῳ Κωνσταντίνου βιβλ. Β', 17 ἐν σημ. ἐκδ. Βιέννης. Ζωσιμάς βιβλ. Β', 22, Παπαρρηγ. Β', 556—60.

³ Ζώσιμος Δ', 20—4, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἑλλ. Ἱστορία.

αὐτῶν ἔκτοτε κληθεῖση Βουλγαρία¹. Ἔτερος βαρβαρικός λαὸς οἱ Ἄβαρες ἐπὶ αὐτοκράτορος Μαυρικίου τῷ 584, παρακινῶσι τοὺς Σκλαβηνοὺς (Σλαῦους), ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἱ Σκλαβηνοὶ ὁμῶς ἠττῶνται ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ τοῦ αὐτοκράτορος Κομεντιόλου. Ὁ Θεοφύλακτος λέγει: «Τότε δὴ τότε Κομεντιόλος οὐκ ἄκομψον ταξιαρχίαν πιστεύεται· κατὰ δὲ τὴν Θράκην ἐπιὼν ἀπελαύνει τῶν Σκλαβηνῶν πλήθη, ἀφικνεῖται δὲ καὶ κατὰ τὸν Ἐργινίαν οὕτω καλούμενον ποταμὸν καὶ ἀδοκῆτως ἐπὶ τοῖς Σκλαβηνοῖς καὶ καρτερικῶς ἐπιτίθεται, καὶ θάνατον πολὺν τοῖς βαρβάροις ἀπεσχεδίασε· διὰ τε τοῦτο καὶ στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐθις χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τὴν τε τοῦ Πρεσεντίου τὴν παρὰ Ῥωμαίου λεγομένην ἔνοπλον ἡγεμονίαν τιμὴν ἀποφέρειται. Εἶτα περιόντι τῷ θέρει τὰς Ῥωμαϊκὰς συναθροίσας δυνάμεις ἐπὶ τὴν Ἀδριανού πόλιν φοιτᾷ καὶ συντυγχάνει Ἀδραγάστῳ ἐπισυρμένῳ πλήθει Σκλαβηνῶν πολλὰ, ἄγρας τε αἰχμαλώτων ἀξιολογώτατας καὶ λείας λαμπράς. Διανυκτερεύσας τε ὄρθριος ἦκε πλήσιον Ἐνοίνου τοῦ φρουρίου καὶ γενικῶς τοῖς βαρβάροις συμπλέκεται, τὸ δὲ πολέμιον πρῦμναν τε ἐκρούσατο καὶ εἰς φυγὴν ἐξωθεῖτο καὶ τῆς ἀστικῆς αὐτῆς ἀπηλαύνετο².» Μετὰ δύο ἔτη, τῷ 586, οἱ Ἄβαρες κηρύττουσι πάλιν τὸν πόλεμον, ὁ δὲ Χαγάνος πολιορκεῖ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλὰ τῷ 587 κατατροποῦται περὶ αὐτὴν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μαυρικίου Ἰωάννου τοῦ Μυστάκωνος καὶ τοῦ ὑποστρατήγου Δρόκτωνος.³ Οἱ Ἀβαροσλαβικοί πόλεμοι ἐπαναλαμβάνονται, σλαβικοί δὲ λαοὶ λεηλατοῦσι τὴν Θράκην τῷ 588, τῷ 597 Σλαῦοι καὶ Ἄβαρες ἐπαναλαμβάνουσι τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, τῷ δὲ 598 ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Πρίσκος εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν αὐτῶν καὶ τῷ 600 συνομολογεῖται εἰρήνην, καθ' ἣν ὁ Ἰστρος ἐγένετο ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους⁴.

Ἐἵπομεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Βούλγαροι τῷ 679 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἐγκατέστησαν ὀριστικῶς ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς αὐτῶν ἐν τῇ κάτω Μυσία, κληθεῖση τὸντεῦθεν Βουλγαρία. Ἐκτοτε οἱ πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος λείας καὶ ἀρπαγῆς χάριν πόλεμοι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀδιά-

¹ Ζωναρᾶς σελ. 47, Παπαρρηγ. Γ', 162, 353. Histoire universelle... ε. α' tom. XIV, 62.

² Θεοφύλακτος Ἱστορ. 1, 7, 8. Παπαρρηγ. Γ', 230. Ἐπιγραφή σφριζομένη καὶ νῦν ἔτι ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐν τῷ λαυρεωτικῷ Μετοχίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἀναφέρει Κομεντιόλον ταφέντα αὐτίθι, ἄρα γε ἔχει σχέσιν τινα πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦτον Κομεντιόλον; Πρβλ. J. Mordtmann, Zur Epigraphik von Thracien σελ. 201.

³ Θεοφύλακτος αὐτίθι 11, 17 σελ. 103—4 Παπαρρηγ. Γ', 231.

⁴ Παπαρρηγόπουλος Γ', 231, 237—243 (α').

κοποι, ἡ δὲ Ἀδριανούπολις κειμένη μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο πάντοτε τὸ ἐπικαιρότατον σημεῖον τῶν προσβολῶν αὐτῶν. Κατὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἠττηθέντος τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου καὶ πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ τῇ 25 Ἰουλίου 811, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος ἀνηγορεύθη ἐν Ἀδριανουπόλει αὐτοκράτωρ, εὐθὺς ὁμῶς ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν¹. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος Ε', Κροῦμος ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων πολιορκεῖ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κυριεύει αὐτὴν τῷ 813—814. «Ἐπεὶ δὲ Κροῦμος (λέγει ὁ Κεδρηνός) ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχῶν ταῖς κατὰ Ῥωμαίων νίκαις πεφουσημένος μέγα στρατόπεδον ἀγείρας ἐπολιόρκει τὴν Ἀδριανούπολιν μηδενὸς χεῖρε ἀντάραι τούτῳ τολμῶντος ἀνυποστάτῳ τυγχάνοντι διὰ τὰς προηγουμένας εὐτυχίας, χρόνον τῇ πόλει περικαθήσας ἐφ' ἵκανὸν ὠμολόγει ταύτην διὰ τὴν τῶν ἀναγκαιῶν ἔνδειαν πρᾶσθήσασθαι, πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ, οἷς ἠριθμεῖτο καὶ ὁ τῆς πόλεως ἀρχιερεὺς Μανουήλ, εἰς Βουλγαρίαν μετέστησε· συνέβη δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου (τοῦ Μακεδόνης) γεννήτορας ὑπομάζιον αὐτὸν φέροντας εἰς τὴν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι². Τῶν Βουλγάρων ὁμῶς κατόπιν ἠττηθέντων κατὰ κράτος τῷ 815 καὶ τοῦ Κρούμου φονευθέντος, ἀνεκτήθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου καταληφθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν χώραι καὶ πόλεις, ὡς καὶ ἡ Ἀδριανούπολις³. Ἐπὶ τῆς μεγάλης στάσεως τοῦ στρατηγῶ Ἰωάννου κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' τοῦ Ἀμορίου ὁ Ἰωάννης ἠττηθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τραπείς εἰς φυγὴν ἐκλείσθη ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἀμέσως τοῦ Μιχαὴλ πολιορκήσαντος τὴν πόλιν, οἱ στασιασταὶ παρέδωκαν τὸν Ἰωάννην τῷ αὐτοκράτορι δι' ἔλλειψιν τροφῆς ἀναγκαιοτάτης⁴.

Βραδύτερον ὁ οὐχ ἦττον τοῦ Κρούμου φοβερός τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς Συμεὼν (893—927) δις ἐκυριεύσε τὴν Ἀδριανούπολιν τῷ 914 καὶ 922, ἀλλὰ κατέλιπεν αὐτήν. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, οἱ Βούλγαροι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ἐπανελάβον τοὺς πολέμους αὐτῶν κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος, τῷ 912, ἡ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν ἑπταετῆ αὐτοῦ υἱὸν Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον. Οἱ τότε ἐχθροὶ τοῦ κράτους Βούλ-

¹ Θεοφάνης Α', 675. Παπαρρηγ. Γ', 643.

² Κεδρηνός σελ. 184—5. Ἀνόνομος σελ. 345. Συμ. Μάγιστρος σελ. 615. Γεώργιος Μοναχός σελ. 76δ. Παπαρρηγ. Γ', 677.

³ Παπαρρηγ. Γ', 681.

⁴ Οἱ μετὰ Θεοφάνη σελ. 68. Παπαρρηγοπ. Γ'. 721.

γαροι πολεμοῦντες καὶ εἰρηνεύοντες προσκαίρως ἐπανελάβανον ὁμῶς τὰς ἐχθροπραξίας, ὅπερ συνέβη δις, τῷ 914 καὶ 922. Ὁ Κεδρηνὸς λέγει: «Πολιορκοῦντος τοῦ Συμεῶν τὴν Ἀδριανούπολιν ἡμέρας ἱκανὰς καὶ μηδὲν ἀνύοντος, Παγκρατούκας τις τὸ γένος ὦν Ἀρμένιος καὶ εἰς τῶν φυλάττειν τεταγμένων τὴν πόλιν χρυσίῳ δελεασθεὶς προὔδωκεν αὐτὴν τῷ Συμεῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀπεστάλη παρὰ τῆς Αὐγούστης ὁ Πατρίκιος Βασίλειος ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου καὶ Νικήτας Ἑλλαδικὸς καὶ χρυσίῳ καὶ χρήμασι πλείστοις πάλιν αὐτὴν ἀνεκτήσατο». ¹ Αὐγούστα ἦν ἡ Ζωή, μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ζ'. Περὶ δὲ τῆς δευτέρας πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ Συμεῶν τῷ 922 λέγει ὁ Κεδρηνός. «Συμεῶν δὲ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων τὴν Ἀδριανούπολιν καταλαβὼν καὶ ταύτην χάραξι καὶ τάφροις περιστοιχίσας ἐπιμελῶς ἐπολιόρκει· ἐστρατήγει δὲ τῆς πόλεως ὁ Πατρίκιος Λέων, ὃν διὰ τὴν ὀξύρροπον πρὸς τοὺς πολέμους ῥοπήν Μωρολέοντα ἐκάλουν. Οὗτος εὐψύχως τὴν πολιορκίαν ἐδέξατο καὶ γενναϊοτάτως ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ τείχους τοὺς προσιόντας τῶν Βουλγάρων ἠμύνητο, ποτὲ δὲ τὰς πυλίδας ἀναπετανύς ἐπέτιθετο σὺν ῥώμῃ ἀνυποστάτῳ καὶ ῥαδίως ἐτρέπετο. Ἐπεὶ δὲ ὁ σῆτος τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐπέλειπε καὶ λιμὸς ἐπίεζε τοὺς ἔνδοθεν κραταίως, μηδαμόθεν ἐλπίδα ἔχοντες ἐπισιτισμοῦ, τῇ ἐνδείᾳ πιεσθέντες προδεδώκασιν τὴν πόλιν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὸν στρατηγὸν τοῖς Βουλγαρίσι· ὃν χειρωσάμενος ὁ Συμεῶν καὶ ὦν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐνεδείξατο μεμνημένος κακῶν, μυριάσις αἰτίαις τιμωρησάμενος τελευταῖον ἀπέκτεινε θανάτῳ οἰκτρῷ. Βουλγάρους οὖν ἐπιστήσας φύλακας τῇ πόλει ὑπεχώρησεν, οἵτινες ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον ἀκηκότες ἤκειν κατ' αὐτῶν καταλιπόντες τὴν πόλιν ἔφυγον καὶ πάλιν ἡ Ἀδριανούπολις ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο» ².

Αἱ μετὰ τῶν Βουλγάρων συμφωνίαι τῶν ἡμετέρων ὀλίγον διήρκεσαν, αἱ δὲ ἀφορμαὶ δὲν ἔλειπον ἐκατέρωθεν πρὸς πόλεμον. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ ἐβουλεύθη καταλῦσαι καὶ αὐτὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ μακροῦ καὶ διαβοήτου πολέμου Βασιλείου τοῦ Β', κατὰ τῶν Βουλγάρων. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Σαμουήλ ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν τῷ 1002 καὶ λεηλατήσας αὐτὴν ὑπέστρεψεν εἰς Βουλγαρίαν, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός. «Ὁ δὲ

βασιλεὺς (Βασίλειος ὁ Β') κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος, Ἰνδικτιῶνος ΙΕ', ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Βιδύνης καὶ ἐφ' ὄλους ὀκτὼ μῆνας ἐμφιλοχωρήσας τῇ προσεδρεύει αἰρεῖ κατὰ κράτος τὴν πόλιν. Ἐν ᾧ δὲ τῇ πολιορκίᾳ οὗτος προσήδρευεν, ὁ Σαμουήλ εὐζώνῳ χρησάμενος ὁδοιπορίᾳ ἐπιτίθεται ἐξ ἐφόδου τῇ Ἀδριανουπόλει κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς Κοιμησεως τῆς ὑπεράγνου Θεοτόκου, καὶ τὴν τε πανήγυριν, ἧτις εἰώθει ἐτησίως τελεῖσθαι δημοτελής, αἰρεῖ ἐξαίφνης ἐπιπεσὼν καὶ λεῖαν πολλὴν ὑπερποισάμενος ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια» ¹. Ἄλλὰ καὶ ἡ Βουλγαρία αὐτὴ διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Β' ἐγένετο ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τῷ 1018.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118) οἱ Κουμάνοι ἐκ τῶν βορείων μερῶν παρὰ τὸν Ἴστρον πολιορκοῦσι τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ἠττώνται καὶ ἡ πόλις ἀπαλλάσσεται, ὁ δὲ νικητὴς τῶν Κουμάνων Ἀλέξιος διατρίβει ἐν Ἀδριανουπόλει ². Ὅτε δὲ βραδύτερον Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἐβασίλευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπανάστανται κατὰ τοῦ κράτους οἱ περὶ τὸν Αἶμον Βούλγαροι καὶ Βλάχοι· τρεῖς ἀδελφοί, Πέτρος, Ἀσάν καὶ Ἰωάννης, καίτοι ἐκ Βλάχων καταγόμενοι, παρέστησαν ὡς ἀπόγονοι τοῦ ἀρχαίου ἐν Τουρνόβῳ βουλγαρικοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄπλα ἀμφοτέρω τὰ φύλα τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων τῷ 1186. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βουλγάρων Πέτρος εἰσβαλὼν εἰς Θράκην ἀποκρούεται ὡς καὶ τῷ 1187. Μετ' ὀλίγον ἠττηθέντες οἱ ἡμέτεροι ἐξέβαλον πάλιν τῆς Θράκης τοὺς Βουλγάρους διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου τοῦ Βρανᾶ, ὅστις στασιάσας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, ἀνηγορεύθη μὲν αὐτοκράτωρ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ στάσις κατεβλήθη καὶ ὁ Βρανᾶς ἐφονεύθη ³. Οἱ ἐκ τῆς Δύσεως Σταυροφόροι εἰς τοὺς ἀγίους τόπους πορευόμενοι διὰ ξηρᾶς διήρχοντο διὰ τῆς Θράκης καὶ Ἀδριανουπόλεως. Ἐπὶ τῆς δευτέρας Σταυροφορίας γενομένης τῷ 1144—49 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, συγγενὴς τις τοῦ ῥηγὸς τῆς Γερμανίας Κορράδου διεληθῶν δι' Ἀδριανουπόλεως ἐκάθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπὸ τινῶν Ἀνάρτων, ὡς λέγει ὁ Χωνιάτης, ἀλλ' ὁ ρῆξ ἐτιμώρησεν αὐτούς ⁴. Ἐπὶ τῆς τρίτης Σταυροφορίας οἱ Γερμανοὶ Σταυροφόροι εἰσέβαλον εἰς Ἀδριανούπολιν τῷ 1189, ἐνθα ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας (ρῆξ τῶν Ἀλλαμανῶν)

¹ Κεδρηνός Β', 284. Γεώργ. Μοναχός σελ. 880.

² Κεδρηνός Β', 302—3. Οἱ μετὰ Θεοφάνη σελ. 387, 404—5. Λέων Γραμματικὸς σελ. 309. Συμ. Μάγιστρος σελ. 704. Παπαρρηγόπ. Δ', 86. Histoire universelle... ε. α' tom. XIV, 75.

¹ Κεδρηνός Α', 454. Παπαρρηγόπ. Δ'. 248.

² Ἄννα Κομνηνὴ σελ. 276—282 ἐκδ. Παρισ. Παπαρρηγόπ. Δ', 656—9.

³ Νικ. Χωνιάτης σελ. 84.

⁴ Ν. Χωνιάτης ε. α'. Παπαρρηγόπ. ε. ἄ.

Φρειδερίκος Βαρβαρόσας και ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Ἰσαάκιος Ἄγγελος ἀνανεοῦσι τοὺς ὅρους τῷ 1190¹.

Ἐπὶ τῆς τετάρτης Σταυροφορίας κατακερματισθέντος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐάλω ὑπὸ τῶν Λατίνων τῷ 1204, αὐτοκράτωρ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ἀνηγορεύθη τότε ὑπὸ τῶν νικητῶν ὁ Βαλδουῖνος περὶ τὰ μέσα τοῦ 1204, ὧν συγχρόνως κύριος τῆς Θράκης. Ἡ Ἀδριανούπολις ἐκακοῦτο πολὺ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, εἰς ὧν τὸν κληρὸν περιελήφθη ἐν τῇ διανομῇ τοῦ κράτους. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ Ἰωάννου Βασιλέως τῶν Βουλγάρων ἐπανίστανται κατὰ τῶν κυρίων εὐτῶν Ἑνετῶν και καταλαμβάνουσι τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Βαλδουῖνος και μετ' αὐτὸν ὁ Ἑνετὸς Δάνδολος ἐκστρατεύσαντες κατ' αὐτῶν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τοῦ 1205 και πολιορκήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν ἠττῶνται ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου Βασιλέως Ἰωάννου τῇ 15 Αὐγούστου 1205 και ὑποχωροῦσιν εἰς Ῥαιδεστόν, ὅτε ὁ Βαλδουῖνος ἐγένετο ἀφανής. Περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου τοῦ 1206 ὁ Ἰωάννης εἰσβάλλει αὐθις εἰς Θράκην μετὰ Βλάχων και Βουλγάρων και Κομάνων, τῇ δὲ 31 τοῦ μηνὸς κατετρόπωσε περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπόσπασμά τι τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, αὐτόθι δ' ἔπεσον πάντες σχεδὸν οἱ περιλιπόμενοι τῶν Σταυροφόρων. Ὑποτελής τῶν Φράγκων ἄρχων Ἀδριανουπόλεως και Διδυμοτείχου ἐγένετο ὁ Βρανᾶς. Ὁ Ἰωάννης κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν Ἀδριανουπολιτῶν ἐπεθύμει γενέσθαι κύριος τῆς πόλεως ταύτης, οὗτοι ὅμως ἠρνήθησαν ἀκολούθως, διὸ πολιορκεῖ μὲν τὴν Ἀδριανούπολιν, προσβάλλεται ὅμως ὑπὸ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκου και ὑποχωρεῖ εἰς Μακεδονίαν, ἣν κατελήσατο².

Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀσάν νικήσας τὸν αὐτοκράτορα Θεσσαλονίκης Ἄγγελον Κομνηνὸν παρὰ τὴν Κλοκοτενίτζαν παρὰ τὸν Ἔβρον τῷ 1230, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλὰ κατέλιπεν αὐτὴν ληισάμενος³. Ὅτε πάλιν οἱ Βούλγαροι ἐπανέλαβον τῷ 1265 τὰς δηώσεις και ἀρπαγὰς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινοῦ Τείχου ὁδηγούμενοι, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνακτησάμενος τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1261, εἰς προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐπεσκεύασεν τὰ τείχη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς μαρτυρεῖ τὸ

¹ Ν. Χωνιάτης σελ. 537—8. Παπαρρηγόπ. Δ', 669.

² Ν. Χωνιάτης σελ. 811—14, 830. Γεώργιος Ἀκροπολίτης σελ. 23—6. Παπαρρηγόπουλος Ε' 3, 12—5.

³ Ἀκροπολίτης σελ. 46. Παπαρρηγόπουλος Ε', 61.

ἔξωθεν τοῦ νάρθηκος τῆς μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως σφριζόμενον ἐπιγράμμα:

Ἄναξ Μιχαὴλ Αὐσόνων ὄντως κλέος
λύτρωσιν εὔρε δι' ὃν ἡ Κωνσταντίνου
πύργωμα τεύχει κατέναντι βαρβάρων
μάχας πρὸς αὐτῶν ἀπτότητον καθάπαξ⁴.

Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου οἱ διαβόητοι Κανταλάνοι ἐληίζοντο τὴν Θράκην τῷ 1305—1307. Τότε, φαίνεται, περὶ τοὺς ἐξήκοντα αὐτῶν κλεισθέντες ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπώλοντο καέντες⁵.

Κατὰ τοὺς δυστυχεῖς χρόνους τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καταρρέοντος Βυζαντινοῦ κράτους, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν ἸΔ' ἑκατονταετηρίδα, ἡ Θράκη και ἡ Ἀδριανούπολις ἰδίᾳ ἔπασχον τὰ πάνδεινα οὐ μόνον ὑπὸ τῶν εἰσβαλλόντων ξένων, ἀλλὰ και ὑπ' αὐτῶν τῶν ἡμετέρων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, ὁ πρεσβύτερος, ἤριζε πρὸς ἔγγονον αὐτοῦ Ἀνδρόνικον τὸν νεώτερον, ὅστις τῷ 1321 μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν, ἐν ἣ ἠδρευεν ὡς βασιλεὺς ἀνεξάρτητος ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν ἅπασαν τὴν Θράκην⁶.

Και πάλιν, ἐπὶ τῶν διενέξεων τῶν Καντακουζηνῶν Ἰωάννου και τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ματθαίου ἀφ' ἐνὸς και Ἰωάννου Παλαιολόγου ἀφ' ἑτέρου, ἡ Ἀδριανούπολις κατελαμβάνετο ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ ἐνὸς και τοῦ ἄλλου τῶν διαπληκτιζομένων.

Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς στέφεται τὸ δεύτερον ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1340, ὁ δὲ Ματθαῖος Καντακουζηνὸς ἀνακηρύττεται βασιλεὺς Ἀδριανουπόλεως τῷ 1347⁷. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρος συζευχθεὶς πρότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Μαρίαν Παλαιολογίαν τῷ 1337, κληθεὶς δὲ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀδριανουπολιτῶν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἵνα μὴ ὑπολίπηται και οὗτος τῶν λοιπῶν βασιλέων τοῦ ἔθνους τούτου, προσεπάθησε τῷ 1341 νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐστρατοπέδευσεν ἐν Διδυμοτείχῳ, ὁπόθεν ἐληίζετο τὰς κατὰ τὴν Θράκην πόλεις⁸.

Ὅτε ὅμως ἦλθε και τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ πεπρωμένον τέλος,

⁴ Γ. Παχυμέρης Α' 210, 238. J. Mordtmann ἑ. ἀ. Παρὰ τὴν οἰκίαν Τσαροπούλου, ἐν τῷ τείχει, ὑπάρχει ἄνωθεν πύργος μετὰ ναΐσκου Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὡς λέγεται.

⁵ Παχυμέρης σελ. 554—6.

⁶ Παπαρρηγόπουλος Ε', 210.

⁷ Καντακουζηνός Γ', 29, 238—40. 244. 310. Παπαρρηγόπουλος Ε', 265—7.

⁸ Καντακουζηνός Α'. 508—9 Β' 179—181.

κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν ὀριστικῶς ὁ Ὄσμανίδης Σουλτάνος Μουράτ ὁ Α' διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Λαλα Σαχίν τῷ 1361. Περὶ τοῦτου λέγει ὁ Δούκας. «Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτεθνήκει ὁ προρρηθείς Ὀρχάν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, καταλείπων τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Μουράτ, ὃς ἐγκρατέστερος τῶν θρακικῶν πόλεων γενόμενος πολιορκήσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἔσχε καὶ Θετταλίαν πᾶσαν πλὴν Θεσσαλονίκης». Ἐνταῦθα παρὰ τῷ Δούκα σημειοῦται ἐν τῷ περιθωρίῳ ἔτει 1362, Ἐγείρας 763. Δύο γινώμαι ὑπάρχουσι περὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἀλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν. Ὁ ἐκδότης τοῦ Δούκα ἐν ταῖς σημειώσεσι (σελ. 539) λέγει. «In margine adjecimus annum ex Leunclavii hist. Musulm. libr. 5, Hegirae 763. Christi 1362. At Annales referrunt ad annum 761, id est Christi 1360, quem annum Calvisius retinuit». Ὁ Hammer τίθησιν ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως τῷ 1351² καὶ ὁ ἡμέτερος Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐπίσης³.

Εἰς ταύτην μετέθετο τὴν ἔδραν αὐτοῦ ὁ Μουράτ τῷ 1365 μέχρι τῆς τελείας ἀποπερατώσεως τοῦ περιφήμου Σεραγίου, εἰς τὴν λεγομένην βασιλικὴν λιβάδα τῶν Βυζαντινῶν, διατρίβων ἐν τῷ μεταξύ ἐν Διδυμοτείχῳ. Ἐκτοτε ἡ Ἀδριανούπολις ἐγένετο ἡ ἔδρα τῶν μεγαλοφουεστέρων Σουλτάνων Ὄσμανιδῶν ἀπὸ τοῦ 1361—1453.

Ἡ περίσδος αὕτη εἶναι ἡ λαμπροτέρα τῆς βασιλικῆς ἤδη παρὰ τὸν Ἔβρον πόλεως ὡς πρωτευούσης πλέον κράτους τῶν κραταιοτάτων ἡγεμόνων τῆς ὑψηλίου, διὸ ἡ ἱστορία τῆς Ἀδριανουπόλεως κατὰ τὴν ἑκατονταετῆ ταύτην περίπου χρονικὴν περίσδον εἶναι ἀξία ἰδιαίτερης μελέτης, εἶναι δὲ καὶ ἔργον ἄλλης περιστάσεως καὶ ἄλλου ἱστορικοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος λέγομεν μόνον, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐβασίλευσαν οἱ μεγαλοφουεστεροὶ Σουλτάνοι καὶ στρατηγοὶ τῶν Ὄσμανιδῶν, Μουράτ ὁ Α' (1361—1389), Βαγιαζίτ, ὁ ἐπιλεγόμενος Γιλδερὺμ (1389—1402), οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Σουλεϊμάν, Μουσα καὶ Μεχμέτ ὁ Α' (1402—1421), Μουράτ ὁ Β' (1421—1451) καὶ τελευταῖος Μεχμέτ ὁ Β' ὁ πορθητῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1451—1453), τελευταῖος Σουλτάνος ἐν Ἀδριανούπολει. Ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐξεπέμποντο αἱ φοβεραὶ διαταγαὶ εἰς τὰς τρεῖς ἡπείρους, καὶ εἰς αὐτὴν προσέφερον τὰ σεβάσματα

¹ Δούκας σελ. 15.

² Hammer, Histoire de l'Empire Ottoman, trad. de l'allemand par Dochez Tom. 1, 74—5.

³ Παπαρρηγόπουλος Β', 282. Ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης λέγει, ὅτι τὴν Ἀδριανούπολιν ἐκυρίευσεν ὁ Σουλεϊμάν, υἱὸς τοῦ Ὀρχάν καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μουράτ.

καὶ τὰς ὑποκλίσεις αὐτῶν ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς οἱ ὀπωσδήποτε σχεῖσιν ἔχοντες πρὸς τοὺς κραταιοτάτους δυνάστας. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἱστορίας τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶναι, ὡς προεῖπομεν, ἀξίον ἰδιαίτερης μελέτης, διότι ἡ ἡμετέρα πόλις κατέχευε κατὰ τὴν περίσδον ἐκείνην θέσιν ἐπισημοτέραν τῆς τῶν Παρισίων ἐπὶ τῶν Ναπολεόντων καὶ τοῦ Βερολίνου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Πόσοι πρέσβεις δὲν προσήρχοντο μετ' εὐλαθείας εἰς τὸ νῦν ἡπειρωμένον Σεράγιον, ἵνα διαπραγματευθῶσι τὰς ὑποθέσεις τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν. Πόσοι ἡγεμόνες τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν, πόσοι ἡμέτεροι Πατριάρχαι δὲν προσήρχοντο τρέμοντες ἵνα περιβληθῶσι τὸ καθάδιον καὶ ἀναλάβωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν! Πόσα καὶ πόσα γεγονότα δὲν ἐσχεδιάσθησαν ἐν Ἀδριανούπολει! Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην (1361—1453), ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἢ Ἀδριανούπολις ἦτο ἡ κυρία ἔδρα τῶν Σουλτάνων μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ σήμερον δὲ ἡ ἔδρα τῶν κυριωτέρων στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς αὐτοκρατορίας ἐν Εὐρώπῃ, τὸ στήθος οὕτως εἰπεῖν αὐτῆς. Τοιαῦται ἐν συντομίᾳ αἱ τύχαι τῆς ἐν Θράκῃ Ἀδριανουπόλεως.

Ἐν Σμύρῃ.

Ματθαῖος Παρανίκας.

ΤΟ ΨΩΡΟΣΠΙΤΟ

Μοναχὸ καὶ ρειπισμένο, χάλασμα ἀπ' τὴν πολυκαιρία, σπιτάκι χτισμένο μέσα σ' ἕνα γούπατο, ποῖος ξέρει ἀπὸ ποῖον καιρὸ, σὲ μιὰ γωνιά παράμερα, λὲς κ' ἤθελε κι' αὐτὸ νὰ κρύψῃ τὴν κατάντια του, κάνοντας νὰ μὴ φαίνεται ἡ φτώχεια κ' ἐρημιὰ του μέσα στοὺς πολλοὺς γύρω φυτρωμένους βατουλιῶνες καὶ φραγκοσυχές, γυρμένο στὴ μιὰ του μεριά, μὲ πολλὲς σχισμάδες στῆς πάντες καὶ στὰ πρασινοσμένα κεραμιδία του, τὰ μαλλιασμένα, τὰ χοντρά καὶ πλακουδά, κεραμιδία τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, μ' ἕνα παράθυρο μονάκριβο κι' αὐτό, μονόφυλλο, καὶ μιὰ σαπόπορτα ξεθωριασμένη, χορταριασμένο γύρω στοὺς τοίχους, τρανὸ σημάδι πὼς ἦταν πολυκαιρινό, παμπάλαιο, στυλωμένο ἀπόξω μὲ γυρτές ξύλινες, ἄλλοτε γερὲς κολῶνες, τρύπιο δῶ καὶ κεῖ ἀπ' τῆς γκρεμισμένες πέτρες ποῦχαν ξεφύγῃ ἀπ' τὰ μουράγια του στῆς βροχῆς τοῦ χειμῶνα, κι' εἶχαν ξεσουρῆ ἀπ' τ'ἀνεμόχολα, καὶ τὸ βορεῖά τοῦ Γενάρη, μὲ τέσσερες τρύπες τετράγωνες στὴ μιὰ του πάντα, ἀπ' τὴ μιὰ καὶ ἄλλη μεριά τῆς πόρτας, στὸν τοῖχο μέσα, γιομάτες κουρέλια καὶ

παληόρουχα, κι' άλλα παλιοπραμάματα, με δυο παλούκια μπηγμένα στον τοίχο, δίπλα στην πόρτα, και βαλμένη ξαπλωτά άπάνω τους μια σαπόταβλα ξεβαφουλιάρικη, που κράτχυε στη ράχι της μια βίκα σπασμένη, μισοκούτουλη, κουτζοχειρασμένη, και μια κάλπη ξελαιμιασμένη ξέθωρη κι' αυτή, που άλλοτε ποιός ξέρει τί έβγαλε από μέσα της και τώρα είχε θέσι γλάστρας 'κει, γιομάτη μαντζουράνα μισομαραμμένη και άπότιστη, με γερμένα κατά κάτω τὰ κλωνάρια της, που νόμιζες πώς και τούτη καταλάβαινε τήν παραπεταμένη και λησμονημένη θέσι της, γιομισμένο πάνες σ' όλες της μεριές, με μια άγριουσκούλα φυτωμένη ξέρω και 'γώ πώς ψηλά μες τόν τοίχο, κοντά στα κεραμίδια, από πάνου άπ' τὸ παραθυράκι του, σου φαινόταν έτοιμο νά πέση στο πρώτο άνεμόδροχο, στο φύσημα τ' άγέρα, σ' τής βροντής τόν τάραχο, κι' όλη του ή μορφή σου έδειχνε τήν έρημιά, τή γδύμια, και τή δυστυχιά, που μέσα στα άνήλιαγά του έκλεινε σωθικά, και σκέπαζε σπλαχνικά και φιλόξενα, άτάραχο στου βορειά τής φοβέρες και τὰ μουγκρητά κι' άκούνητο στου κυβερνήτη όλου του κόσμου, του καιρού, τὸ γοργοπέρασμα τ' άλύπητο, που παρασέρνει ότι βρῆ στο διάβα του τὸ φοβερό και δὲ βωτάει φύσι ούτε δύναμι καμμιά, παρά περνάει και γύρω του σκορπάει άπλαχνα, τὸ χαλασμό και τὸ φρικτὸ συντσακίσιμα και πίσω του άφρίνει σ' όλα παραμόρφωσι και λύπησι δὲν έχει για τὸ τίποτα.

Μικρὸς τότε και άμαθος έγώ, γεννημένος από του χωριου τὰ σπλάχνα μέσα στο χωριό, είχα ζήσει και άνατραφή και ζυμωθῆ, με τὰ παιδιὰ τὰ άλλα, άκουγα πολλές φορές νά μολογῶνε γυναίκες άλλες ντόπιες στη μητέρα μου πολλά για τὸ «ψωρόσπιτο» και τὸν Ψωροδῆμο και τήν Ψωροδήμαινα—έτσι λέγαν στο χωριό κι' αὐτούς και τὸ σπίτι τους— και νά τὰ λένε σιγά, για νά μὴν άκούμε μεις τὰ παιδιὰ, και νά τή συμβουλευουνε για τὸ καλό της νά μὴ στέλνη τὰ παιδιὰ της και νάγοράζη γάλα πειὰ από τής Δήμαινας τή γίδα· πολλές φορές άκουγα τους χωριανούς νά ξιστοράνε θαυμάστὲς για τὸ «ψωρόσπιτο» ιστορίες φοβερές, και νά λένε πὼς εἶνε μαγεμένο σπίτι, πὼς τὸ χτίσανε ξωθιές και άερικά, κι' άλλοτε νά λένε πὼς σάν διάβαινε κανείς νύχτα από 'κει, άκουε νά φυσᾶη και νά βγαίνη νά τὸν χτυπάη στο πρόσωπο ένα άέρι κρύο, παταγοῦδι, κι' αν άγκρουμαζότανε καλά-καλά, άκουγε νά φτάνη στ' αὐτιά του μια βουή, που έρχόταν άπ' τή μεριά του «ψωρόσπιτου», και κάτι μурμουρητά άτέλειωτα, που φαινόταν πὼς μοιρολόγαγαν γλυκόφωνες κοπέλες με άρμονικά μοιρολόγια, κι' άκούς, αν τύχαινε νά διάβαινε κανείς από 'κει,

άπάνου στα μεσάνυχτα, καύλα του του άραχνου! δὲ γλύτωνε κι' ήταν άδύνατο νά μὴ τὸν συνεπάρουνε τ' άερικά και νά μὴ τὸν τσακίσουνε ή στρίγγλες, που κείθε μέσα όλονυχτὲς τριγυνοῦσαν, και για δαῦτο όποιος έκατσε μέσα στο σπίτι τουτο δὲν είδε καλό, κι' ή 'μέρες τής ζωής του λίγες ήτανε, ή πέθαινε με φοβερή άρρώστια, ή παράλυτος γινόταν, ή παρμένος καταντούσε, νεραϊδόπαρτος.

Περίεργος έγώ νά μαθαίνω και ν' άκούω από τέτοιες ιστορίες, και περισσότερο για τὸ «ψωρόσπιτο», τσούλωνα τ' αὐτιά μου κι' άφογκραζόμουνα και μου μεγάλωνε ή περιέργεια, σάν έβλεπα νά τὰ λένε σιγαλά και μυστικά ή γυναίκες στη μητέρα μου, για τή Δήμαινα και γιατί ήξερα τή ζωή τους τήν έρημη και περιφρονημένη κι' έβλεπα τή δυστυχιά και τή μοναξιά πὼς είχαν πάντοτε άγαπητὲς κι' άχώριστες συντρόφισσες και τή μικρή τους 'Ελενίτσα, ένα μαραμμένο πριν άνοιξη λούλουδο, κίτρινο, μαραζιάρικο, έλειινό, τὸ μόνο τους παιδάκι, με τή μονάκριβή τους τή γιδούλα, μόνο τους κτήμα που τους άπόμεινε, και τους έδινε τ' άφράτο γαλατάκι της εισόδημα.

Λεβεντοδῆμο τότε τὸν έλέγανε, κι' ήταν άκούς όνομα και πράμμα δ κακόμοιρος, σάν γύρισε άπ' τὸ στρατιωτικό, που ήταν ευζωνας, λεβέντης τότε του χωριου καμρωτός, π' άντάμωσε τή Βγένω τ' 'Αίγωργιου, στο πανηγύρι του χωριου μας τὸ πασίχαρο, όπου κρατάει τρεῖς μέρες, με χορούς, με γλέντι, με ξεφάντωμα, κι' εἶνε συνήθεια τότε κι' άπομόναχα νά σμίγουν στους χορούς μόνον ή νειές με τους λεβέντες τής παντρειάς και 'κει νά γλυκορρίχουνε έρωτα ματιές· τους δινετε καιρός και γλυκοσκάζουν στα χειλάκια τους χαμόγελο άγάπης· εκεί καμάρι, νειάτα, λεβεντιά, και μυρωδιά άγάπης βασιλεύει.

Στο πανηγύρι τουτο δ Λεβεντοδῆμος είδε τή Βγενιώ, τή μάτιασε, και δὲν περάσαν 'μέρες λιγостές που 'κάναν τὸ συμπεθεριό και τήν επήρε ταίρι του χρυσό. Ζούσαν καλά στους πρώτους μῆνες, με άπάνου στο βασιλεμμα του «μελοφέγγαρου» στο χρόνο άπάνου, ή μοίρα ζήλεψε τήν ευτυχία τους, κι' άρρώστια έστειλε ή άπονη κι' έτρωγε σκληρά και βούφαγε τή λεβεντιά του Δήμου και τὰ νειάτα του έμάρανε.

Περάσαν πέντε χρόνια, έξη γίνανε, και φάγαν ό,τι είχαν στους γιατρούς για νά 'βρῆ τήν υγεία του· με του κάκου χάνονταν, άνώφελα ό,τι έκαναν, γιατί ήταν άγιατρεφτ' ή άρρώστια του κι' άνώφελη τέτοια ζωή· καλλίτερα νά του 'λειπε όλότελα. Έκαναν και τὸ μόνο τους παιδί, τὸ άμοιρο κορίτσι τήν 'Ελένη τους, τὸ φέρανε στον κόσμο, για νά πληρώση άδικα κι' αὐτὸ ποιός ξέρει ποιές άμαρτίες του πατέρα του, και τόσα χρόνια τώρα παντρεμένοι καλή 'μέρα δὲν είδανε,

χαρά δὲν ξέρανε στὸ σπῆτί τους, παρὰ τὴν πίκρα, τὸν καῦμό τῆς δυστυχίας καὶ καταφρόνειας τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ χωριανοὶ τῆ λέγαν ψωροφαμιλιά, ψωρόσπιτο, δὲν τοὺς ἐζύγωνε κανεὶς κι' οὔτε ποὺ τοὺς ἐδάνειζε τὸ τίποτα κανένας, ἂν ζήτηγαν καμμιά φορά μονάχα ἢ μητέρα μου τοὺς ἔδινε καὶ τοὺς εὐκόλυνε, γιὰ τί τοὺς ψυχοπονιόταν καὶ τοὺς ἐλυπόταν. Γιὰ αὐτὸ ἢ γυναῖκες τῆς τὸ λέγανε, πῶς κάνει πολὺ ἄσχημα νὰ στέλνῃ τὰ παιδιὰ τῆς στὸ ἐρημαδιακὸ τῆς Ψωροδήμαινας καὶ μουρμουρίζαν καὶ σταυροκοπιόντανε μαζῆ:

— Ἡ Παναγίτσα νὰ σοῦ φυλάῃ τὰ παιδάκια σου, καλότυχη, ἀπὸ ἀπάντεχο κι' ἀμελέτητο κακό.

Κάθε πρωί, ταχτικά μ' ἔστελνε ἢ μητέρα, μ' ἓνα ξύλινο κανάτι, ἐλάτινο, ἀπὸ κείνα ποῦ φτιάνουν οἱ ξυλοκόποι τοῦ Ταύγετου ἀπ' τ' ἀθάνατα καὶ μυρωδάτα ἔλατά του, ποῦ σ' εὐωδιάζει τὸ στόμα σὰν πίνης ἀπ' τὰ μοσχοβολησμένα χεῖλια του νερό· κατέβαινα τῆ μικρὴ σκαλίτσα τοῦ σπιτιοῦ μας, ἔβγαινα στὴν αὐλή μας, πέραγα τὸν κῆπο τὸ φτωχικὸ μας, ὄχι ὅμως καὶ γιὰ τοῦτο ἄσχημο, φυτεμμένον μὲ ἓνα-δύο λεμονίτσες καὶ πορτοκαλίτσες, μὲ μιὰ μυγδαλιά, μιὰ ῥοδακινιά, λίγες ἀγκινάρες γύρω, καὶ μιὰ θεώρατη ρίζα δεντρολίβανου, τόσῳ μεγάλη, ποῦ μῆεις τὰ παιδιὰ σὰν παιζαμε τὸ κρυφτό, χωνόμαστε ἀπὸ κάτω στοὺς κλάδους του, τοὺς τουφωτοὺς καὶ φουντωμένους καὶ κρυβόμαστε ἀπ' τὰ μάτια τοῦ «φύλακα», ποῦ μᾶς γύρευε κυνηγώντας μας, μὲ λίγα ἄλλα δέντρα, καὶ σκορπιστὰ μυριστικά—ποῦ καὶ ποῦ ἔβλεπες καὶ καμμιά μαντζουράνα καὶ λίγο βασιλικὸ καὶ μιὰ μισόξερη τριανταφυλλίτσα—περιφραγμένον μὲ ξερολιθιά κι' ἀπάνω ριγμένες καὶ πλακωμένες μὲ χοντρές πέτρες, ἀφάνες καὶ σφαλάχτια ἀγκυκαθερά· τὸν διάβαινα πηδώντας τῆ φράχτη ἀπ' τὴν ποριά του, τραβούσα κάμποσο δρόμο στρωμένον ἀπ' ἀγριοτρόχαλα καὶ βράχεια, κ' ἔφτανε στὴ μάντρα τῆς αὐλῆς τῆς θειά-Δήμαινας, τὴν ἀνέβαινα σὰν γάτος κι' ἀπὸ κεί ἀπάνω φώναζα.

— Θειά-Δήμαινα !... Αἱ ! θειά-Δήμαινα !...

Κείνη σὰν ἄκουγε τῆ φωνή μου, ποῦ τὴν εἶχε συνειθισμένη, καὶ σὰν ἤξερε πῶς δὲν ἔχει ἄλλον κανένα ταχτικὸ πρωϊνὸ μουστερὴ παρὰ μένα, ξεπετιώταν ἀπ' τὸ μικρὸ βείπιο σπιτάκι τῆς, τὸ χάλασμα τὸ φτωχικὸ, μὲ καλημέριζε γλυκὰ-γλυκὰ, ἂν ἦταν νιμμένη, εἰδαλλοιῶς, ἂν ἦταν ἀνιφτη, μὲ ρώταγε τί κάνω μοναχά-γιατί δὲν κάνει, κ' εἶνε κακὸ ἀνιφτος κανεὶς νὰ λήῃ καλημέρα-μου ἢ παίρνει τὸ κανάτι, καὶ τὸ γιόμιζε ἀφράτο γάλα, ἀπ' τὰ μαστάρια τὰ χυμερὰ τῆς ἀσπρούλας τῆς γιδούλας, ποῦ κεῖ δίπλα ἀπὸ ἓνα κλαδί ἀναχάραζε μασώντας τὰ

φύλλα του, ἀπομεινάδια τῆς νυχτιάς· ἀπὲ τῆς ἔδινε τὰ λεφτὰ κ' ἔφρουγα τρεχᾶτος, κατέβαινα μὲ προσοχὴ τῆ μάντρα, ἀφοῦ πρώτα φρόντιζα νὰ εἰπῶ τῆς Δήμαινας νὰ μοῦ δώσῃ τὸ κανάτι, σὰν ῥοβολήσω ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, καὶ μὲ 'δύο τότε δρασκελιές βρισκόμουνε στὸ σπίτι, χύνοντας στὸ δρόμο τὸ μισὸ ἀπ' τῆ βιασύνη μου γάλα, καὶ μὲ λαχτάρω καὶ λαχανιάζοντας ἀπὸ τὸ φόβο μου καὶ κεί ἔτρωγα τὴν κατσάδα μου ἀπὸ τῆ μητέρα γιὰ τὸ μωρό μου κ' ἄσκοπο ποῦ εἶχα φόβο σὰν πηγίνα στῆς Δήμαινας γιὰ γάλα, καὶ τὸ περισσότερο γιὰ τὸ χύσιμο τοῦ κανατιοῦ.

Μιὰ αὐγινή, πρωί-πρωί, ἄρπαξα τὸ κανάτι ὅπως ἐσυνείθιζα καὶ πετάχτηκα ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τρέχοντας, ἔφτασα στὴ μάντρα τῆς Δήμαινας, τὴν ἀνέβηκα καὶ στάθηκα ἐκεῖ, βλέποντας μὲ περιέργεια ἓνα σαλίγγαρο ποῦχε σκαρφαλώσει ἀπάνου στὸν τοῖχο, στολισμένο τὸ καβούκι του μὲ μαργαριταρένιες σταλαγματιές πρωϊνῆς δροσιάς· τὸν ἔβλεπα ἀχόρταγα καὶ θάμαζα τῆς ἀργυρόχρωμες γραμμὲς ποῦ χάραζε κι' ἄφηνε στὸ διάβχ του ἀπάνου στὸν τοῖχο, κ' ἐκεῖ καρφωμένα τὰ μάτια φώναξα μὲ μεγάλη ἀφηρημάδα, ὄχι τ' ὄνομα ποῦ πάντα τῆς ἐφώναζα, ἀλλὰ ἔσκουζα δυνατά:

— Ψωροδήμαινα !... Αἱ !... Ψωροδήμαινα !...

Τὸ ξανάειπα δυναμόνοντας τῆ φωνή μου ἄνα-δύο φορές κ' εἶχα τὸ νοῦ μου στὸ σαλίγγαρο. Ἡ Δήμαινα πρόβαλε στὸ κατώφλι τῆς πόρτας σκιαχτὰ-σκιαχτὰ, βγῆκε, στάθηκε στὴν κολῶνα, ποῦ ἦταν στύλωμα ἀπόξω τοῦ βείπιου τῆς σπιτιοῦ, καὶ κυττάζοντας κατὰ μένα εἶπε, μὲ παράπονο καὶ μ' ἓνα γλυκόπικρο χαμόγελο, ὅμοιο μὲ κείνο ποῦ χαράζει στὰ μαραμμένα χεῖλια τοῦ ἐτοιμοθανάτου στὸ ψυχομάχημά του:

— Μπράβο...μπράβο!...καὶ γὼ δὲν τ' ὄλιπιζα...μπράβο σου!...

Ἐγὼ εἶχα καταλάβει τότε τί ἔκμα ἀπάνου στὴν ἀφηρημάδα μου, πῶς τῆς φώναξα μὲ τὸνομα τῆς βρῆσιᾶς, τὸ παρατσούκλι τῆς, κι' ἀμέσως κρύφτηκα πίσω ἀπ' τῆ μάντρα, σὰν τὴν εἶδα νὰ προβάλλῃ καὶ νὰ μοῦ μιλήσῃ ἔτσι, ὡς ποῦ σούρηθηκα ζουφτὰ καὶ σούρτακα, σὰν φεῖδι, τάχα νὰ μὴ φαίνουμαι ἀπ' τῆ Δήμαινα, κι' ἔρτασα στὸ σπίτι στὴ στιγμὴ καὶ εἶπα τῆς μητέρας μου ὅτι δὲν εἶχε γάλα κείνη τὴν αὐγὴ τῆς Δήμαινας ἢ γίδα. Κι' ἀπὸ τότε εἶχα πλείοτερο φόβο ἄμα διάβαινα ἀπ' τὸ «ψωρόσπιτο», ἀπὸ τὸ φόβο ποῦ εἶχα κάθε φορά ποῦ πήγαινα γιὰ γάλα, κ' εἶχα τρομάρα καὶ καρδιοχτύπι δυνατό, γιὰτί φοβόμουνε μὴ με μαγέψῃ, καὶ κύτταζα νὰ φύγω τὸ ταχύτερο· καὶ τῆ λαχτάρω μου αὐτὴ δοκίμαζαν ὅλοι οἱ χωριανοί, ὄχι μόνο τῆ νύχτα,

σάν διάβαιναν από τὸ «ψωρόσπιτο» ἀλλὰ καὶ τὸ νταλαμεσήμερο, παραδὲ ἂν τύχαινε νὰ διαβαίνουν ἀπ' τὸ δρόμο τοῦ τραβοῦσε κατὰ τὸν κάμπο, δίπλα πὸ τὴ στενὴ αὐλούλα τοῦ μικροῦ σπιτιοῦ τῆς Δήμαινας· ἀρῆὰ καὶ ποῦ, ἔβλεπα ἀπ' τὸ παράθυρό μας νὰ περνοῦνε ἀπὸ τὸ δρόμο κεῖνον ἐργάτες χωριανοὶ γιὰ τὸν κάμπο δὲν συχνοδιάβαιναν, γιατί ἐπαιρναν τὸν ἄλλο δρόμο, ἂν καὶ πειὸ μακρύτερο καὶ δυσκολοδιάβατο, τὸν προτιμοῦσαν, κ' ἔτσι ἀπόφευγαν νὰ περνῶν ἀπὸ τὸ «ψωρόσπιτο» τῆς Δήμαινας, τὸ μαγεμένο σπίτι· κι' ἂν περνοῦσε καμμιά φορὰ κανένας στρατολάτης, δουλευτάρης ἢ ἡμεροδουλιάρης τὴν κονταυγή, γιατί κοντηνότερα τὸν ἔβγανε ἢ στράτα του ἀπὸ κεῖ καὶ τοῦ βολοῦσε γρηγορότερα νὰ φτάση, γιατί βιάζονταν, ὅτῃ δουλειὰ του μὲ τὰ ὑπουργα, τὸν ἔβλεπε σάν ζῦγανε κοντὰ στὸ διάβα ποῦταν τὸ «ψωρόσπιτο» σιγά-σιγὰ νὰ μουρμουρίζη κάτι ἀπὸ μέσα του, νὰ τὸ κυττάζη σκιαχτερά καὶ φοβημένα καὶ βιάζοντας ἀναγκαστὰ τὴν περπατησιά του, πᾶσχιζε γοργὰ νὰ διαβῇ τὸ πέρασμα καὶ νὰ βρεθῇ στὴν πέρα βᾶχη τὸ ταχύτερο καὶ πισωγυρίζοντας συχνά, νὰ κυττάζη λαφιασμένος ἕνα γύρωφ καὶ λοξά, σάν νὰ φοβώτανε πῶς κάποιος ἀκλουθώντας, τὸν ἔπερνε ζωπίσω. Κι' ἂν ἦταν ἀποβραδὺς νὰ τύχη νὰ διαβῇ κανεὶς, λαχτάρᾳ τότε πλειότερη τὸν ἔπιανε καὶ τὸ κοβε στὰ τέσσερα, γιὰ νὰ ξεφύγη γλήγορα πὸ κεῖθε, ἀπ' τὸ μαγεμένο σπίτι, τὸ ῥημαδιακὸ χάλασμα τὸ μοναχό, ποῦ φαινόταν πῶς μέσα του δὲ βρίσκεται ἄνθρωπος, καὶ δὲ μέλεβε ψυχὴ στ' ἀνήλιαγά του σωθικά, παρὰ μοναχὰ βολές, βολές ἔβλεπα ν' ἀνοίγη διάπλατη ἢ πόρτα του, νὰ βγαίνει στὴν αὐλὴ καὶ νὰ κάθεται στὸν ἥλιο καὶ νὰ λιάζεται ἕνας ἀστενιάρης, κιτρινόμαυρος, χωρὶς σάρκες, κοκκαλιάρης, σκέλεθρο σωστό, μὲ ζαρωμένο πετσί καὶ μουχλιασμένα μοῦτρα, μὲ μαλλιά μισοπεσμένα, μαδημένα, μαδημένα τσίνορα καὶ μάτια χλωμά, ζαρωμένα γύρωφ στῆς κόχες, θολά, βαθουλισμένα, ξεψυχισμένοι, μὲ καμπουριασμένη βᾶχη· μόλις σουρνόταν ὄξω στὴν αὐλὴ κουτσένωντας καὶ ἀκουμπώντας σὲ μιὰ μαγκούρα, σουρνώντας τὸ ἄσαρκο κορμί του καὶ ξεραγκιανό, χωμένο τῶνα πόδι στὸν τάφο, ζωντανὸς στὸν κάτου κόσμο ἀπὸ τῶρα ὁ ἄμοιρος, συδιπλωμένος μ' ἕνα παληοκούρελο, καθότανε σὲ μιὰ γωνιὰ ἀμίλητος, κουκουλωμένος ἀπὸ μελίσι μυῖγες γύρωφ στὸ κεφάλι, καὶ στὸ σῶμά του, συφοριασμένος, περήμενε μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τὸ χάρο νὰ πάη νὰ τὸν πάρη, γιὰ νὰ ξεγλυτώσῃ ἀπὸ τέτοια σάπικη ζωὴ ἀλήθεια, τυραννισμένη καὶ βασανισμένη, δύστυχη, κι' ἀπὸ ἀρρώστια ποῦ βύζαινε σάν λάμια τοῦ παραμυθιοῦ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του καὶ τὸν πότιζε ὡς τὰ μελοῦδια τὸ φαρμάκι τῆς.

Τὰ σχοληταρούδια ἅμα περνοῦσαν ἀπόξω, σάν γύριζαν ἀπ' τὸ σχολεῖο

καὶ θεωροῦσαν ἄξαφνα τὸ σωριασμένο κεῖνο σκέλεθρο νὰ κάθεται σγουμένος στὴν αὐλὴ του, τσακίζονταν ἀπ' τὴ φευγάλα τους, σάν νὰ βλέπαν βρυκόλακα ἀληθινό, ποῖο νὰ πρωτοφύγη ἀπὸ κεῖ καὶ σκορπιζόνταν καὶ γίνονταν ἄφαντα, σάν κότες ἅμα ἔδουνε στὰ ψηλά τῆς μαῦρες κι' ἄγριες τοῦ κόρακα φτεροῦγες, καὶ ἀκούσουνε τὸ φοβερό του κράξιμο, ψιθυρίζοντας πρῶτα τῶνα στ' ἄλλουνοῦ ταῦτι ψιφιστά :

— Ὁ Ψωροδῆμος... ῥέ... ὁ Ψωροδῆμος!... νάτος... νάτος!...

Πολλές φορές κοντὰ του ἔπερνε στὰ πόδια του τὸ ἄμοιρο κορίτσι του, τὴν πεταλουδά αὐτὴ τὴν ἄξεπέταχη, μὲ κομμένα τὰ φτερά τῆς πρόωρα, τὸ μαραμμένο λουλουδάκι καὶ τὸ πατημένο ἄσπλαγχνα ἀπὸ τῆς τύχης του τὴ χοντροπετσιασμένη φτέρνα, ντυμένο φτωχικά, γιοματο λύγδες, λάδια, κουρελιάρικο, ἀξάγκλιγο, ξυπόλητο, στεγνό, χωρὶς κανένα χρώμα, χωρὶς ὄνειρο, μὲ τὴν ἀστένεια ποτισμένο ὡς τὸ κόκκαλο, τὴ μόνη ποῦχε γιὰ κληρονομιά πὸ τὸν πατέρα του πρὶν βγῆ ἀπὸ τῆς μάνας τὴν κοιλιὰ καὶ τὴν ἰδῆ ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φιλήσουν τὰ μαλλιάκια ἢ ἀχτίδες του ἕνα κομάτι σάρκα σάπικη κι' αὐτὴ, φαρμακωμένη, μὲ μπλάβο αἷμα καὶ θολό, μούχλας γέννημα, ἀστένειας δόλιο πλάσμα. Δὲν ἔπαυε στοὺς δρόμους πάντα νὰ γυρίζη καὶ στὴν ἀγορὰ, στὰ σπίτια γύρωφ καὶ στῆς ἐκκλησιές, νὰ ζητιανεύη διακονίζοντας, καὶ νὰ τὸ διώχουν, νὰ τὸ ἔριζον τὰ παληόπαιδα, καὶ νὰ τραβιδῶνται ἀπὸ κοντὰ του καὶ νὰ φεύγουν μακριά, σάν λωβιασμένο νὰ τὸ θεωροῦν καὶ νὰ τὸ φτύνουν σάν σιμά τους πέραγε καμμιά φορὰ, κι' ἢ γρηῆς ἢ μουρμουρίστρες νὰ ξορκίζουνε στὸ διάβα του, νὰ φτύνουν τρεῖς φορές στὸν κόρφο τους, ἅμα τὸ βλέπαν, νὰ ζαρώνουν πειὸ πολὺ τὰ μοῦτρα τους καὶ νὰ μουρμουρίζουν μὲς τὸ ρεῖπιο καὶ ξεκλειδωμένο, σπηλιασμένο στόμα τους:

— Κληρονομιά, μαθὲς... κληρονομιά... τρομάρα του!...

Πήγαινε ἀπελπισμένο στῆς νοικοκυρὲς λίγο ψωμάκι νὰ ζητήσῃ, καὶ κεῖ τοῦ κλείναν ἄκαρδα τὴν πόρτα τους, ἢ βάναν τὰ σκυλιὰ τους καὶ τὸ βάδιζαν γιὰ νὰ φύγη ἀπὸ κεῖ τὸ γρηγορότερο, μὴ τύχη καὶ ἀφήσῃ τὸ κακόμοιρο στὴν σκάλα τους ἀρρώστια, ἢ καὶ στὴν αὐλὴ, ἢ στὸν ἀέρα π' ἀναπνεύανε αὐτές. Ἐφευγε κι' ἀπὸ κεῖ τὸ ἄτυχο μὲ πικραμμένη τὴν καρδιά, καὶ τράβαγε κατὰ τὰ μαγαζιά, καὶ δῶ τὰ ἴδια πάλι πάθαινε, κι' ἀκόμη πειὸ χειρότερα.

— Φεύγα πὸ δῶ, μαγάρᾳ τοῦ χωριοῦ, σκουληκὶ τοῦ διαβόλου... τοῦ φώναζαν οἱ μαγαζάτορες, σάν θάρρενε ἐλεημοσύνη νὰ ζητήσῃ ἀπ' αὐτούς· κι' ἀπελπισμένο τῶρα, πονεμένο ἔφευγε καὶ γύριζε στοὺς δρόμους, στὸ κρύο καὶ μὲ τὴ βροχὴ, γυμνὸ καὶ πεινασμένο, φύλλο πεσμένο,

ἀπ' τὸ κλαδί τοῦ δέντρου τῆς ζωῆς, παράωρα παρμένο σ' ἄγριο τοῦ βορειᾶ τῆς τύχης φύσημα· μῆλο ποῦ μέσα τοῦ βοσκᾶει καὶ τοῦ βυζαίνει τὸ σκουλήκι τὸ χυμό, καὶ κιτρινίζει ἄγουρα καὶ πέφτει κἀτ' ἀπ' τῆ μηλιά, ἀκαιρα μαραμμένο καὶ ἀγίνωτο, ἀπ' ὅζω κάπως φαίνεται γερό, καὶ μέσα κούφιο, σάπικο. Κ' ἡ μάνα του ἡ δύστυχη πολυβασανισμένη ξενοδούλευε, γιὰ νὰ μπορέση νὰ βγάλῃ κάτι τι νὰ ζήσουν καὶ νὰ φᾶνε τὸ ξερὸ ψωμάκι τους, περνώντας ἔτσι τὴ ζωὴ τους τὴν κακὴ, γιομάτη δυστυχιά καὶ καταφρόνησι.

Ἐνα βράδυ συντρόφεια τὸ μικρὸ μου ἀδελφό, σὺν μοῦ ἔλεγε νὰ τὸν κυττάζω ὡς ποῦ νὰ περάσῃ ἀπ' τὸ σκοτάδι καὶ νὰ σκαπετήσῃ, γιὰτὶ σκιαζόνταν μονάχος νὰ πάῃ στὰ πέρα μαγαζιά γιὰ νὰ ψωνίσῃ τὸν συντρόφεισά ὡς πάρα κάτου, καὶ κεῖ ποῦ γύριζα μονάχος στὸ σπίτι καὶ τρεχᾶτος, περισσότερο φοβιτσάρης ἀπὸ κείνον, ἔπεσε τὸ μάτι μου στὴ φράκτῃ τοῦ κήπου μας, καὶ κεῖ ἀπόδιπλα εἶδα δυὸ γυναῖκες νὰ στέκουν καὶ νὰ κρυφοκουβεντιάζου· ὅζω ἀπὸ κοντὰ μου, εἶπα μέσα μου, καὶ σταυροκοπήθηκα, κι' εἶπα νὰ λακῆσω στὴν ἀρχή, μὰ ἔλα ποῦ ἡ περιέργειά μου ἔδιωξε τὸ φόβο κείνη τῇ στιγμῇ καὶ στάθηκα γιὰτὶ μὲ γκάρδιωσε ἡ ἰδέα, ποῦ μοῦ φάνηκε πῶς ἄκουσα τὴ μιὰ φωνή, πῶς ἦταν τῆς μητέρας μου, ζύγωσα κοντὰ ζαγᾶ-ζαγᾶ, πατώντας στὰ νύχια καὶ μπουσουλώντας ἔφθασα χωρὶς νὰ μὲ καταλάβουν σὲ μιὰ θέσι, ἀπὸ πίσω σ' ἕνα δέμα κλήματα, πὸ δῶ μεριά τῆς μάντρας, κι' ἀπὸ κεῖ ἄκουγα καλὰ καὶ καθαρὰ τί λέγανε· ἀγκρουμάστηκα βα-στώντας τὴν ἀναπνοή μου καὶ διάκρινα τὴ φωνὴ τῇ μιᾷ πῶς ἦταν τῆς μητέρας μου κ' ἡ ἄλλη ἦταν τῆς Δήμαινας· φαίνεται κείνη τῇ βραδειᾷ κάλεσε τὴ μητέρα μου κειδᾶ, νὰ τῆς ξεμυστερευθῇ καὶ ξεμολογηθῇ, τὸ τί ἀποφάσισε νὰ κάμῃ, γιὰτὶ τὴ θεωροῦσε, ἔλεγε, τὴν καλλίτερη καὶ σπλαχνικώτερη γυναῖκα τοῦ χωριοῦ, κι' ἄκουσα νὰ τῆς λέγῃ σιγᾶ σὺν νὰ κανε μυστήριον καὶ σὺν νὰ λέγε τὴν προσευχὴ τῆς μπρὸς σὲ κόνισμα:

— Βαργέστησα πλειᾶ τέτοια ζωὴ καὶ δὲ βαστῶ, θὰ πεθάνω ἂν κάτσω δῶ, καὶ γιὰ δαῦτο ἀποφάσισα νὰ φύγω, νὰ πάω ὅπου ἔρῶ, νὰ μπῶ δούλα, ἢ ὅ,τι μπορῶ νὰ κάνω γιὰ νὰ ψευτοπερνῶ, καὶ νὰ τρώγω τὸ ψωμί μου· ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ἔρῶ καὶ γιαιτριά· ποῖός ξέρει. Σὲ σένα, τὸ ξεμολογιῶμαι, κυράτσα μου, γιὰτὶ σὲ γνώρισα καλόψυχη, καὶ σὲ παρακαλῶ, ποῦ νὰ χαρῆς τὰ παιδάκια σου καὶ τὴν ψυχούλα σου, ὅσῳ εἶσαι δῶ, τὸ κακόμοιρο κείνο, ποῦ αὔριο μεθαὔριο θὰ κατανήσῃ τρισάρφανο, νὰ τὸ βοηθᾶς, σ' ὅ,τι μπορεῖς, καὶ νὰ τοῦ δίνης ὅ,τι σὲ φωτᾶ ὁ θεός κ' ἡ Παναγίτσα· κείνο ἔνοιᾶ σου καὶ λίγο θὰ

ζήσῃ ὕστερα ἀπὸ τὸν πατέρα του· θὰ τὸν ἀφήσω κι' αὐτὸν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν τύχη του· ἂν θέλουνε οἱ χωριανοὶ ἄς τὸν βοηθήσουνε, εἰδαλλοῖως, ἄς πεθάνῃ μιὰ ὥρα ἀρχήτερα νὰ γλυτώνη ἀπὸ τέτοια ζωὴ· τί τῇ θέλει; κάλλιο νὰ τοῦ λείπη.

Δὲ μπόρεσα ν' ἀκούσω ἄλλα πλειᾶ, γιὰτὶ μοῦ φάνηκε πῶς δίπλα μου ἄκουσα ἀρβάλα, καὶ σκιάχτηκα μὴν εἶνε τίποτα, κ' ἔφυγα τρε-χάλα γιὰ τὸ σπῆτι. Κι' ὅσον καιρὸ μείναμε στὸ χωριό, ἀπ' τὴν ἡμέρα ποῦ φώναξα μ' ἀφηρημάδα καὶ χωρὶς νὰ θέλω τὴ Δήμαινα μὲ τ' ἄλλο τῆς ὄνομα, τὸ παρατσουκλί τῆς, συνειθισμένος ποῦ ἄκουγα ἔτσι νὰ τὴν λένε οἱ χωριανοί, δὲν ξαναπῆγα ν' ἀγοράσω γάλα ἄλλοτε, γιὰτὶ ντρε-πόμουνα. Μὰ κ' ἡ μητέρα μου δὲ μὲ ξανάστειλε πλειᾶ, σὺν πίστεψε κι' αὐτὴ στὰ μπρόλογα ποῦ τῆς λέγαν ἡ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ.

* *

Τὸ περασμένο καλοκαίρι εἶχα ἔλθῃ λίγες μέρες ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀπάνω στὸ ἀνακάτωμα τότε τῆς Ἀθήνας, ποῦ ὅλη πέρα γιὰ πέρα ξεκουνιέ-ται ἀπὸ μιὰ ἀσυνήθιστη ἀντάρα, καὶ νοικιάζεται καὶ ξενοικιάζεται, καὶ γίνεται κείνος ὁ χαλασμός καὶ ἡ ἀταχτῇ μετακόμιση τὴν πρώτη τοῦ Σεπτεμβρίου, μὲ τὰ τόσα γδυμνά τῆς καὶ τὰ περίσσια ὁμορφά τῆς ξέφαντώματα καὶ τὰ κινητὰ τοῦ κάρου πανώρια πανοράματά τῆς, ἀληθινὸ νταβατοῦρι ζαλιστικὸ, ποῦ μιὰ ὀχλοβοὴ διασκεδαστικὴ ἀκοῦς ν' ἀνταριάζῃ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν Ἀθήνα, τὴν ἀτάραχη καὶ σιγα-λή, ποῦ δὲ μοιάζει καθόλου μὲ τῆς ἄλλες τοῦ κόσμου πρωτεύουσες τῆς πολυτάραχες, ὅμοια μὲ τὴ σεμνὴ κοπελούδα ποῦ ξέρει τὴν ὁμορφιά τῆς τῇ θαμπωτικῇ καὶ καμόνετα, κρύβοντας τάχα τὴν περιφάνειά τῆς, μέσα σὲ παντοτεινὴ ποῦ κρατᾶει σιωπῇ. Μὲ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ συντυ-χαίνει νὰ συμμαζεύονται ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ φοιτηταὶ στὴν Ἀθήνα, καὶ βάνουν κι' αὐτοὶ τὴν καλλίτερη καὶ ζωηρότερη εἰκόνα στὴν ἀνακατοσύρα τῆς, καὶ τῇ φαιδρύνουν, καὶ τῆς δίνουν πλειότερη ζωὴ καὶ κίνησι, γυρίζοντας κι' αὐτοὶ παρέες-παρέες τοὺς δρόμους γιὰ δωμάτια μὲ γέλοια, μὲ ἀστῆια, μὲ χαριεντισμούς μὲ τῆς σπιτονοικοκυ-ρές καὶ νοικατόρισσες, ὡς ποῦ νὰ πιάσουν κάμαρη νὰ κάτσουν, γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ ζωὴ τους ἡ φοιτητικὴ.

Τότε καὶ γὼ μὲ τὸ πείσιμο τῶν φοιτητῶν σὺν τὰ ὀρτύκια στὴν Ἀθήνα, καὶ μὲ τὸ ἀνακάτωμά τῆς εἶχα ἔλθῃ κι' ἔπιασα δωμάτιον καὶ παρεκάλεσα ἕνα φίλον μου, παληὸ μου στὸ χωριὸ συμμαθητῇ καὶ τὸρα συμφοιτητῇ μου, ἂν ἔχη καμμιά πλύστρα καθαρὴ νὰ μοῦ τῇ στεί-

λη και μου τη συστήση για να της δώσω τα βουχά μου να μου πλύνη. Όπου μία μέρα καθόμουν στο τραπέζι μου και διάβαζα κι' ακούω χτύπημα στην πόρτα μου. σηκώνομαι, ανοίγω, και να σου ο φίλος μου παρουσιάζεται με μιὰ γυναίκα μαζή, γελώντας πονηρά σαν με χαιρέτισε, και μου τη σύστησε για πλύστρα κι' είπε πως είνε καθαρή και ταχτική, μαζή δὲ και πατριώτισσα. Μὰ ἡ γυναίκα αὐτὴ ἐμὲ μου ἦτανε γνώριμη. τὴν κύτταξα κλά με περιέργεια, κι' εἶδα πῶς και κείνη ἔκανε τὸ ἴδιο. μὰ ὁ φίλος μου ὁ πονηρὸς και γελιτζῆς κατάλαβε τί τρέχει και δὲ μὰς ἄφησε να τηραζώμαστε ἔτσι περισσότερο, παρὰ ἔκοψε τὴ σιωπὴ λέγοντας σ' αὐτὴ και χαμογελώντας πονηρά ἀπὸ κάτου ἀπὸ τὸ μουστάκι του ποῦ τὸρα ἦταν μες τὸ χνοῦδι του :

— Τὸν θυμάσαι, τὸν κύριο, Βγενιώ ;

— Μὰ σὰν κάπου να τὸν ἔχω ἰδῆ, μου φαίνεσαι, εἶπε κείνη κουτώντας τὸ κεφάλι με κάποια ἀπορία φανερὴ.

Και γὼ σὰν να βγῆκα μέσα ἀπὸ βάζανο φριχτό, σὰν να ανάσανα ἐλευθερωμένος ἀπὸ βαρεῖο και βαθυὸ καταφύγισμα, ἀντινάχτηκα ὀλόβολος ἅμα ἄκουσα τ' ὄνομα της, κι' ἀφοῦ πέρασαν. στὴ στιγμὴ σὰν λάμπες ἀστραπῆς ἀπὸ τὸ νοῦ μου τόσες θύμησες, ποῦ ἀνακατώθηκαν και ξεθάφτηκαν ἀπὸ τὸν τάφο τῆς λησμονησιᾶς :

— "Α !...εἶπα μωρμουριστά, ναί, κλά λές...τὸρα θυμήθηκα... ἡ Βγενική, προσπαθώντας να συμμαζώξω καλά τὸ θυμητικό μου.

Και κείνος ζυγόνοντας τὸρα κοντά μου ἔσκυψε και μου ψιφίρισε στ' αὐτὴ σιγά, σιγά, γιὰ να μὴν ἀκουσθῆ :

— Δὲ θυμάσαι, ἀδερφέ, τὴν Ψωροδήμαινα στὸ χωριό, τὴ γειτόνισσά σου ;

Κουνήθηκα τότε ἀπ' τὴ θέσι μου, μωρμουρίσα κάτι στὸ στόμα, τὴν κύτταξα κείνη μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα ἀπ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια καλά-καλά, και μίλησα ὕστερα ἄλλα ἄσχετα με τὸ φίλο μου, γιὰ ν' ἀλλάξῃ ἡ κουβέντα και πέρασε στὰ δικά μας, ὡς ποῦ, ἀφοῦ εἶπαμε κάμποσα, μὰς ἀποχαιρέτισε σὲ λίγο και γελώντας πάντα πονηρά, ἔφυγε.

Κουβεντιάσαμε ἔπειτα πολλὰ με τὴ Βγενιώ, σὰν καλοθυμήθηκε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον και καλογνωριστήκαμε. Τὴ ρώτησα πῶς τὰ περνάει στὴν Ἀθήνα, ἂν ζῆ καλλίτερα ἀπὸ τὸ χωριό, κι' ἂν θυμάται και τὸ χωριό, καμμιά φορά κείνη στὸ ἄκουσμα τοῦ χωριοῦ και στὸ ρώτημά μου ποῦ τῆς ἔκανα, ἂν ζῆ ὁ ἄντρας της και τὸ κορίτσι της ἀκόμα, και τί κάνουνε, ἀναστέναξε βαρεῖα και μου εἶπε, με κάπως ζευγεγινεμένο τὸρα και λυπητερὸ τόνο στὴν κουβέντα της, σὰν γυναίκα ποῦ ζῆ στὴν Ἀθήνα πλειά :

— Τί λέτε, καλέ ; τὸρα εἶνε τόσα χρόνια ποῦ πέθανε ὁ μακαρίτης. δὲν πέρασε χρόνος τόμου ἔφυγα, κι' ἔμαθα τὸ κκὸ μαντάτο. ὁ Θεὸς να τὸν συχωρέση, γλύτωσε ἀπ' τὰ βάζανα. μονάχα κείνο τὸ κακομοιρασμένο πλάσμα ἔζησε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὸν πατέρα του και πρόπερσιν ἔμαθα πῶς τὸ ἔβραν σὲνα δρόμο κοκκαλωμένο τὸ κακόμοιρο. Ἐδῶ κόμπιασε λίγο ἡ Βγενιώ, γιὰ τὴν ξέκοψαν τὰ κλάματα, κι' ἕνα ξερό και θολό, σὰν σταλαγματιὰ βροχῆς χοντρή κύλησε ἀπ' τὰ μάτια της, δάκρυο κι' ἔπεσε στὴ μοποδιά της, και τὸρα σῶπησε γέροντας δίπλα και κατὰ κάτω λυπημένη τὸ κεφάλι της, στάθηκε γιὰ λίγο ἀμίλητη, γιὰ τὴν ἄφηναν οἱ λυγμοί, κι' ἀπὲ ἄρχισε ξανά τὸρα, με παράπονο κατάπικρο στὴ φωνὴ της τὴν κομμένη :

— « Ἐγὼ δὲν ἤμουνα, παιδί μου, ἡ καλλίτερη νοικοκυροπούλα τοῦ χωριοῦ, ποῦ εἶχα τοὺς χρυσοὺς γονεῖους, και με ζηλεύαν ὄλες ἡ κοπέλες τοῦ χωριοῦ ; Ἐγὼ δὲν ἤμουνα κείνη, ποῦ μου λεγαν πῶς ἡ τύχη μου εἶνε μεγάλῃ και δὲν ἔχει ἄκρη, και τὸ ριζικό μου τὸ ὑφαῖναν κολομοῖρες νύχτα και μέρα ; και τὸρα ἰδὲς πῶς ἐκατάντησα ἔδῳ στὴν Ἀθήνα, να ζῶ ζωὴ στερεμένη, να ξενοπλένω τὸν ἕναν και τὸν ἄλλον, να τυραννιέμαι μοναχῆ, χωρὶς καμμιά βοήθεια, χωρὶς στήριγμα ἔπο πουθενά, και αὐτὰ ὅλα γιὰ τὴν ἤμουνα ἄτυχη και πῆρα ἄντρα τέτοιο κακομοιρασμένο και λωβιάρη. ἄλλὰ τί μου φταίει και κείνος ὁ μακαρίτης ; τί μου κανε ; γιὰ τὴν ἡ τύχη μου τῶχε γραφτό, φταίει κείνος ;

Και δῶ δὲ μποροῦσε να κρατηθῆ, τὴν πῆραν πάλι τὰ δάκρυα, και σῶπησε γέροντας δίπλα και κατὰ κάτω λυπημένη τὸ κεφάλι της.

Ἐγὼ ἀκούμπησα τοὺς ἀγκῶνές μου στὸ τραπέζι, ἔπιασα με τὰ δυὸ μου χέρια τὸ κεφάλι μου, ἔκλεισα τὰ μάτια μου, κι' ἄφησα τὴ φαντασία μου και φτερούγισε γοργὰ στὰ περασμένα, στὸν καιρὸ κείνο τῆς ζωῆς μου τοῦ χωριοῦ, κι' ἔβλεπα ὅλα να διαβαίνουν ἀτόφια κι' ὅπως ἄφησα ἔπο μπρός μου, τῶνα με τῆλλο συκρατητά, τὸ μικρὸ μας σχολειό, τὰ συμμαθητοῦδια μου, τοὺς φίλους μου, τὸ δάσκαλό μας με τὸ μακρὸ του κομπολόι, τὰ μαλλιά του και τὴ λυγδωμένη σκούφια στὸ κεφάλι του τὸ φαλοκρό, τὸ σπίτι μας, τὸν κῆπό μας, τὰ παιγνίδια μου, τὴ βρύσι με τὸν πλάτανο τὸν πανώρη, ποῦ τὴ σκέπαζε με στοργὴ ἀπὸ κάτου στοὺς παχειούς του κλάδους και τὴν πλάκωνε με τὸν ἴσκιο του, και ποῦ τὸν κορμὸ του μεῖς τὰ παιδιὰ πιανόμεστε πέντε ἀπὸ τὰ χέρια και τότε τὸν ἀγκαλιάζαμε.

Ἐπειτα τὸ σπίτι, τὸ ψωροσπιτο τῆς Δήμιανας, ποῦ τόσο μ' εἶχε τρομάζει τότε και μῶχε γιομάτη τὴν παιδικασία μου φαντασία ἀπὸ

φόβους, λάμιες και βρυκόλακες· φανταζόμενα ύστερα τὸν Ψωροδῆμο, και ἔβλεπα τὸ τέλος του τοῦ ἄμοιρου τὸ σπαραχτικό, τὸν ἔβλεπα μέσα στὸ σκοτεινὸ κι' ἀνήλιαστο σπιτάκι, ξαπλωμένον και χωσμένον μέσα στὰ βρωμόρρουχά του, λές κ' ἦταν μουχλιασμένος νὰ παραδέρνη και νάγκομαχάη στοῦ; χάρου τὰ δόντια καταμόναχος, νάνοιγοκλῆ τὰ μάτια και τὸ στόμα του, κολλημένος ἕνα σῶμα με τὸ στρῶμά του τὸ κομματιασμένο, με τὰ μάτια κομμένα, στραβά, γουθωμένα. Ἐβλεπα και τὸ μικρὸ του τὸ κοριτσάκι του, παράλυτο τώρα, ξεκλειδιασμένο, βουφηγμένο ἀπ' τὴν ἀρρώστια τοῦ κερμιοῦ του, στεγνωμένα τὰ μαγουλάκια του, πεταμένα κατὰ ὄξω τὰ κοκκαλάκια του ἀπὸ τὴν ἀχάμνια, νὰ γέρνη τὸ κεφαλάκι του και νὰ κοιτῆται δίπλα στὸν πατέρα του, νὰ τὸν κυττάζῃ με παράπονο στὸ πρόσωπο, σὰν νὰ τὸν γύρευε ψυχὴ, χωρὶς ἐλπίδα και οἱ δυὸ ζωῆς, χωρὶς καμμιά βοήθεια, χωρὶς εὐσπλαχνία ἀνθρώπου, με τὴν ἴδια και οἱ δυὸ ἀδυναμία, ξεψυχισμένοι, ἀπελπισμένοι, στὰ χεῖλια τοῦ τάφου βρίσκονταν, καταδικασμένοι ἄκαρδα και ἄσπλαχνα νὰ ψοφήσουν σὰν σκυλιὰ περιφρονημένοι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους γιὰ μιὰ κουτὴ ἰδέα, γιὰ μιὰ πρόληψι, γέννημα εἶτε μιᾶς ξεκουτιασμένης γρηᾶς, εἶτε καμμιανοῦ ἄμαθου κουτανθρώπου.

Ἐκεῖ κρατῶντας τὸ κεφάλι μου, σκεπτόμουνα και φανταζόμενα αὐτά, ὅπου στὴν ὥρα αὐτὴ ἀπάνου, χωρὶς νὰ πάρω εἶδησι γῶ, ἡ Βγενιώ εἶχε μαζεμμένα τὰ βουχα, και τᾶχε μπόγο καμωμένα, και με χαιρέταγε τώρα γιὰ νὰ φύγη, σκουντῶντάς με πρῶτα γιὰ νὰ τὴν ἰδῶ, κι' ἀπάνου στὴν ἀφηρημάδα μου αὐτὴ και ξεσυλλοῖσιά μου, χωμένος ὅλος στὰ περασμένα και ξεχασμένα, ξέρω και γῶ πῶς τῆς μίλησα, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω και χωρὶς νὰ θέλω, σὰν ν' ἀναγκαζόμενα ἀπὸ κάποια δύναμι ἄφαντη, μουμουρίσα μηχανικά, σὰν καταφγιασμένος.

— Στὸ καλὸ, Ψωροδήμω... στὸ καλὸ !..

Σὲ μιὰ στιγμή π' ἀνανοήθηκα, εἶδα τὸ μπόγο χάμου, τὴν πόρτα διάπλατα τεντωμένη, και τὴ Βγενιώ φευγάτη· τρέχω τὴν προκάνω στὴ σκάλα, τῆς φωνάζω, τὴ βρωτῶ γιατί φεύγει ἔτσι και δὲν πέρνει κοντά της και τὰ βουχα, και κείνη πισωγυρίζοντας και κυττάζοντας κατὰ μένα, με παράπονο και μ' ἕνα πικρόγλυκο χαμόγελο, ὅμοιο με κείνο ποῦ χαράζει στὰ μαραμμένα χεῖλια τοῦ ἑτοιμοθάνατου στὸ ψυχομάχημά του :

— Μπράβο σου... μπράβο!.. και γῶ δὲν τῶλπιζα... μπράβο σου!..

Κ' ἔφυγε. Οὔτε ποῦ τὴν ξανάειδα πλεῖα.

Σπῆλιος Γ. Πασσαγιάννης

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ

ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ¹

ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1685—1800).

Ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἐξῆλθε νέα κοινωνία και ὁ χριστιανισμὸς προσεπάθησε ν' ἀνυψώσῃ δι' ἠθικῶν δεσμῶν τὸν γάμον. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ θρησκευτικαὶ ἢ μᾶλλον αἱ δογματικαὶ ἐριδες ἐσπάραξαν τὴν χριστιανωσύνην και ἐπῆλθον πολλὰ ἄτοπα και δεινὰ και πολλάκις διεσαλεύθη ἡ εἰρήνη ἐν τῇ οἰκογενείᾳ και ἡ ἠθικὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἀπὸ τοῦ σχίσματος (1059) τῶν Ἐκκλησιῶν πολλάκις ἀνεφύησαν ζητήματα ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ ἄδολον πνεῦμα τοῦ Θεανθρώπου, ἐν οἷς και ἐκεῖνο τῶν γάμων μεταξύ δυτικῶν και ἀνατολικῶν ἰδίως ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ πολίτευμα. Οἱ μικτοὶ γάμοι ἐπὶ φραγκοκρατίας πρὸ πάντων ἦσαν ἀναπόφευκτοι. Ἄλλως τε, ὡς κατωτέρω θὰ ἱστορήσωμεν, οἱ μικτοὶ γάμοι, δὲν ἐξημίωσαν τὴν ὀρθοδοξίαν, καθότι αἱ ὀρθόδοξοι μητέρες εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ κατηχῶσι τὰ τέκνα εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν θρήσκευμα. Δυστυχῶς ὁ μικτὸς γάμος και παρ' ἡμῖν παρέσχεν ἀφορμὰς εἰς πολλὰς διενέξεις και διαφωνίας². Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις ὡς και ὁ ὑπερβολικὸς ζῆλος τῆς τε ἀνατολικῆς και δυτικῆς ἐκκλησίας πρὸς παρεμπόδισιν ἐνίοτε τῶν μικτῶν γάμων δὲν εἰσηκούσθησαν· και πλεῖστα παραδείγματα γάμου μεταξύ ὀρθοδόξων και δυτικῶν, τῇ συναινέσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἐτελέσθησαν και ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνωτάτοις στρώμασι τοῦ Βυζαντίου, ἄνευ φόβου τῶν ποινῶν τῆς ἀκυρότητος. Εἰκότως παρατηρεῖ ὁ Π. Παπαρρηγόπουλος ὅτι «τῆς «Κωνσταντινουπόλεως ἀνακτηθείσης (1061) διὰ στρατοῦ Ἑλλήνων ἀκαὶ γασμούλων, ἦτοι τέκνων ἐκ γάμου γάλλων και ἐλλήνων, ἀδύκνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ τῆς ὀρθοδοξίας και τοῦ ἐλληνισμοῦ πρόμα-

¹ Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.

² Πρβλ. Μ. Σ. Ἰδρωμένου : Περὶ μικτοῦ γάμου ἐν Ἑλλάδι. — Π. Καλλιγᾶ : Σύστημα Ῥωμαϊκοῦ δικαίου τόμ. Δ'. — Π. Παπαρρηγόπουλου : Οἰκογενειακὸν Δίκαιον. — Παράρτημα τῆς Πείρας Β'.

αχοι οὗτοι ἐλογίζοντο ἐστερημένοι τῆς οἰκογενειακῆς αὐτῶν τιμῆς καὶ ἀτάξεως μετὰ πάντων τῶν ἐξ αὐτῆς δικαιωμάτων⁴. »

Ἄλλως τε δεινὸς νομολόγος, ὁ κ. Π. Καλλιγᾶς⁵, ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τῶν αἰρετικῶν διαφέρουσιν οἱ χριστιανοί, καὶ τούτων οἱ παρασυνάγωγοι κατὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν ἡ διαφωνία. Σήμερον μεταχειρίζομεθα τὴν γενικωτέραν κατηγορίαν τῶν ἑτεροδόξων, ὑφ' ἣν πάντα ταῦτα περιλαμβάνονται, ἀλλ' ἕνεκα τούτου ἀπαιτεῖται προσοχή, μὴ ἀναφέρωμεν εἰς πάντας ὅ,τι ἡ Ἐκκλησία περὶ μόνον τῶν αἰρετικῶν ἔκανόνισεν.

Ἄφου οἱ δυτικοὶ ἐγένοντο κυρίαρχοι ἐλληνικῶν μερῶν, ἡ ἐπικοινωνία τούτων μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα, κατὰ συνέπειαν δὲ οἱ μικτοὶ γάμοι ἐγένοντο ἀναπόφευκτοι, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν. Ὀλίγιστοι βεβαίως θὰ ἦταν, κατὰ τοὺς πονηροὺς ἐκείνους χρόνους, αἱ ὀρθόδοξοι γυναῖκες αἰτινες ἀπέστεργον τὴν τύχην ἣ δὲν ἐξεπλήρουν τῆς καρδίας τὸν πόθον, ἕνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἱερέων ἢ λογίων, ὧν τὸ κυριώτατον μέλημα ἦτο τότε ἡ καταπολέμησις τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, τῆς παπῶσύνης.

Ὅθεν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ δυτικοὶ συνεζεύχθησαν γυναῖκας ὀρθοδόξους καὶ δυτικαὶ ἐγένοντο σύζυγοι ὀρθοδόξων⁶. Καὶ τούτων τὰ τέκνα ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος ἐπολέμησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν ἐλληνισμόν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν.

Ἡ Ἑνετικὴ Πολιτεία ἐπέτρεπε τοὺς μικτοὺς γάμους καὶ τοὺς ἐπροστάτευεν. Ὅταν πρὸς διάρθρωσιν πολλῶν ἀτόπων ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἢ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἐν ἣ σὺν ἄλλοις καὶ τὰ περὶ γάμου διερρυθμίσθησαν⁷, ἐπετρέπη ἐπὶ ταῖς παραστάσεσι τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς αὐτῆς κτήσεσιν ὁ γάμος λατίνων μετὰ ὀρθοδόξων. Ἐπίσης παραστάσεις ἔκαμεν ἡ Ἑνετία καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ διαζυγίου, μαθοῦσα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τριδεντινῆς Συνόδου νὰ θεωρῶνται ἀναθεματισμένοι οἱ δοξάζοντες ὅτι οἱ γάμοι ἕνεκα μοιχείας διαλύονται. Ὁ κανὼν οὗτος βεβαίως προσέκρουεν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἰσχυρᾶς πολιτείας τῶν Ἑνετῶν, ἠτις ἐφοβεῖτο μήπως συμβῶσι ταραχαὶ εἰς τὰς ἐν Ἀνατολῇ κτήσεις αὐτῆς.

Πρὸ τῆς Συνόδου ταύτης ἡ κοινὴ παρὰ τοῖς Λατίνοις γνώμη δὲν

⁴ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον § 37.

⁵ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον κλ. νόμ. Α'. βιβλ. Δ'. μέρος Α'.

⁶ Filza Diversorum, ἀρχεῖον δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

⁷ Concilii Tridentini, *Canones et Decreta* sessio XXIV. cap. De Reformatione Matrimonii.

ἦτο γενικῶς σαφῆς καὶ ὠρισμένη ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου καὶ τοὺς δεσμούς αὐτοῦ, καθότι ἂν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης ἀπεφαίνοντο ὅτι τὰ συνοικέσια ὑπήγοντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ὅλως ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν καὶ ἡ τῆς Φλωρεντίας Σύνοδος ἐθέσπισεν ὅτι ὁ γάμος εἶνε μυστήριον, οὐχ ἦττον ὅμως ἐν τῇ διανοίᾳ πολλῶν δυτικῶν ἐπεκράτει ἡ πεποιθήσις ὅτι ὁ γάμος εἶνε ἀπλῶς συμφωνία τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς πολιτείας¹. ἂν καὶ ἐπετρέπετο εἰς τὸν δυτικὸν νὰ λάβῃ ὀρθόδοξον σύζυγον, οὐχ ἦττον ὅμως ὁ δυτικὸς κληρὸς πολλάκις προσεπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τούτο. Καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς τὸ αὐτὸ ἔπραττον. Κατὰ τὰ ἔγγραφα ἄτινα περιῆλθον εἰς γινῶσιν ἡμῶν, οἱ κληρικοὶ ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων ἐν Πελοποννήσῳ προσεπάθουν ἐνίοτε νὰ πείσωσι τὸ ποιμνιὸν τῶν ὅτι ὁ μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ δυτικῶν γάμος δὲν εἶνε ἀληθὲς μυστήριον, ὅτι ὁ πρὸς τὸ οἰκεῖον θρησκεύμα ζῆλος ἐξασθενίζεται ἐν τῇ οἰκογενεῖα καὶ συνεπῶς γεννᾶται ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καὶ ἐκ ταύτης ἡ ἀπιστία, ὅτι ἐν τῇ οἰκογενεῖα ἀναφύονται θρησκευτικαὶ ἔριδες ἕνεκα φανατισμοῦ ἢ θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ τὰ ταιαῦτα.

Ἡ Ἑνετία ὅμως εἶχε νόμους, καθ' οὓς ὁ μικτὸς γάμος ἦτο ἔγκυρος. Ψηφίσματα ὑπὲρ τῶν μικτῶν γάμων ἐγένοντο τῇ 12 Ἀπριλίου 1581, τῇ 31 Ἰουλίου 1593, τῇ 9 Αὐγούστου 1599, τῇ 24 Ἰουνίου 1682 καὶ τέλος τῇ 12 Ἀπριλίου 1710². Δυνάμει τῶν Ἑνετικῶν διατάξεων ἐπετρέποντο οἱ μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ δυτικῶν γάμοι ὑπὸ τὸν ὕρον ἐκάτερος τῶν νυμφίων νὰ ἀκολουθῇ τὸ οἰκεῖον θρησκεύμα καὶ τὰ τέκνα ν' ἀνατρέφονται ἐν τῷ θρησκευματι τοῦ πατρός. Ὁ γάμος νὰ τελεῖται κατὰ τὸ θρησκεύμα τοῦ ἀνδρός. Οὔτε ὀρθόδοξος ἱερεὺς νὰ εὐλογῇ γάμον λατινίδος, οὔτε λατίνος τὸν γάμον ὀρθοδόξου γυναικὸς

¹ Πρβλ. R. Bombelli: Il Matrimonio Civile e le Teoriche del Vaticano.

² Τὴν τελευταίαν ταύτην διάταξιν δημοσιεύομεν ἐπὶ λέξει κατὰ τὴν τότε δημοσιευθεῖσαν ἐλληνικὴν μετάφρασιν. «Ὅσον εἰς τὰ συνοικέσια ἀνάμεσα εἰς Ῥωμαίους καὶ Λατίνους ἂς φυλάττεται τὸ διορισθὲν ἀπὸ τῆν Γερουσίαν εἰς τοὺς » 1599 Ἰουλίου 31, ὅτι νὰ μὴν ἔχουν νὰ ἐμποδίζονται μετ' ἐκαθάρσιον ὅτι κάθε νένας ἀπὸ τοὺς νεονύμφους νὰ ἀκολουθῇ τὸ ἰδίον του ἔθος καὶ ῥητόν. Τὰ τέκνα νὰ ἀνατρέφονται εἰς τὸ ῥητόν τοῦ πατρός. Ἡ ἱεροπραξία νὰ γίνεται εἰς τὴν » κατάστασιν τοῦ ἀνδρός. Οὔτε ὁ Ῥωμαῖος ἱερεὺς νὰ εὐλογῇ τὴν Λατίναν, οὔτε ὁ » Λατίνος τὴν Ῥωμαίαν, χωρὶς τὰς ἀποδείξεις καὶ μαρτυρίας τῆς ἐλευθερίας. Καὶ » ὡσαύτως εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ διαζυγίου, εἴτε χωρισμοῦ, ἢ ἐξέτασις καὶ ἀπό- » φασις νὰ πηγαίη εἰς τὸν πρόεδρον ἐκείνου τοῦ ῥητοῦ, ὅπου μετ' τὴν προειρημέ- » νην τάξιν θέλει εὐλογῆσαι τὸν γάμον καὶ τὰ εἶξῃς.»

ἀνευ τῆς περὶ ἐλευθερίας αὐτῆς καταστάσεως (ὡς ἀγάμου, χήρας ἢ διε-
 ζευγμένης) πιστοποιήσεως. Προσέτι ἀπητέιτο ἡ προσαγωγή πιστοποιή-
 σεως περὶ ἐλλείψεως κανονικοῦ πρὸς γάμον κωλύματος. Αἱ δὲ περὶ δια-
 ζεύξεως δίκαι νὰ υπάγωνται εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ προϊσταμένου τῆς
 ἐκκλησίας τῆς εὐλογησάσης τὸν γάμον. Ὁ νόμος οὗτος ἐπεκράτησεν
 εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτήσεις τῆς Ἑνετίας. Ἡ πρόνοια τοῦ Ἑνετοῦ
 νομοθέτου, ὅπως τὰ τέκνα ἀνατρέφονται ἐν τῷ θρησκευματι τοῦ πατρὸς,
 δὲν συνετέλεσεν εἰς αὔξησιν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἐξετελεῖτο μό-
 νον ὁσάκις ἡ μήτηρ ἦτο δυτικῆ. Ὁ δυτικὸς κληρὸς ἐν Πελοποννήσῳ
 διεμαρτύρητο ὅτι οἱ δυτικοὶ ἠσπάζοντο τὴν ὀρθοδοξίαν, ὅτι ἐχειροτο-
 νοῦντο ἱερεῖς ἢ μοναχοί, ὅτι εἰς τοὺς μικτοὺς γάμους, ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον, τὰ τέκνα τῶν δυτικῶν ἐγένοντο ὀρθόδοξα, ὅτι αἱ ὀρθόδοξοι
 γυναῖκες εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ κατηχῶσι τὰ δυτικὰ τέκνα, ἔστι δ'
 ὅτε καὶ αὐτοὺς τοὺς συζύγους, ὅτι πολλαὶ λατινίδες ἀπέκλινον πρὸς
 τὴν ὀρθοδοξίαν, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς παρανόμως ἠυλόγουν γάμον δυ-
 τικοῦ μετὰ γυναικὸς ὀρθοδόξου, ὅτι διὰ τὰ διαζύγια προσέτρεχον οἱ δυ-
 τικοὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, καὶ ἄλλα πολλὰ δι' ὧν
 κατεφαίνετο ὅτι ὁ καθολικισμὸς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἠλαττοῦτο. Ὁ
 δυτικὸς ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου κηθόμενος τοῦ γοήτρου τῆς δυτικῆς
 ἐκκλησίας προσεπάθει νὰ πείσῃ τὴν Ἑνετικὴν κυβέρνησιν νὰ δώσῃ αὐ-
 τῷ χεῖρα ἀρωγόν. Ἡ Ἑνετικὴ Πολιτεία ὅμως, καίπερ ἐνίοτε διὰ δια-
 τάξεων προσεπάθησε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ζηλωτὴν τοῦτον ἱεράρχην,
 δραστήρια οὐχ ἦττον μέσα οὐδέποτε μετεχειρίσθη. Ἡ τοιαύτη ἀνεξι-
 θρησκεία εἶνε ἀξιοσημείωτος, ἀφοῦ καὶ σήμερον υπάρχουσι Κράτη εὐρω-
 παϊκὰ λίαν καθυστεροῦντα ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Οὕ-
 τως, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ ἄρθρ. 187 τοῦ ῥωσικοῦ ποινικοῦ κώδικος
 ὀρίζει ὅτι «ὀρθόδοξος, ὅστις ἀσπάζεται ἄλλο χριστιανικὸν δόγμα, ὅχι μόνον
 χάνει ὅλα αὐτοῦ τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ ἐξορίζεται εἰς τὴν Σι-
 βηρίαν ἢ καταδικάζεται εἰς ποινὰς τῆς πέμπτης τάξεως, συμφώνως πρὸς
 τὸ ἄρθρ. 31 τοῦ ἰδίου κώδικος».

Τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ 1710 ἐξεδόθη ἐνετικὴ διάταξις ὑπὲρ τῶν
 δυτικῶν, ἡτις μαρτυρεῖ εἰς ὁποίαν κατάστασιν ἀπογοητεύσεως διε-
 τέλει ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰ τέλη τῆς Ἑνετο-
 κρατίας. Ἀποσπάσματα δημοσιεύομεν ἐν πρωτοτύπῳ χάριν τῶν κατα-
 γινομένων εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας, κατὰ τὸ ἐπίσημον κείμενον, ὅπερ
 σφάζεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ ἀρχιεπίσκοπου τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

«1710, 12 aprile in Pregadi.

Coltivato il zelo con cui Mons. Arcivescovo di Corinto...

si vede corrisposto appunto allo stesso oggetto e porge lumi
 e motivi nella sua scrittura per far riparo a qualche abuso
 chè in detrimento del medesimo sempre. Sopra li vazii
 punti però ad essa scrittura ¹ ricevuti li esatti informazioni
 della nota virtù di Francesco Grimani ultimo ritornato di
 Proc. Gon. da Mar con l'espressione dei propri sentimenti...
 Essendo già onninamente *proibito a latini il passar al rito
 Greco e farsi Papà o Calogeri*, debba in ogni maniera *impe-
 dirsi* un così dannato inconveniente e sia sotto posto chiun-
 que v'incorresse, alla *pena irremissibile di prigione e galera*,
 per l'esecuzione di chè strettamente restino incaricati d'in-
 vigilare e prestare tutt'il braccio li rappresentanti nostri
 pro tempore...» Ὡς πρὸς τοὺς μικτοὺς γάμους ἐπαναλαμβάνει.
 «Quanto a matrimoni tra Greci e Latini s'osservi il prescritto
 dal Senato à 31 Luglio 1599 non dovendo esser impediti con
 dichiarazione che ogni uno de'sposi segua il proprio rito. La
 prole sia educata in quello del Padre. La solennità del con-
 tratto dipenda dalla condizione dell'huomo, nè il sacerdote
 Greco sposi la Latina, nè il Latino la Greca senza le fedi di
 libertà e nelle causa pure di divorzio spetti la condizione al
 prelado di quel rito, che con il metodo sopra espresso ha-
 vrà benedetto il matrimonio». Ὡς πρὸς τοὺς ἐφημερίους καὶ ἄλλα
 ἀφορῶντα εἰς τὸν δυτικὸν κληρὸν, ἀφίετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δυτικοῦ
 ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου «... La collozione delle parrocchiali nelle
 diocesi di Romania e di Canonici e prebende in quelle cat-
 tedrale debba esser fatta dal Mons areviescovo di Corinto a

¹ Μεθ' ὧν τὰς ἐρεῦνας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὐρωμεν τὴν ἐκθεσιν τοῦ δυτικοῦ
 ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου.

Ἐν τῷ ἀρχεῖφ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου υπάρχου ἐγκύκλιοι καὶ ἄλλα
 ἔγγραφα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου Ἀγγέλου Μαρία Καρλίνη ἐκ τοῦ τάγμα-
 τος τῶν Ἱεροκηρύκων. Ὁ δυτικὸς οὗτος ἀρχιεπίσκοπος διέμενεν ἐν Ναυπλίῳ, ἔνθα
 ἦτο καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν μέγαρον, καθότι κάτωθι τῶν ἐγκυκλιῶν ἔγραψε: Data a
 Napoli di Romania dal nostro palazzo arcivescovile. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ
 Ναυπλίου, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ferrari (Delle notizie storiche della lega tra l'impe-
 ratore Carlo VI e la Repubblica di Venezia. Venezia 1723 σελ. 52) ὁ ἀρ-
 χιεπίσκοπος Καρλίνης ἐφονεύθη μετὰ τινῶν ἱερέων. «... Perirono, λέγει ὁ ἱστορικὸς
 Φερράρης, il vecchio generale Franchia e altri ufficiali ...trucidato eziandio
 sulla piazza d' armi l'arcivescovo Carlini dell'ordine di San Domenico con
 altri Religiosi...»

tenore della Bolla di Alessandro VIII ai 22 novembre 1690 e di quanto fu dal Senato correlativamente espresso a Mon. Nunzio del Pontifice». Περί τῶν διαζυγίων ἐκ νέου ἢ πολιτικῆ ἰφίστα τὴν προσοχὴν ὅπως μὴ οἱ δυτικοὶ προσφεύγωσιν εἰς τοὺς προισταμένους τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐποπτεύη περὶ τούτου ὁ ἐν λόγῳ τῆς Κορίνθου ἀρχιεπίσκοπος «...inconvenienti de' Divorzi per li quali ricorrono li latini alli prelati del rito greco e volemo ch'in ogni modo resti impedito e siano severamente puniti li trasgressori, dando il braccio ch'occorresse all'arcivescovo di Corinto perchè non si manchi all'obbedienza e rispetto dovuto alla sua dignità.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων μανθάνομεν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπιζήμια εἰς τὸν καθολικισμόν ἀποτελέσματα τῶν μικτῶν γάμων. Αἱ ὀρθόδοξοι μητέρες ἐνίοτε κρύφα τῶν δυτικῶν πατέρων ἐβάπτιζον ἐκ νέου τὰ τέκνα των κατὰ τὸ ὀρθόδοξον θρήσκευμα. Αἱ ὀρθόδοξοι γυναῖκες ἀπήτουν νὰ ἐπαναληφθῆ ἢ ἱεροτελεστία τοῦ γάμου καὶ ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως. Οἱ ἐκ δυτικοῦ πατρὸς γεννηθέντες παῖδες ἠναγκάζοντο ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου μητρὸς νὰ συχναζώσιν εἰς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας, νὰ ἀκολουθῶσι τὰς ὀρθόδοξους λιτανείας. Ὀλίγοι ἦσαν ἐκ τῶν δυτικῶν γονέων φανατικοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι ἐνόμιζον ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶνε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Ὀλίγοι ἦσαν οἱ δυτικοί, ὅτινες ἐθεώρουν ὡς αἰρετικούς ἢ σχισματικούς τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἐπίσης ὀλίγισται ἦσαν αἱ ὀρθόδοξοι μητέρες, αἵτινες ἠνάγκαζον τὰ τέκνα νὰ μένωσι πιστὰ εἰς τὸ πατρικὸν θρήσκευμα καὶ αἱ καθολικαὶ αἵτινες ἐφρόντιζον ὅπως τὰ ἐξ ὀρθοδόξων τέκνα κατηγήσωσιν εἰς τὸ θρήσκευμα αὐτῶν. Οἱ μικτοὶ γάμοι ἐν Ἀνατολῇ ἐζημίωσαν τὰ μέγιστα τὸν καθολικισμόν¹. Τόσην ἀδιαφορίαν εἰς τὸ θρήσκευμά των εἶχον οἱ δυτικοὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὥστε ἀπέθνησκον οἱ πλεῖστοι χωρὶς νὰ ἐξομολογῶνται καὶ νὰ μεταλαμβάνωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Διὸ τῷ 1707 ἐξεδόθη διάταξις, ἐν ἣ, σὺν ἄλλοις, ἀπηγορεύετο ἡ θρησκευτικὴ ταφὴ εἰς τὸν μὴ ἀποθνήσκοντα ὡς καθολικὸν χριστιανόν «...ordiniamo e commar-

¹ Ὁ Βάσις Κερκύρας Λεονάρδος Zulian ἐν τινι ἐκθέσει τοῦ 1602 παρατηρεῖ εἰκότως ὅτι «ὑπῆρχον μὲν ἄλλοτε ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν εὐπατριῶν Κερκύρας πολλοὶ οἰκογένειαι λατινικοῦ δόγματος, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας μετ' ὀρθοδόξων ἐλληνίδων ἐπιγαμίας ἠσπάσθησαν ὕστερον καὶ αὐταὶ τὴν ὀρθόδοξίαν, ὀλίγισται δὲ μόνον ἀπέμειναν εἰσέτι πρεσβεύουσαι τὸ δόγμα τῶν λατίνων» Λούντζη. *Condizione politica delle Isole Jonie sotto il dominio Veneto* σελ. 366.

diamo che non ardicca dar ecclesiastica sepoltura alli suaditti che moriranno senza sacramento come si è dett., sotto penna di scomunica. Ὁ παραβάτης, ὁ τολμῶν θρησκευτικῶς νὰ ἐνταφιάσῃ τοιοῦτους καθολικούς μὴ ἐκτελέσαντας κατὰ τὴν τελευταίαν ὄραν τὰ θρησκευτικὰ των χρέη οὐ μόνον ἀνεθεματίζετο, ἀλλὰ καὶ ἐτιμωρεῖτο σωματικῶς, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς «...e d'altre penne corporali riservate a nostra volontà...»

Οἱ μικτοὶ γάμοι ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν γινόμενοι καὶ θεωρούμενοι ἔγκυροι ἢ δὲ ὀρθόδοξοι ἐλληνὶς ἀπέκτα δι' αὐτῶν ἠθικὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ καθολικοῦ συζύγου τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ὡς καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ, ὥστε ἑλπίαν εὐφυῶς ὁ Ἑρμᾶννος Λούντζης¹ ἱστορεῖ ὅτι ἐπὶ Ἐνετοκρατίας αἱ Ἑλληνίδες ἦσαν οἱ ἱεροκέρυκες καὶ οἱ ἱεραπόστολοι τῆς ὀρθοδοξίας καὶ σύμμαχον εἶχον τὴν ἀνεξιθρησκείαν τῆς Ἐνετικῆς Πολιτείας.

Προκειμένου περὶ μικτῶν γάμων προσεπάθει ἡ Ἐνετία ὅσον τὸ δυνατόν νὰ μὴ ταραχθῆ ἡ οἰκογενειακὴ εἰρήνη καὶ νὰ μὴ κινδυνεύωσι τὰ συμφέροντα².

Πᾶσα συνετὴ κυβέρνησις πρέπει νὰ φροντίζῃ πολὺ περὶ τῶν οἰκογενειῶν δι' ἐμφρόνων νομοθετημάτων.

Ὁ γάμος εἶνε ὁ μᾶλλον ἐνδιαφέρων καὶ σεπτὸς τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, διὸ ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία, ἡ νομολογία, ἡ φυσιολογία καὶ ἡ ἱατρικὴ μετ' ἐνδιαφέροντος ἐξετάζουσι καὶ μελετῶσι τὰ εἰς αὐτὸν ἀφορῶντα παντοῖα ζητήματα. Ἡ φυσικὴ τοῦ γάμου βᾶσις, μόνον διὰ τῶν καλῶν θεσμῶν γίνεται ἠθικὴ. Διὸ καὶ ἡ Ἐνετία εἰς τὰς ἐν Ἀνατολῇ κτήσεις αὐτῆς συνειδυῖα τὴν εὐθύνην τῆς πολιτείας, ἀείποτε μετ' ἐνδιαφέροντος περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐμερίμνησε. Καλῶς ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, ὁ γάμος εἶνε καὶ ἀστικὸν συμβόλαιον, περὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ ὁποίου φέρει εὐθύνην ἡ πολιτεία καὶ δὲν πρέπει ἐνεκα διατάξεων τοῦ Πάπα ἢ τοῦ Πατριάρχου, ἢ ἐνεκα ἀποφάσεως τῆς Συνόδου νὰ διακινδυνεύῃ ἡ γνησιότης τῶν τέκνων, τὰ δίκαια τῶν συ-

¹ *Della Condizione politica delle Isole Jonie sotto il dominio Veneto* σελ. 366.

² Δὲν εἶνε, νομιζόμεν, λογικὸς ὁ νόμος, δσάκις ὀρίζῃ ὅτι ὁ γάμος μετὰξὺ ἑτεροδόξων ἔχει κύρος, ἐὰν τελέσῃ αὐτὸν ἱερεὺς τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας καὶ ὅτι τὰ ἐκ τοῦ γάμου τέκνα θέλωσι βαπτισθῆ καὶ ἀνατραφῆ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν.

ζύγων, τὰ δικαιώματα τῆς κληρονομίας καὶ νὰ ἀναφύωνται ζητήματα πολλὰ καὶ διάφορα, ἐν οἷς καὶ σκανδαλώδη.

Σπυρίδων δὲ Βιάζης

Σημ. Ἐπειδὴ εἰς τὸ μέρος τῆς παρουσίας πραγματείας, τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος, παρεισέφρησαν λάθη τινὰ τυπογραφικὰ, δημοσιεύομεν ὡδε τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῶν.

Σελ. 608 στίχος 33 ἀντὶ Ὁθωμανοὶ τοῦ Μουσταφᾶ ἀνάγνωθι ὀθωμανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μουσταφᾶ, σελ. 614 στιχ. 12 ἀντὶ Σκώττης Τόζης, ἀναγν. Σκώττης, Ἰωάννης Κάρολος, Τόζης, στιχ. 29 ἀντὶ φαίνονται. Καμωμένη ἀναγ. φαίνονται καμωμένα σελ. 615 στιχ. 28 ἀντὶ τέτοιο λογῆς ἀναγ. τέτοιο ἐνέργημα νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ νὰ διασειῇ ἢ νὰ κάμῃ καμμίαν λογιῆς, σελ. 616 ἐν σημειώσει ἀντὶ Agarrochi ἀναγ. Agarroghi.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΜΑΪΟΣ 1895.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Δύο συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδριάσεις.

Ὁ ἐν Πύργῳ σύλλογος ἀλλήλοδοθηθεὶς τὰ «Ὀλύμπια» καὶ ὁ ἐν Ληξουρίῳ ἐργατικὸς σύνδεσμος «Ἀδελφοποιήσεις» συστήσαντες σχολὰς ἀπόρων παιδῶν ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ αὐτῶν, ὑπὲρ καὶ ἐγένετο ἀποδεκτόν.

Ἐγένετο κατ' ἀρχὴν δεκτὴ ἡ πρότασις ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Ἀθήναις τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συγκληθῆ ὑπὸ τοῦ «Παρνασσοῦ» συνέδριον τῶν ἐν Ἑλλάδι συλλόγων. Ἀνετέθη δ' ὁ κανονισμὸς τῶν κατ' αὐτὸ εἰς τὴν ἐκλεχθεῖσαν ἐπιτροπὴν.

Ἐγένετο ὁμοίως δεκτὴ πρότασις, ὅπως τὸ προσεχὲς ἔτος, ὅτε συμπληροῦται ἐβδομηκονταετητηρὶς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐορτασθῆ μεγαλοπρεπέστερον ἢ ἐορτὴ τῆς 25 Μαρτίου. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλογος, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἐξελέχθησαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῶν φυλακῶν οἱ κκ. Σίμος Μπαλάνος, Τιμ. Ἡλιόπουλος καὶ Σπυρ. Δαμασκηνός. Μέλη τῆς ἐπιτρο-

τροπῆς τοῦ περιοδικῆ οἱ κκ. Σπυρ. Σακελλαρόπουλος, Π. Ι. Φέρμπος, Ἰγν. Μοσχάκης καὶ Γ. Μπουκουβάλας καὶ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῶν βιβλίων οἱ κκ. Μ. Ἡλιάδης, Ἄλ. Ῥαγκαβῆς, Ν. Δακούτης καὶ Ἄγγ. Α. Μεταξᾶς.

Ἐγένοντο τὴν 7 Μαΐου αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Ν. Μεταξᾶ, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κ. Χ. Παπαμάρκου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Σχολῆς. Καθ' ὄλον τὸ ἔτος ἐνεγράφησαν εἰς τὴν Σχολὴν 1332 μαθηταί, ἐνῶ τὸ παρελθὸν εἶχον ἐγγραφῆ 1201. Ἐκ τούτων δὲ προσῆλθον εἰς ἐξετάσεις 259, ἐξ ὧν προεβιβάσθησαν 224 καὶ ἀπεριρίφθησαν 35.

Ἡ τελετὴ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων ἐγένετο ἐπισήμως τὴν Κυριακὴν 14 Μαΐου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ὅστις καὶ διένειμε τὰ βραβεῖα. Πλὴν τῶν ὀρισθέντων εἰς βιβλία βραβείων διενεμήθησαν καὶ χρηματικὰ βραβεῖα, ἅτινα ἔθετο ὁ Σύλλογος, ὁ κ. Διονύσιος Π. Λάμπρος (δρ. 100) καὶ ἡ Κυρία Ἑλένη Γεωργαντοπούλου (δρ. 50). Ταῦτα δ' ἔλαβον οἱ ἐξῆς μαθηταί.

Ε'. τάξεως, Κωνστ. Εὐαγ. Παπαδρόσου ἐκ Λιδωρικίου ὑπηρέτης.

Δ'. τάξεως, Ἀριστείδης Βιτσικουνίκης ἐκ Κρήτης τυπογράφος.

Γ'. τάξεως, Δημ. Παπαδρόσου ἐκ Λοιδωρικίου ὑπηρέτης.

Β'. τάξεως, Δημ. Ξενάκης ἐκ Κων]πόλεως ὑποδηματοκαθαριστής.

Α'. τάξεως γ' τμήματος Δ. Βοσκός ἐκ Φθιώτιδος κηροποιός.

Ἀπεβίωσεν ἡ **Εὐαnthία Φ. Καντζελιέρη**. Ἡ φιλόνηθρωπος δέσποινα, ἥτις ζῶσα ἀείποτε ἐνεθυμείτο τὴν Σχολὴν τῶν Ἀπόρων Παιδῶν, ἐν ἧ διατηρεῖ καὶ βραβεῖον χρηματικὸν ὑπὲρ ἑνὸς τῶν ἀριστευόντων μαθητῶν, καὶ θνήσκουσα δὲν ἐλησμόνησεν αὐτὴν. Οὕτω διὰ διαθήκης αὐτῆς κατέλιπε τῷ Συλλόγῳ ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν τὸ ἡμισυ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου οἰκίας της. Ὁ Σύλλογος, ἅμα περιῆλθεν εἰς γνώσιν του ἡ γενναία δωρεὰ τῆς μακαρίτιδος, ἀνεκήρυξεν αὐτὴν μεγάλην εὐεργέτιδα καὶ ἐψήφισε τὴν τέλεισιν μνημοσύνου ὑπὲρ αὐτῆς. Τὸ μνημόσυνον τοῦτο ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης παρισταμένων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ὠμίλησε δὲ κατ' αὐτὸ ἐντολῆ τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν τμήμα. Συνῆλθε δὲ, καὶ ἐν μὲν τῇ α' συνεδριάσει ὠμίλησεν ὁ κ. Μ. Χρυσόχοος περὶ τῶν μεγάλων

Τουμπῶν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκομένων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον ὡς οἰκῆσεις τῶν κατοίκων τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὧν αἱ πλεῖστα εὐρίσκοντο περὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅτι ἢ παρὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ Στράβωνος μνημονευομένη Ἀμυδῶν κεῖται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Ἀξιῶ, ἐπὶ τῆς μεγάλης Τούμπας τοῦ Ἀματίβου. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Μ. Καλαποθάκης ὠμίλησε περὶ ἐπιγραφῆς τινος, εὐρεθείσης παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπικυρούσης χωρίον τι τοῦ Ἰωσήπου.

Κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ἐν πρώτοις ὁ κ. Γρηγόριος Βερναρδάκης ὑπέβαλε διορθώσεις τινὰς ἀναφερομένας εἰς χωρία τοῦ β' καὶ τοῦ γ'. Πυθικοῦ Διαλόγου τοῦ Πλουτάρχου, ἐξήλεγξε δὲ πολλὰς παραδιορθώσεις τοῦ Ἀγγλου ἐκδότη τοῦ Paton. Τόσον τὰ χωρία ταῦτα ὅσον καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς αὐτοὺς διαλόγους ἀπεφασίσθη νὰ δημοσιευθῶσιν εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος τοῦ «Παρνασσῶ». Μετὰ τὸν κ. Βερναρδάκην ὁ κ. Σπυρίδων Λάμπρος ὠμίλησε περὶ τῆς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 49 χειρογράφῳ τῆς μονῆς Παντοκράτορος ἐν Ἁγίῳ Ὁρει προσωποποιίας τῆς Νυκτὸς καὶ τοῦ Ὁρθρου, ἣν εὐρίσκομεν ὁμοίαν καὶ εἰς δύο ἄλλα χειρόγραφα τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῶν Παρισίων. Πραγματευθεὶς δὲ τὰ κατὰ τὴν προσωποποιήσιν τῆς Νυκτὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλολογίᾳ καὶ τέχνῃ, διέκρινε τὰς ἐν τῇ τοιαύτῃ παραστάσει διαφορὰς καὶ ὑπέδειξε τὴν μεγαλειτέραν τῆς Νυκτὸς ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἐν ἀρχαίοις σαρκοφάγαις παραστάσεις τῆς Σελήνης. Τοῦ δὲ Ὁρθρου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρη ὁμοίαν παράστασιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ. Ἄλλ' ὁ κ. Ν. Πολίτης παρέτήρησεν, ὅτι ἴσως δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ τοῦ Ὁρθρου τὸ πρότυπον ἐν παραστάσει τοῦ Ἐωσφόρου.

NEA BIBLIA

ΠΕΤΡΟΥ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΟΥ Γραμμῆς. Ἐν Ἀθήναις 1895.

ΗΛΙΑ Γ. ΒΑΣΣΑΜΑΚΗ. Ἐπιστημονικά, ἢτοι ἐκλογή ἐπιστημονικῶν διατριβῶν καὶ εἰδήσεων δημοσιευθεισῶν ἐν τῇ ἐβδομαδιαίᾳ ἐπιθεωρήσει τοῦ Νεολόγου. Τόμος Α'. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1895.

Κ. SCHENKL. Εὐριπίδου Πολιτικάι θεωρίαι. Μετάφρασις Ἀριστείδου Καρακάρη. Ἐν Τεργέστη 1895.